

СЪДЪРЖАНИЕ

КАЧЕСТВО НА ОБРАЗОВАНИЕТО И ГРИЖИТЕ В РАННА ДЕТСКА ВЪЗРАСТ В ЕС	3
ИРЛАНДИЯ	8
ИСПАНИЯ	14
РУМЪНИЯ	21
ФИНЛАНДИЯ	30
ХОЛАНДИЯ	39
ПРЕДСТАВЯМЕ ВИ	46
СЕМЕЙНИТЕ ЦЕНТРОВЕ И КАЧЕСТВОТО НА НЕФОРМАЛНИТЕ ДНЕВНИ ГРИЖИ В СЕВЕРЕН РЕЙН-ВЕСТФАЛИЯ, ГЕРМАНИЯ.....	46
НИВО НА УЧАСТИЕ НА ДЕЦАТА В СЕКТОРА НА ОБРАЗОВАНИЕТО И ГРИЖИТЕ В РАННА ДЕТСКА ВЪЗРАСТ В ЕВРОПА	47
ЦИФРИ И ФАКТИ	49
ОБЩ ПРЕГЛЕД НА ОБРАЗОВАНИЕТО И ГРИЖИТЕ В РАННА ДЕТСКА ВЪЗРАСТ В ЕВРОПА	49
КОД НА СТРАНИТЕ	87

Бюлетинът INFOсвят
се изготвя по материали от реномирани
чуждестранни източници.

Редакционен съвет:
Ваня Грашкина, Валентина Славчева,
Мария Стоянова

Отговорен редактор:
Мария Стоянова
Стилов редактор:
Нели Колева

Адрес: бул. "Д-р Г. М. Димитров" № 52 А
1125 София
тел.: 817 38 61
e-mail: requests@nacid.bg

ISSN 1314-8966

ОБРАЗОВАНИЕ И ГРИЖИ В РАННА ДЕТСКА ВЪЗРАСТ В ЕС

КАЧЕСТВО НА ОБРАЗОВАНИЕТО И ГРИЖИТЕ В РАННА ДЕТСКА ВЪЗРАСТ В ЕС

Всяка държава членка на ЕС предлага някаква форма на образование и грижи в ранна детска възраст преди задължителното училищно образование. Първоначално замисълът е да се стимулират жените да навлязат на пазара на труда. Постепенно обаче започва да се обръща все по-голямо внимание не само на осигуряването на достатъчно места за всички деца, но също така и на качеството.

Образованието и грижите в ранна детска възраст (ОГРДВ) все повече се разглеждат като важна първа стъпка в образователното развитие на децата. Начинът, по който те се извяват по-късно в училище, се влияе значително от качеството на живот преди задължителното образование. Качеството на образованието в държавите членки на ЕС е от решаващо значение за развитието на икономическата конкурентоспособност, а работата на училищата се основава на предишния опит на децата. Широко разпространено е и мнението, че съществува значителна връзка между качеството на образованието и грижите в ранна детска възраст и преждевременното напускане на училище. Освен това ОГРДВ могат да са особено полезни за децата от групи в неравностойно положение, например като средство тези деца да излязат от бедността и/или от проблемни семейства.

ЕК счита, че образованието и грижите в ранна детска възраст са предпоставка за успешно учене през целия живот, социална интеграция, личностно развитие и пригодност за заетост. На тази основа образованието и грижите в ранна детска възраст се поставят като приоритет на ЕС.

През 2013 г. е публикувано изследване, предназначено за Комисията по култура и образование на ЕП, в което се разглежда осигуряването на висококачествени образование и грижи в ранна детска възраст в целия ЕС на фона на текущия процес на отворен метод на координация (ОМК). То се фокусира върху актуалните политически тенденции в държавите членки, които може да послужат като положителни примери за подобряване на качеството.

За основа на аналитичната рамка на изследването служат определените от ЕК и ЕП ключови приоритети. Те отразяват компонентите на качеството, посочени в международната научна литература, и се разделят на следните области:

- достъп/участие;
- политически, правни и финансови структури;
- персонал;
- учебна програма;
- участие/приобщаване на родителите.

В заключение се предлагат редица насоки, които трябва да се имат предвид за успешния процес на ОМК, който в момента е в центъра на политическото развитие на равнище ЕС.

Достъп/участие

В заложените европейски цели и стратегически документи достъпът до образование и грижи в ранна детска възраст играе решаваща роля. Необходимо е да се прави разграничение между „достъп“ и „участие“, защото дори и да се гарантира всеобщ достъп до образование и грижи в ранна детска въз-

раст чрез стратегии за разширяване на местата, общото участие зависи от реалното търсене. Само по себе си осигуряването на достатъчно места не означава задължително увеличаване на участието на децата. Този факт трябва да се има предвид от вземащите решения на национално и европейско равнище, когато се оценява напредъкът към целта, която е – 95% участие на всички деца на възраст след четири години или 33% участие на всички деца под три години.

Проучването показва, че между 2000 и 2010 г. на практика всички държави членки имат напредък към целта на стратегията „Европа 2020“ за участие на 95% от всички деца на възраст след четири години. За по-малките деца също е налице положително развитие. Става ясно обаче, че настоящата икономическа и финансова криза вероятно има значително въздействие върху процента на участие. Безработните родители не разполагат с необходимите финансови ресурси. Работещите на непълно работно време родители пък имат повече време да се грижат сами за децата си. Настоящите демографски тенденции на застаряване на обществото също поставят нови предизвикателства за вземащите политически решения, когато става въпрос за увеличаване на участието. Нарастващият брой членове на семейството в пенсионна възраст, които могат да се грижат за децата, може да намали търсенето на официалните форми на образование и грижи. В своята съвкупност тези фактори затрудняват постигането на поставените за 2020 г. цели.

Повишаването на процента на участие в образованието и грижите в ранна детска възраст може да е благородна цел, но не оказва сама по себе си значително влияние върху последващото образование. За да се постигне положителен ефект, се изисква високо качество на сектора. Финландия е посочена като забележителен пример за страна с нисък процент на участие, която в рамките на PISA тестовете все още е сред страните с най-добри резултати. Изводът е, че е

важно не само и не толкова създаването на допълнителни, колкото на качествени места за образование и грижи в ранна детска възраст.

Държавите членки следва да се фокусират не само върху участието, но и върху неучастието, за да се справят с него. Вместо да преследват само целта от 95%, те трябва да се стремят да разширят участието на специално определени целеви групи, които досега не са били обхванати в образованието и грижите в ранна детска възраст. Може да бъдат разработени основани на фактите стратегии, които да се насочат към специфични групи деца, например от неблагоприятни райони или други групи в неравностойно положение. Това е важен момент, тъй като по правило секторът предлага най-малко на най-нуждаещите се деца. Често тези деца са в неравностойно социално-икономическо положение и те биха спечелили най-много от висококачествено образование и грижи в ранна детска възраст. Следователно увеличаването на процента на участие за тези групи понякога е по-важно, отколкото за групите, които са най-лесно достъпни.

В проучването е установена и връзка между регионалното разнообразие на държавите членки и разширяването на участието в образованието и грижите в ранна детска възраст. Чрез качествен анализ става ясно, че в някои страни има значителни разлики между отделните им части. Добър пример е Германия, където процентът на участие в източните провинции е доста по-висок от този в западните. За да се разработят целеви стратегии за специфични региони обаче, е необходимо те да се основават на достатъчно обосновани емпирични данни.

Направените изводи показват, че увеличаването на участието в образованието и грижите в ранна детска възраст не трябва да е единствената цел. Следващата логична стъпка е фокусът да се измести все повече към осигуряване на качеството.

Политически цели, координационни структури и финансови системи

В държавите членки на ЕС като цяло се установява тенденцията да се измества фокусът от създаване на стимули за участие на жените на пазара на труда към стратегии, ориентирани към образованието на децата. В това отношение се забелязва и завръщане към по-интегрирани системи¹, в които отговорността за образованието и грижите в ранна детска възраст често се делегира на министерството, чийто ресор е образованието. Дори когато политическата отговорност се носи само от едно министерство, в стратегиите за образование и грижи в ранна детска възраст участват много различни заинтересовани страни, сред които местните власти играят ключова роля. Политиките в тази област често са децентрализирани и третират най-различни теми, затова е важно да се проучи сътрудничеството и координацията на различните заинтересовани страни.

Финансиране

Друг важен аспект на качеството на националните структури за образование и грижи в ранна детска възраст е финансирането. Във всички европейски страни има финансови разпоредби за покриване на разходите за образованието и грижите в ранна детска възраст за деца над тригодишна възраст, а често – и за много малки деца. Обикновено се твърди, че възвращаемостта от инвестициите в ОГРДВ е най-висока в цялата образователна сфера. Като акцентират върху потенциалните ползи, много организации подчертават значението на достатъчно (публично) финансиране на сектора. ЕП посочва например, че дори и в сегашната икономическа ситуация „достатъчно инвестиции в ранното детско образование не бива да се пренебрегват“.

Национални нива на разходите

Следвайки препоръките на експертите на УНИЦЕФ, националните нива на разходите за образование и грижи в ранна детска възраст трябва да са най-малко 1% от брутния вътрешен продукт (БВП). Тази препоръка се основава на минимални изисквания за качество на образованието и грижите в ранна детска възраст и взема предвид потенциалните социални ползи от висококачествени ОГРДВ. В страните от ЕС се наблюдават значителни разлики на националните разходи като процент от БВП. Някои държави членки харчат много повече от препоръчителния 1%, докато много от тях осигуряват по-малко от половината от него. Разходите на скандинавските страни, Великобритания, Франция и Холандия са сравнително високи и са точно или около 1%. Бъдещото развитие трябва да се проследява внимателно, тъй като допълнителните проучвания по страни показват, че от 2009 г. в съответствие с влошаването на икономическата и финансовата криза бюджетът за ОГРДВ е под значителен натиск.

Организиране на финансирането

Съществен механизъм за качеството на образованието и грижите в ранна детска възраст е организацията на публичното финансиране. Публичните доставчици на ОГРДВ получават пряка държавна помощ (ориентирано към предлагането финансиране); частните доставчици – частични субсидии (модел за поделение на разходите); самите родители получават целеви добавки, за да им се даде възможност за избор (ориентирано към търсенето финансиране). Пазарната ориентация предлага възможност за ограничаване на публичните разходи, но в същото време носи риск за качеството. Директното финансиране на доставчиците (частни или публични) на ОГРДВ – чрез финансова вноска в бюджетите им – позволява на държавните власти най-пряката форма на контрол върху определени мерки за качество. Независими

---

¹ Това са системи, които съчетават грижите, образованието и възпитанието на малките деца; за разлика от системите, които предоставят на различните възрастови групи отделни видове и направления грижи и образование.

мо от това, някои държавни органи избират също и финансиране, ориентирано към търсенето. Чрез предоставяне на безвъзмездна помощ на родителите или други форми на пряко финансиране те се стремят и към установяване на премерено пазарно ориентирано поведение. Понякога то се използва само като инструмент за преразпределение, особено за родители с ниски доходи.

Сравнение на системите за финансиране за по-малки и за по-големи деца

Като цяло в ЕС за доставчиците на ОГРДВ за по-големи деца преобладава ориентираното към предлагане финансиране, докато за родителите на по-малките има насочена към търсенето подкрепа. Съществуването на ориентирано към предлагането държавно финансиране не изключва възможността за такси/вноски от страна на родителите. В някои страни няма такси, в други – зависят от доходите на родителите или се поемат от местните власти, което води до големи различия между отделните части на страната.

Ориентираното към предлагане финансиране само по себе си не е статична обща черта във всички държави членки. То може да е въз основа на броя на служителите (по ведомост) в доставчиците на ОГРДВ или да се промени под формата на „пакет от стимули“ за дете. Целта е да се насърчава по-ефективна работа. Съществува обаче риск, да се стимулират доставчиците да оказват натиск върху численото съотношение възпитателите и върху квалификацията на персонала, като и двата аспекта водят до допълнителни разходи за сметка на доставчика.

Финансирането на образованието и грижите в ранна детска възраст е от централно значение

Въпреки че препоръчителният от УНИЦЕФ 1% от БВП е условно поставена цел, той трябва да насърчава всички държави членки да осигурят достатъчна подкрепа за родителите, като предлагат образование и грижи в ранна детска възраст на достъпни цени и с високо качество за всички деца. Как-

то достъпът, така и качеството са изложени на риск, ако средствата за финансирането им се съкращават. Въпреки по-голямото фокусиране върху достъпа и качеството, отколкото върху равнището на разходите само по себе си, повишаването на качеството е неразривно свързано с финансирането и то не трябва да се пренебрегва.

Съществена роля играят и различните системи на финансиране в рамките на ЕС

Общоевропейското диверсифицирано предоставяне на образование и грижи в ранна детска възраст потвърждава още веднъж, че някои страни използват повече финансиране на местно ниво, докато други прилагат по-силно централизирано финансиране. Най-силно застъпено в ЕС е ориентираното към предлагане финансиране, особено за по-големи деца. Най-новите политически тенденции, свързани с насърчаването на участието на деца над 3 години, са да се предлагат все повече безплатни предучилищни програми, което означава, че публичното финансиране отива директно към отделните доставчици на ОГРДВ. По този начин националните правителства разполагат с много ефективен инструмент за контрол на качеството. Някои държави членки имат и система на финансиране, ориентирана към търсенето – т.е. публичният сектор подпомага пряко родителите чрез субсидии. Тази система се основава на убеждението, че родителите могат да повлияят на качеството на образованието и грижите в ранна детска възраст, като изберат за децата си тези, които са достатъчно добри за тях. Някои експерти обаче се съмняват дали родителите са подходящите заинтересовани страни за определяне на качеството и изискват използването на научни стандарти.

Персонал

Компетентните служители се считат за решаващ фактор при осигуряването на високо качество на образованието и грижите в ранна детска възраст. Независимо че компетентността може да се разглеж-

гат по много начини, необходимите образователни квалификации на персонала в областта на ОГРДВ могат да се съпоставят. В рамките на ЕС има доста различия, като се започне от квалификации, които съответстват на средно или по-ниско професионално образование, и се стигне до висше образование. Въпреки че степенята на квалификацията обикновено се счита релевантен индикатор за качество, това е само груба мярка за сравняване на разнообразието на минималните квалификационни изисквания в ЕС. Като цяло обаче служителите с висше образование са в състояние по-добре да си взаимодействат с децата, да допринасят за развитието на езиковите им умения и това да се отразява на собствените им и на техните колеги дейности. Ето защо по-високо образовани служители могат да съдействат непрекъснато за развитието на качеството. В допълнение към квалификациите са разработени и различни политически инициативи на ЕС за продължаващо обучение на съществуващия персонал. То мотивира и насърчава служителите във всекидневната им работа и допринася за повишаване на качеството.

В рамките на работата с деца в неравностойно положение често се формулират допълнителни насоки и изисквания за компетентност. Въпреки че тези умения като цяло се усвояват още по време на редовното обучение, в някои страни не им е отделено специално внимание. Важно е да се подчертае, че за да е ефективна работата с общности в неравностойно положение, е необходимо да се подхожда по специфичен начин.

Като се има предвид настоящата икономическа и финансова криза и ограниченото финансиране, трябва да се прави внимателен подбор на персонала. Въз основа на констатациите от изследването се препоръчва да се поддържат или развиват минимум изисквания за персонала. Ако нямат на разположение финансови ресурси, държавите членки трябва да се стремят поне към насърчаване на вискоквалифицираните служители – с

подходящо образование, критични към всекидневните си дейности, действията на колегите си и прилагането на националните насоки в учебната програма. Тези техни качества може да се възприемат от други служители и по този начин да се подобри взаимодействието с децата.

От съществено значение е да има структури, които подпомагат и улесняват работата и инициативите на професионалистите в образованието и грижите в ранна детска възраст. Само с помощта на такива структури може да се повишават стандартите за качество.

Условията на труд – работна среда, заплатата, придобивки от работодателя, също са от решаващо значение. С добри условия на труд лесно се наема вискоквалифициран персонал. Те могат да повлияят и на удовлетворението от работата, което е друг важен елемент от доброто взаимодействие с децата.

Изследването показва, че съществуват големи разлики между държавите членки на ЕС в разходите за заплати и малки разлики в числовото съотношение възпитател – дете.

Актуално състояние на образованието и грижите в ранна детска възраст

Темата за образованието и грижите в ранна детска възраст придобива все по-голямо значение в целия ЕС. От политиката на заетостта акцентът се измества върху образователните постижения на децата в контекста на мерките за намаляване на преждевременното напускане на училище и насърчаването на ученето през целия живот. Изследването посочва, че държавите членки имат разнообразни подходи по отношение на образованието и грижите в ранна детска възраст. Те се коренят в различните политически, социални и културни традиции, които са оформили сегашните им образователни системи и които, както и преди, определят актуалните решения, политики и ежедневие. Съществуването на такива традиции и кон-

цепции е изключително важно, защото това, което работи в една държава членка, в други може да покаже нежелани странични ефекти или дори да се провали. Въпреки многообразието от цели, политики, политически стратегии и начини за изпълнението им, може да се очертаят следните общи тенденции в развитието на качеството на образованието и грижите в ранна детска възраст:

- Почти всички държави членки разработват политически стратегии за постигане на 95% участие на децата след четиригодишна възраст до 2020 г.

- Все по-често държавите членки са готови да въведат интегрирани координационни структури за образование на всички възрастови групи.

- В последно време доста държави членки въвеждат програми за деца в предучилищна възраст, насочени към тяхната подго-

товка за влизане в началното училище. Акцентът в тези програми е все повече върху образователните аспекти, като например повишаване на уменията за четене и смятане.

- Въпреки че често липсва правна рамка, отделните доставчици на образование и грижи в ранна детска възраст са готови чрез разнообразни инициативи да включват родителите в дейностите си за развитието на техните деца.

Анализът на динамиката на текущото състояние и последните промени за осигуряване на качество на образованието и грижите в ранна детска възраст в целия ЕС може да предостави полезна информация за вземаните решения в отделните държави. Познанията за развитието и политическите инициативи в другите страни могат да са от голяма полза, когато става въпрос за справяне с конкретни национални проблеми.

Източник:

Qualität in der frühkindlichen Betreuung und Bildung

[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/JOIN/2013/495867/IPOL-CULT_ET\(2013\)495867\(SUM01\)_DE.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/JOIN/2013/495867/IPOL-CULT_ET(2013)495867(SUM01)_DE.pdf)

Л. Дърмонова

ИРЛАНДИЯ

В доклада относно националните услуги в областта на образованието и грижите в ранна детска възраст в Ирландия се подчертава, че страната няма особени традиции в тази област. Същевременно едва няколко години след провеждането на значителни реформи в сектора са постигнати забележителни резултати.

Организация и управление на образованието и грижите в ранна детска възраст

През януари 2010 г. Ирландия въвежда подготвителна година за децата на възраст между 3 год. и 2 мес. – 4 год. и 7 мес. Целта е да се осигури достъп до ранно обучение за

всички деца по време на този ключов етап в тяхното развитие, преди началното училище. Обучението се изразява в подходящи за възрастта дейности, организирани в 3-часови програми дневно, 5 дни в седмицата. То се финансира от Министерството за децата и младежта (Department of Children and Youth affairs) и се осъществява от центрове за детски грижи, които са предимно частни (държавното участие е приблизително 30%). Те кандидатстват за държавно финансиране за всяко прието дете поотделно.

Подготвителната година се заплаща, като таксите варират съобразно квалификацията на възпитателя. Средният ѝ размер на дете е по 62,50 евро на седмица, при обща продължителност на обучението 38

седмици. При по-квалифициран възпитател размерът на таксите достига до 73 евро седмично. С отпуснатите от Министерството за децата и младежта 163 млн. евро през 2011 г. са обхванати 94% от децата. За високия резултат допринася и възможността за безплатна подготвителна година, осигурявана от правителството. По този начин не само се повишава качеството на услугите, но и самите центрове, предлагащи подготвителна година, получават възможност да предоставят допълнителни услуги, без да натоварват родителите с такси. За да получат държавно финансиране, централните трябва да отговарят на минимални изисквания спрямо персонала и определено съотношение между персонала и броя на децата, което за 2012 г. е 1:11.

Грижи за деца под задължителната училищна възраст могат да предлагат и отделни дегтегледачи/ки. Ако обаче лицето се грижи за повече от три деца, то е длъжно да уведоми Изпълнителната здравна служба (Health Service Executive). Като част от тази процедура дегтегледачите предоставят определени документи и подлежат на проверка. Наредбата за детски грижи налага ограничение за не повече от пет деца, обгрижвани от един/на дегтегледач/ка. Отпускат се няколко правителствени субсидии, право на които имат дегтегледачи/ки, които следват допълнителни курсове за обучение. Субсидиите могат да се използват за покриване на разходите за оборудване или за приспособяване в дома.

Въпреки че задължителната училищна възраст е 6 години, образованието започва на 4-годишна възраст, когато децата се записват (доброволно) в начално училище. Тяхното обучение се финансира от Министерството за децата и младежта чрез Обществена субсидия за детски грижи (Community Childcare Subvention). Тя е предназначена за осигуряването на места за най-малките деца. Данните показват, че 45,5% от 4-годишните и 99% от 5-годишните са записани в начални училища.

Сред проблемите в сектора се посочват недостатъчните проверки от Изпълнител-

ната здравна служба и липсата на прозрачност при тяхното осъществяване. Организацията на предучилищните институции и на тези за дневни грижи „Ранно детство Ирландия“ (Early Childhood Ireland) настояват за организиране на годишни инспекции и повече последователност и прозрачност при тяхното провеждане. Секторът претендира за премахване на настоящата система, при която център за обучение не може да се открие без покриването на критерии и проверка.

Решенията относно управлението на образованието и грижите в ранна детска възраст се взимат след традиционни консултации в сектора. Отговорността се носи от съответния министър. Обикновено главните стратегически документи се подготвят от консултативни групи експерти, след което черновата се публикува за обсъждане със заинтересованите страни (доброволни организации, представляващи различните групи, които имат отношение към сектора). Техни представители участват в Национален координационен комитет за детски грижи (National Childcare Co-ordinating Committee), който се свиква 3-4 пъти годишно.

В доклада експертите изразяват опасения от разделяне на системата. Политиките в областта на детските грижи са в компетенцията на Министерството за децата и младежта. Министерството на образованието участва само ако става дума за програмата Aistear. Според организациите в сектора на ранните детски грижи и образование напълно разделена система е нежелана, защото Министерството на образованието няма достатъчно опит, за да предложи подходящи политики за предучилищното образование. Опасенията са, че то ще наклони системата към повече „учене“, вместо към „игра“, като постави подготвката за началното училище на преден план.

За най-важна политическа реформа в сектора на образованието и грижите в ранна детска възраст се посочва въвеждането на всеобщо предучилищно обучение от януари 2010 г. Едновременно с това е заложено изискване за минимално ниво на квалифика-

ция на ръководителите (leaders) в подготвителната предучилищна година, което те трябва да покриват (ниво 5 от Националната квалификационна рамка на Ирландия).

Основни принципи

Основните принципи, залегнали в образованието и грижите в ранна детска възраст, са свързани с тяхното качество и ролята, която този сектор играе в преодоляването на бариерите към пазара на труда, издигани пред родителите и особено пред работещите жени.

Принципите са изложени в правителствените политически документи, включително в Националната стратегия за децата (2000), която цели да обезпечи потребностите, свързани с образованието и растежа чрез качествени услуги за деца и мерки за заетост, насочени към семейството. В сектора грижите са поставени на първо място, а образователни цели не са формулирани.

Дори фокусът на сектора да не е върху образованието, се очаква на по-късен етап добрата му организация да допринесе към образователните цели. През 2010 г. Ирландия публикува Национална стратегия за езикова и математическа грамотност, която признава приемствеността на ученето през целия живот още от раждането.

Осигуряване на качество в системата

Въвеждането на всеобщо предучилищно образование през януари 2010 г. води до постигането на целите от Барселона относно децата между 3-годишна и задължителната училищна възраст, като равнището на участие към момента е 94%. За подобряване на качеството в рамките на услугите за ранна детска възраст са формулирани определени политически цели. В тях се признава, че качеството на услугите за деца в ранна възраст може да подобри шансовете им за по-добър живот, особено на децата в риск от неблагоприятно образователно положение. В тази връзка Ирландия въвежда две рамки за качество:

- Програмата **Siolta** (на ирландски означава „потомство“) е създадена по инициатива на Министерството на образованието и уменията като Национална рамка за качество в образованието през ранното детство. Тя стартира като амбициозна политика, насочена към всеобщо повишаване на качеството в сектора. Състои се от 12 широки принципа, които са еталон (benchmark) за всички практики по отношение на качеството на образованието и грижите в ранна детска възраст. Към тях се добавят и 75 индикатора за качество, организирани в 16 стандарта. След покриването им доставчиците на образование и грижи в ранна детска възраст могат да кандидатстват за сертифициране, базирано на тяхната самооценка. Чрез самоанализ служителите се запознават с непрекъснатия процес на повишаване на качеството в своята работа с децата. Ако доставчикът кандидатства за сертифициране по Siolta, той трябва да проведе вътрешно оценяване след необходимата подготовка, с индивидуален координатор на Siolta. Въз основа на направената оценка доставчикът на образование и грижи в ранна детска възраст следва да изготви план за действие, да следи развитието му и да има валидирано портфолио от външен оценител.

За основен недостатък на процеса на сертифициране по Siolta се посочва неговата тромавост, понеже отнема средно 2,5 години. Същевременно обаче в резултат на този процес директорът и персоналът опознават в още по-големи детайли дейността си. Главният недостатък на програмата произлиза от нейната адаптивност и се изразява в липсата на разпоредби към директорите на учебни институции, които са главните действащи лица при сертифицирането. Необходимо е и повишаване на квалификацията на служителите, за каквато не са предвидени конкретни мерки.

Siolta може да се използва като инструмент в подкрепа на персонала за развитие на качествени услуги за малки деца (до 6 години) и да се приложи за всички други места, където децата са извън домовете си (целодневни или почасови дневни грижи, детски кла-

сове) или други форми на грижи за децата.

- Програмата **Aistear** е разработена през 2009 г. от Националния съвет за учебния план и оценяването (National Council for Curriculum and Assessment). Предназначена е за ранно обучение на деца от 0 до 6 години. Нейният акцент е върху насърчаването на благогенствието на децата, способността им да общуват, да наблюдават и да мислят. Тези компетенции са посочени като предпоставка за ученето през целия живот. Програмата е направена така, че да позволява включването на различни педагогически подходи, без да задължава институциите да въвеждат конкретна учебна програма. Съвместно с Aistear могат да работят и други програми като Montessori, Steiner, High/Score.

Изисквания към персонала и неговото професионално развитие

Ирландските регламенти предвиждат всички служители, работещи в сектора на образованието и грижите в ранна детска възраст, да имат необходимото образование и да нямат досие в полицията. Ирландската инспекция за предучилищно образование стриктно следи за спазването на тези изисквания. В указанията на Инспекцията изрично е посочено, че „най-малко 50% от персонала“ трябва да притежава подходяща квалификация. Под „подходяща квалификация“ се разбира признатата като такава от ирландските власти.

Преподавателите в предучилищното образование трябва да притежават специализирана професионална степен. Не са определени минимални изисквания за помощния персонал, но има такива за директорите. Квалификациите, предназначени специално за образованието и грижите в ранна детска възраст, се присъждат от правителствената агенция „Качество и квалификация Ирландия“ (Quality and Qualification Ireland). Те имат 8 компонента:

- четири от тях са задължителни, свързани с необходимите умения и знания за работа с деца в ранна възраст и образование,

- например развитие на детето, образование в ранното детство, работа с деца;

- два общи компонента (задължителни) – един ориентиран към практиката и свързан с работата, и друг, от списък с ключови умения в определени области, например комуникации, информационни технологии.

- два компонента от избираеми дисциплини, които се отнасят до специфични области на практиката, например работа с деца със специфични потребности.

Няма регулации за персонала на дневните центрове, предлагащи услуги от семеен тип. Поставено е изискване само за уведомяване на Изпълнителната здравна служба, ако имат четири или повече (освен техните собствени) деца в предучилищна възраст. Макар и да няма формални изисквания за квалификация, към момента на уведомяването детегледачите трябва вече да са преминали обучение за първа помощ.

Съществуват разпоредби, които стимулират високообразованя персонал в сектора на образованието и грижите в ранна детска възраст. Институциите плащат повече за възпитатели с по-висока образователна квалификация (поне бакалавърска степен) в допълнение към трудовия стаж. Нивото на заплащане на персонала е относително по-ниско в сравнение с това на другите професии в Ирландия, където не се изисква служителите да са висшисти. Въпреки че през 2000 г. правителството приема стратегия за увеличаване на заплащането на работещите в сектора, заплатите се определят от институциите, които са предимно частни. Така правителството няма пряк контрол върху нивото на заплащане. Понастоящем, поради ограничените от кризата национални бюджети, не се очакват действия в тази насока.

В страната няма национални разпоредби относно развитието на компетенциите на персонала. На политическо ниво има поети ангажменти в Стратегията за езикова и математическа грамотност (2011). В този документ се признава необходимостта от подобряване на способностите на служителите, за да откликват на потребнос-

тите от езиково и математическо обучение на учениците в неравностойно положение. Липсва държавен механизъм за осигуряване и финансиране на продължаващото професионално развитие за служителите, въпреки че съществуват такива възможности.

При въвеждането на всеобщата предучилищна година е заложено изискване за минимално ниво на квалификация на служителите, без за това да са предвидени средства. Въпреки това, персоналът в сектора по собствена инициатива предприема мерки за своето професионално развитие. Понякога заплащането на обучението се осигурява от детските центрове, но по-често отделните служители сами покриват стойността му, като дори посещават курсовете в свободното си време.

Някои детски центрове организират обучителни дни за служителите си със собствено финансиране. Тази дейност е много разнообразна и обикновено зависи от мотивацията на съответния детски център.

Центровете за ранно детско обучение и грижи сами подбират своите служители. Няма държавна система за тяхното лицензиране или регистриране. Инспекции се извършват от Изпълнителната здравна служба в съответствие с наредбите за детски грижи. Оценяването на служителите не се извършва по наредби, а е отговорност на отделните центрове. Определени държавни изисквания има в случай, че даден център кандидатства за финансиране. Тогава той трябва да докаже, че разполага с достатъчно служители с подходяща (минимална) квалификация. Проучване сред членовете на асоциацията „Ранно детство Ирландия“ показва, че в 86% от центровете има поне един служител, притежаващ необходимата квалификация.

През септември 2012 г. Изпълнителната здравна служба приема следните изисквания за съотношението персонал/дете:

- до 11 деца: 1 възпитател;
- 12-22 деца: 1 възпитател и 1 помощник-възпитател;
- 23-33 деца: 2 възпитатели и 1 помощник-възпитател;

- 34-44 деца: 2 възпитатели и 2 помощник-възпитатели.

Персоналът в сектора на образованието и грижите в ранна детска възраст не е равнопоставен по отношение на професионална практика и възнаграждение с учителите, които работят с деца във формалната образователна система.

Не се провежда национална политика за подобряване на баланса между половете. Съществуват инициативи, които имат за цел да насърчат мъжете да работят в сектора и да подчертаят редицата ползи, които произтичат от включването им в грижите за децата.

Изисквания към учебния план

В наредба относно предучилищните услуги, описваща минималните изисквания за детски грижи, се постановява, че лицето, предоставящо предучилищна услуга, осигурява за всяко дете подходящи възможности, преживявания, дейности, взаимодействие, материали и оборудване, като има предвид степенята на развитие и културната среда на детето.

В нормативната уредба са включени и изисквания по отношение на здравето и безопасността, като тяхното спазване се следи от Ирландската инспекция за предучилищно образование.

Има редица инициативи, насочени към децата в риск. Например програмата „Ранен старт“ (Early Start) е предучилищен проект, създаден през 1994 г. в 40 начални училища в няколко специфични района с вредна градска среда. Програмата е вид предучилищно образование, насочено към децата в риск или към такива, които не могат да развият своя потенциал в рамките на обикновената училищна система. Привличането на родителите е един от ключовите елементи на програмата. Родителите се насърчават активно да участват в образованието на децата си. На отделните училища е предоставена възможност самостоятелно да определят как да въвлекат родителите в своята дейност.

Участие на родителите

Националната рамка за качество Siolta признава значението на родителите като първоначални възпитатели на децата и тяхната първостепенна роля в насърчаването на детското благополучие, обучение и развитие. От родителите се очаква да допринасят за предучилищната среда.

В рамките на програмата „Ранен старт“ родителите се насърчават да участват в дей-

посещенията в зоологическа градина, библиотека или организирането на пикник в парка.

Проблеми и перспективи

Изискването за минимална квалификация (ниво 5 от Националната квалификационна рамка) се определя като главен стимул за повишаването на качеството на персонала в сектора на образованието и грижите в ранна детска възраст. Същевременно обаче няма предвидена държавна помощ за продъл-

Видове детски грижи, достъпни за децата от 0 до 12 години (данни от четвъртото тримесечие на 2007 г.) (в проценти)

Доставчик на детски грижи	Деца в предучилищно образование	Деца в начално образование	Всички деца на възраст 0-12 години
Родител/настойник	64	81	75
Роднина (неплатен)	9	9	9
Роднина (платен)	4	3	3
Детегледачка	12	7	9
Групи за игра след училище	19	3	9
Други	1	1	1
Общо деца, ползващи неродителски детски грижи	42	22	30

Забележка: Процентите са повече от 100, защото някои деца ползват повече от един вид детски грижи. Данните са от национално статистическо проучване, проведено в края на 2007 г.; те предхождат въвеждането на всеобщо предучилищно образование, но показват ирландските традиции в областта на детските грижи.

ностите на детските центрове чрез ротационна система. Така всяка седмица те прекарват известно време в центъра. За тази цел е осигурено годишно финансиране. От своя страна, служителите в центъра опознават децата в домашна обстановка и получават по-пълна представа за тяхното развитие. Програмата предвижда и обучителни курсове за родители, които да повишат познанията им за ранното обучение и развитие на децата. Включването в тях е доброволно. По програмата детските центрове организират и безплатни „семејни пътувания“, в които освен децата участват и техните семейства. Такива са например

жавачо професионално развитие на работещите в сектора. Липсва и достатъчна подкрепа за повсеместно въвеждане на програмите Siolta и Aistear.

Правителствената програма формулира желанието да се разшири обхватът на грижите и образованието в ранна детска възраст. Понастоящем Ирландия проучва възможностите за въвеждане на втора безплатна предучилищна година. Други политически инициативи са в процес на развитие. Ключов документ в тази връзка е новата Национална стратегия за децата 2012 – 2014 г. и Стратегията за ранна детска възраст.

Източник:

Quality in Early Childhood Education and Care. European Union, 2013.

[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/495867/IPOL-CULT_ET\(2013\)495867\(ANN01\)_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/495867/IPOL-CULT_ET(2013)495867(ANN01)_EN.pdf)

Й. Илиев

ИСПАНИЯ

Испания е страна със силно децентрализирана държавна структура, изразяваща се в автономни области със свои собствени регионални правителства и министерства или ведомства. В страната съществуват седемнадесет автономни области и между тях има големи различия по географска площ и по брой на населението. Сферата на образованието е в компетенциите на автономните области, въпреки че основната посока на образователната политика е установена на национално ниво. През 2006 г. е приет всеобщ национален закон за образованието (Органичен закон за образованието – Lei Organica de Educacion), който отменя редица действащи нормативни актове. Той определя целите, стандартите и процедурите по оценяване във всички сфери на образованието, включително и в тази на образованието в ранна детска възраст.

които трябва да се придържат към държавните изисквания. В Испания образованието и грижите в ранна детска възраст се осигуряват от три различни вида центрове: частни, които се финансират и управляват от частни източници; обществени, които се финансират с публични средства и които следват регионалните стилове на управление; и „защитени“ („conservado“), които са частни центрове, получаващи публично финансиране. Всички центрове са в компетентността на образователните министерства на национално и регионално ниво. В Испания „предучилищното образование“, обхваща цялата категория на грижите за деца, която е преди фазата на началното образование. Детските градини, детските ясли и централите за предучилищно образование обслужват сектора на образованието и грижите в ранна детска възраст.

Центрове за предучилищно образование според собствеността през учебната 2009-2010 година

Обществени образователни институции	Публично финансирани частни институции	Частни образователни институции	Общо според цикъла на образование
3 547	1 192	3 516	8 255

Образованието в ранна детска възраст е насочено към деца на възраст от 0 до 6 години (нулевата година се отнася за периода след изтичане на отпуската по майчинство). То има два цикъла: първият е за деца от 0 до 3 години, а вторият - за деца на възраст от 3 до 6 години. На 6-годишна възраст започва задължителното образование. Ранното детско образование в страната, известно също като предучилищно образование, е залегнало в Органичния закон за образованието. В компетентността на автономните области е да определят изискванията за учебните програми в етапа на предучилищното образование. Доставкащите на детските образователни и здравни услуги са задължени да разработват конкретни програми,

Всички видове доставчици са в състояние да осигурят образование в ранна детска възраст, ако се придържат към образователните критерии, определени от националното правителство и от законодателствата на автономните области. Центровете могат да предоставят предучилищно образование, обединяващо или разделящо двата цикъла, след като децата са разпределени по възраст. Прилагането се различава в зависимост от доставчика на обучението, от средствата за оценяване и от контрола на качеството. Съгласно Органичния закон за образованието частните училища, които предоставят безплатно образование и отговарят на образователните изисквания, могат да получат публично финансиране в за-

конно установени срокове.

Специфичните изисквания за създаването и функционирането на центровете за предучилищно образование са залегнали в регионалното законодателство. Публичните и частните центрове трябва да се регистрират на национално ниво в специалния регистър на образователните центрове.

В Испания изпълнението на политиките по отношение на предучилищното образование е специфично и неравномерно. Образованието и грижите в ранната детска възраст са признати като важен етап поради стремежа у децата да се изгради ясна самооценка, както и способност за преценка на хората около тях. Цел на този етап от образованието е също така децата да се възпитават в морал и у тях да се изграждат социални умения, както и езикова и математическа компетентност. Тези идеи са заложени в Органичния закон за образованието. Въпреки това, като се има предвид, че програмите за обучение са задължение на доставчика на образование и грижи в ранна детска възраст, преследването на националните и регионалните цели варира. Вторият цикъл от предучилищното образование е значително по-институционализиран, което се забелязва от факта, че степента на участие на децата в него е най-малко 95% през 2009 г. Това поставя Испания сред една от най-добре представящите се страни в тази област. Правителството и автономните области финансират в значителна степен предучилищното образование и достъпът до втория цикъл по-често е безплатен.

Първият цикъл има много по-ниска степен на участие. Той не се финансира изцяло от държавните органи, поради което родителите трябва да плащат повече. Изискванията за квалификацията на персонала също са по-занижени в сравнение с тези във втория цикъл. През 2010 г. нивото на участие в първия цикъл на образованието е 33% и е доста по-ниско в сравнение с втория цикъл. Ниското участие най-вероятно се дължи на малката възраст на децата и на факта, че този етап не е напълно безплатен. Националното и регионалните правителства субсиди-

рат първия цикъл на образованието в ранна детска възраст с очакването, че родителите също ще допринасят финансово за него. Стартира и нова политическа програма „Educa 3” за по-нататъшно институционализиране на първия цикъл на предучилищното образование.

На национално ниво чрез Министерството на образованието и науката се гарантират хомогенността и единството на системата на образованието. Основните функции на министерството в тази област са: създаване на обща организация на образователната система, определяне на минималните образователни изисквания, съставяне на общи програми за образование и определяне на учебните занятия. Автономните области са задължени да гарантират достатъчен брой места в областта на образованието и грижите в ранна детска възраст, те имат и законодателната компетентност в областта на образованието, но не всички имат пълни правомощия. Автономните области имат свои изпълнителни правителства и регионални парламенти. Общините в рамките на една област също се включват на местно ниво в подкрепа на доставчиците на образование и грижи в ранна детска възраст; те подпомагат сферата на предучилищното образование с изплащане на разходите за вода и енергия. Участието в сферата на образованието и грижите в ранна детска възраст се различава в отделните автономни области.

Общо схващане и политическо значение на образованието и грижите в ранна детска възраст

Основната цел на образованието в ранна детска възраст е описана в Органичния закон за образованието, според който детското образование е доброволно и целта му е да допринесе за физическото, емоционалното, социалното и интелектуалното развитие на детето. Законът очертава следните основни цели на този етап от образованието:

- а) да допринесе за развитието на въз-

можностите, децата да опознаят своето тяло, да осъзнаят способностите си и да се научат да уважават различията помежду си;

б) децата да наблюдават и изследват природната и социалната среда;

в) децата постепенно да придобиват самостоятелност в своите ежедневни дейности;

г) да развива емоционалния капацитет на децата;

д) да изгражда емоционална връзка на децата с другите, с цел постепенно придобиване на основни социални умения за спокойно, миролюбиво разрешаване на конфликти;

е) да развива комуникационни умения на различни езици и начини на изразяване;

ж) да развива логически и математически умения, умения за четене и писане, както и умения за движение, жест и ритъм.

Образованието и грижите в ранна детска възраст имат и по-широки, дългосрочни цели, които оказват влияние върху други области на образователната политика. В доклад от 2011 г. за ЕС 2020 относно целите и напредъка на Испания се посочва, че допълвайки възловата роля на семейството, секторът на образованието и грижите в ранна детска възраст изгражда най-важните основи за научаването на език, за успеха в ученето и постоянната социална интеграция, за личностното развитие и заетостта.

В доклада за напредъка на Националната програма за реформи от 2008 г. се посочва, че в първия цикъл на предучилищно образование за деца под 3-годишна възраст са предприети мерки за повишаване на качеството на обучението, както и за улесняване на достъпа на жените до пазара на труда. Дългосрочните цели на образованието и грижите в ранна детска възраст са в полза на обществото; детското образование намалява загубата на таланти и умения, тъй като родителите могат да работят повече.

Това намалява публичните разходи в сферата на социалните помощи.

Осигуряване на качеството на образованието и грижите в ранна детска възраст

Осигуряването на качеството на обра-

зованието и грижите в ранна детска възраст в Испания не е лек процес. Не съществува определение за качество по отношение на образованието в национален или регионален план. Националният закон за образованието и законодателството в автономните области поставят основните цели и изисквания към учебните програми, чрез които те да постигат своите цели по най-добрия начин. Има огромно разнообразие във вида на учебните програми в областта на образованието и грижите в ранна детска възраст. Според националния закон учебните програми трябва да се оценяват, а законодателството на автономните области се стреми да определи по-специфични критерии за това, как трябва да се извършва оценяването. Поставянето на съответната оценка се базира на това, колко добре са постигнати определени практически цели, като например нивото на грамотност или напредъка в комуникацията, които се различават в отделните центрове и в техните индивидуални програми за обучение. Следователно трудно може да се направи единна оценка на сектора за образование и грижи в ранна детска възраст. Проблемът е, че не може да се прецени напълно колко успешна е една учебна програма, докато детето не напусне сферата на предучилищното образование. Основните цели на образованието и грижите в ранна детска възраст включват развитието на умения за социално взаимодействие, емоционално и познавателно развитие и усвояването на основни умения по математика и езикова грамотност. Придобиването на познания от този вид помага в най-голяма степен за обучение на детето в началното училище. От качеството на програмите в областта на образованието и грижите в ранна детска възраст зависи колко добре едно дете ще се справя в началното училище. Оценяване се провежда по няколко начина - вътрешно, от педагогическия персонал в дадения център, от външни агенции или от изследователски екипи на регионалното правителство, които посещават доставчиците на образование и грижи в ранна детска възраст.

Образователни изисквания за персонала

Според Органичния закон за образованието обучението и грижите за децата в предучилищното образование са отговорност на квалифицирани начални учители, специализирани в детското образование или с еквивалентна квалификация, а когато е целесъобразно, и на други служители със съответстваща квалификация за работа с деца на тази възраст. Учителите във втория цикъл могат да бъдат подкрепяни от учители с други специализации, когато програмата за обучение изисква това.

Учителите трябва да получат университетска степен по предучилищно образование с придобити 240 кредита за своето обучение. Учителите от първия цикъл на предучилищното образование могат да имат малко по-ниски квалификации, придобити чрез допълнително професионално обучение в сферата на предучилищното образование с продължителност две години. Точните квалификации за мощния персонал не са установени.

Развитие на компетенциите на персонала

Методите в образованието се развиват. Това налага изисквания към учителите, които трябва да преминават през обучения, така че техните професионални умения да са в крак с променящите се образователни тенденции.

Изискването за продължаващо обучение е заложено в Органичния закон за образованието и се прилага за учителите на всички образователни нива. Обучението на учителите може да се провежда под формата на курсове, семинари, работни срещи, практически занимания и конференции. Регулирането и валидирането на обученията се определят на национално ниво.

Оценяването на качествата на учителите не се изяснява напълно, тъй като испанската система за оценяване на образованието прилага много широк подход. Учителите, които са придобили квалификацията

си чрез допълнително професионално обучение, са задължени да развиват своите умения. Националното министерство на образованието, културата и спорта развива свои дейности чрез Националния център за образователни изследвания и иновации (National Centre for Educational Research and Innovation – CNIIE) и Националния институт за образователни технологии и обучение на учители (National Institute for Education Technologies and Teachers Training – INTEF), като определя най-новите критерии, към които трябва да се придържат учителите с неакадемични квалификации. INTEF поставя нови критерии и те са включени в рамките на плановете на програмите за продължаващо професионално развитие на учителите. INTEF предлага програми за продължаващо професионално развитие и установява необходимите споразумения с други институции.

Учителите, които са получили квалификацията си в университетите, са задължени от правителството да преминават обучения в рамките на 30 часа в годината. Точната тема на тези обучения може да бъде избрана от самите учители.

Последните проучвания обаче достигат до извода, че текущите обучения не помагат много на учителите в професионалния живот. В резултат на това училищата фокусират вниманието върху създаване на по-специализирани обучения, които ще са от голяма полза в практиката на педагозите в областта на предучилищното образование.

На национално равнище не съществуват специфични изисквания по отношение на оценката на преподавателския състав в центровете за образование и грижи в ранна детска възраст. Експерти по темата посочват, че оценяването на персонала може да се осъществи или на вътрешно ниво, или като се наемат външни агенции. Точните критерии за оценяване са трудно установими; центровете имат разнородни образователни програми и следователно различни методи за обучение. Учителите се оценяват по критерии, които са свързани с тяхното представяне в рамките на съответната образова-

телна програма. Оценката за персонала е специфична за всеки отделен център за образование и грижи в ранна детска възраст.

Възприемане и нагласи към персонала

Схващането за персонала в областта на образованието и грижите в ранна детска възраст като цяло не е много положително. Липсва разбиране за значението на предучилищното образование. Промени в законодателството в образователната сфера се правят на няколко години. Наблюдава се липса на приемственост между двата цикъла на предучилищното образование, а и човешките и материалните ресурси не достигат. В Испания функцията на учителя е недооценявана. Според проучване на Световната асоциация на педагозите в областта на образованието и грижите в ранна детска възраст, проведено през 2011 г., учителите в Испания остро критикуват липсата на достатъчно признателност към социалната функция на детския учител. Персоналът, грижещ се за деца, и възпитателите в детски градини получават еднакво възнаграждение в размер на три минимални заплати.

Учителите от основното образование получават една и съща заплата с тези от предучилищното. Изследването доказва също така, че удовлетворението от работата на учителите е от решаващо значение за качеството на учебния процес. Учителите от началното и предучилищното образование са по-удовлетворени от работата си. По-ентузиизираната група от преподаватели обикновено са от женски пол. С течение на времето учителите губят удовлетворение от работата.

Трябва да се отбележи, че в Испания силно се насърчава равнопоставеността на половете. По-специално Законът за половете, приет през март 2007 г., определя различни образователни инициативи за насърчаване на равенството между половете, както и въвеждането на принцип за тяхната равнопоставеност в образованието. Според Органичния закон за образованието управляващият орган на всяка образователна институция в

областта на училищното образование трябва „да предложи мерки и инициативи“, които да благоприятстват равенството между половете. Конкретно за персонала от детските градини и яслите обаче няма разпоредби за насърчаване на равенството. Въпреки това на регионално ниво съществуват политики в тази област.

Цели и съдържание на учебната програма

Основните цели на учебната програма в областта на образованието и грижите в ранна детска възраст са установени в националното и регионалното законодателство. Изискванията на учебната програма за втория цикъл на предучилищното образование се определят на национално ниво в Органичния закон за образованието и Кралския указ 1630 от 2006 г. Тези цели са залегнали и в регионалните образователни планове на различните области. По отношение на първия цикъл обаче няма специфични изисквания към учебните програми.

Според Кралския указ програмите за обучение за първия цикъл трябва да се определят и прилагат на ниво автономна област от съответния образователен орган.

В Органичния закон за образованието от 2006 г. са залегнали следните педагогически принципи:

1. Детското образование е организирано в два цикъла. Първият цикъл е от раждането до три години, а вторият – от три до шест години.

2. Образователният характер на всеки цикъл се описва в педагогическия план на институцията.

3. И двата цикъла подпомагат ефективното развитие, мобилността, навиците по контрола на тялото, комуникацията и езиковото изразяване на децата, както и техните основни социални умения и социалния характер на средата, в която живеят.

4. Съдържанието на учебната програма се организира в области, които съответстват на опита на децата. Има глобални дейности, които са интересни за децата.

5. Отговорност на администрацията, която се занимава с въпросите на образованието, е да се установи първоначално общуване на чужд език във втория цикъл на предучилищното образование, особено през последната година от обучението. Тя отговаря също така за придобиване на първоначални умения по четене, писане и смятане, както и за получаване на познания по визуално и музикално изразяване.

6. Методите на обучение в двата цикъла се базират на практически дейности и игри и се провеждат в среда на обич и доверие, което насърчава самочувствието и социалната интеграция на децата.

7. Образователната администрация определя учебното съдържание на първия цикъл на обучение в съответствие с условията, предвидени в Закона. Тя също така регламентира изискванията, които трябва да са изпълнени в първия цикъл на предучилищното образование по отношение на съотношението преподавател-дете, оборудване и брой на местата.

Качество на съдържанието на учебната програма

Децентрализираните автономни области нямат изисквания по отношение на процедурата на оценяване на предучилищното образование. За първия цикъл изискванията не са толкова изчерпателни; на този етап оценяването е един непрекъснат процес и се основава на наблюдение върху развитието на детето в различни „сфери на опит“, определени в програмата на образователния център. В края на годината учителите осигуряват подробен доклад за напредъка на детето, който се предава на родителя или настойника. Задължително е да се поддържа добра комуникация между учителите и детето по отношение на развитието и постиженията на подрастващите.

Във втория цикъл правилата са по-детайлизирани. Оценяването на този етап трябва да се базира на дълготрайни наблюдения, да е обективно и формиращо. По този начин цялостното развитие на детето в мно-

жество области може да се контролира чрез пряко системно наблюдение, което се основава на редица критерии за оценка, базирани на програмата за обучение на гостагичка на грижи. Нейните характеристики оказват влияние върху инструментите и техниките на оценяване, които се използват. Критериите за оценка се определят от директора на центъра, който отговаря за създаването на учебния план. В рамките на един клас оценката е отговорност на главния учител, макар че наблюденията и оценки от други учители също могат да се вземат под внимание. Има най-малко три периода през цялата година, през които децата се оценяват. Окончателното оценяване обобщава оценките от трите периода.

Определянето на качеството на образованието в ранна детска възраст е проблематично в Испания, тъй като няма ясно определена дефиниция за качество. Независимо от разбирането за качество, се препоръчва универсално оценяване на начина, по който групата деца се развива като група. Желателно е също така да се прави индивидуално оценяване на напредъка на всяко дете.

Национални политики за стимулиране на участието на родителите

Участието на родителите в образованието и грижите в ранна детска възраст е залегнало в законодателството на национално ниво. Във всички автономни области има различни механизми за улесняване на участието на родителите в предучилищното образование. По време на обучението в ранна детска възраст, особено в първия цикъл, родителите са много склонни да се включват в процеса на обучение, което се дължи на възрастта на децата в тази фаза на образованието. Родителите отделят повече внимание на децата си и са по-ангажирани с тяхното развитие, което е валидно най-вече за първия цикъл, особено в образователните институции, в които децата могат да бъдат посещавани. Възрастта на децата е причина родителите да обсъждат ежедневно с пе-

дагозите какви точно да са заниманията на техните деца през съответния ген.

Конкретни инициативи за стимулиране на участието на родителите

Участието на родителите в процеса на образованието и грижите в ранна детска възраст в Испания може да се осъществява чрез многобройни инициативи. Повечето институции в областта на предучилищното образование имат родителски сдружения, чрез които родителите могат да общуват с дотавчица на детски грижи и с други родители. Освен това родителите могат да присъстват на общи беседи за родители и учители, както и на заседанията на образователните центрове, които се спонсорират от родители. Те могат да посещават училищни събития и да организират извънкласни дейности (последните са по-рядко срещано явление в областта на образованието и грижите в ранна детска възраст в Испания).

От друга страна, родителите могат да участват в обучението и развитието на детето си чрез насърчаване на ученето въкъщи. Те се включват косвено в процеса на обучение, като подробно се информират за времето, което детето прекарва в образователния център. Те имат възможност често да общуват с учителите. Механизъм за постигане на това е използването на лични дневници за децата, които учителят попълва ежедневно. Родителите, от своя страна, могат да записват своите собствени наблюдения по отношение на детето си и след това да предават записките на учителя. По този начин се осъществява редовна комуникация между родител и учител по въпросите на развитието на детето. Обсъждането на развитието на детето между родители и учители е често срещано явление. Някои дотавчици имат и форуми, които родителите използват, за да разговарят с учители и други родители за състоянието на децата и да обсъждат въпроси, свързани с образованието и образователните институции.

Други училища организират обучения или курсове за родителите на малките ученици.

С цел родителите да опознаят училището, се организират и екскурзии.

В Испания повече от 95% от децата се включват във втория цикъл на предучилищното образование. Испанските публични власти финансират образованието в тази сфера.

Вторият цикъл на предучилищното образование е много по-посещаван, тъй като по време на първия цикъл децата са малки и родителите не са склонни да ги пускат на училище. Освен това фактът, че централите не са безплатни, е спънка за много родители да включват децата си в този цикъл на образование. Финансовата криза допълнително изостря въпроса с посещаемостта на централите от първия цикъл на предучилищното образование. Испанските публични власти заделят значителни финансови средства за образователната система, включително и за предучилищното образование. Въпреки това упованието за финансиране и субсидии също прави системата уязвима. Като се има предвид, че икономическият климат на Испания не е благоприятен, публичните разходи за образованието и грижите в ранна детска възраст намаляват. Секторът на предучилищното образование усеща последиците от финансовата криза, а родителите имат повече проблеми с намирането на добро качество на предучилищното образование, което да е на достъпни цени.

Друго наблюдение е, че поради силно децентрализираната структура на испанската политическа система и високата степен на автономност, които притежават дотавчиците на образование и грижи в ранна детска възраст, единно определение за качество не съществува. На национално ниво има описания, установени в законодателството по отношение на целите и задачите, които трябва да се осъществяват чрез образованието и грижите в ранна детска възраст, но няма определение за качество. Разнородните учебни планове, основани на широко определени национални цели, се реализират в различни учебни програми, които се различават по качество в цяла Испания.

Въпреки че не съществува определение за качество в испанското законодателство, педагогическият персонал е от решаващо значение за създаването и поддържането на качеството на услугите в областта на образованието и грижите в ранната детска възраст. Квалифицираните учители са тези, които имат право самостоятелно да разработват

програми за обучение и съответно да ги преподават на децата. Затова, когато намалява мотивацията на учителите, това и качеството на образованието спадат. Съществуват цели за подобряване на мотивацията на учителите, въпреки че въпросът за учителската мотивация не е обсъждан публично.

Източник:

Quality in early childhood education and care

http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/495867/IPOL-CULT_ET%282013%29495867_EN.pdf

П. Главеев

РУМЪНИЯ

През 2011 г. е прието детайлно законодателство и са въведени мерки, които имат за цел да насърчат и съживят националния образователен механизъм. Образованието и грижите в ранна детска възраст (*educația timpurie*), като част от тези усилия, получават специално внимание от правителството.

Структура на услугите за образование и грижи в ранна детска възраст

Ранното образование на децата, които не са достигнали възрастта на задължителното образование (6/7 години), е структурирано в двустепенен модел: периодът от 0 до 3 години е известен като предхождащ предучилищното ниво (*nivelul anteprescolar*), а периодът от 3 до 6 години представлява предучилищното ниво (*invățământul preșcolar*).

Институции

В румънската система има три институции, които извършват дейности по предоставяне на ранно образование: детски ясли, детски градини и дневни центрове. Периодът, предхождащ предучилищното ниво, може да се реализира и в трите институции, а предучилищното ниво се организира в детските градини.

Детските ясли са единици за грижа за деца на възраст от раждането до 3 години. На практика децата постъпват в детските ясли

на 3-месечна възраст, тъй като това е крайът на отпуската по майчинство (средно 63 работни дни). Основната роля на детските ясли е да се грижат за децата, осигурявайки подходяща храна, медицински и хигиенни грижи, като се взема под внимание състоянието на всяко дете. Образованието не играе ключова роля само по себе си. Това се доказва и от персонала в детските ясли, който обикновено се състои от медицински работници и гетегледачи и рядко от педагози.

Предучилищното ниво се разделя на три цикъла в зависимост от възрастта на децата: ниска група (3-4-годишни), средна група (4-5-годишни) и висока група (5-6-годишни). Всяка група се състои средно от 15 деца.

Детските градини работят с три различни вида програми: нормална (средно 4 часа дневно), удължена (средно 11 часа дневно) и седмична.

Институциите за образование и грижа в ранна детска възраст се основават от училищните инспекторати на окръга в съответствие със стандартите, определени от Министерството на образованието. Молбите за учредяване се подават в местните административни органи. Официалният работен език в тези институции е румънски, но може да се използ-

ват и други, малцинствени, езици.

Децата, посещаващи институции за образование и грижа в ранна детска възраст, се контролират от педагози или детегледачи. Всяка група деца в детските градини има поне един педагог, но в случая на удължените или седмичните програми обикновено двама педагози се ангажират с децата, като се сменят.

Законът за образованието от 2011 г. въвежда и т.нар „подготвителен клас“ (clasa pregătitoare), който представлява преходна година между детската градина и началното училище. В подготвителния клас се изпълнява смесена програма, която е изградена върху елементи от програмата на детските градини (например игри и приказки), като едновременно с това детето се запознава със структурата и работната процедура на училището (разписание и др.).

Органи

Министерството на образованието е ключов орган в структурирането и функционирането на услугите за образование и грижа в ранна детска възраст. Местните административни органи и инспекторати също играят важна роля, тъй като те са отговорни за осигуряване на условията, необходими за организиране на тези услуги, и за наемането на персонала. Изплащането на заплатите се извършва също от местните власти от държавния бюджет, разпределен от правителството. Министерството се занимава с координацията и мониторинга на националната образователна система (включително всички форми на образование и грижи в ранна детска възраст), както и определянето на целите на отделните нива и образователни фази.

Общинските инспекторати по образование наблюдават и контролират работата на образователните институции (публични и частни) и техните дейности. Те се ръководят от главен инспектор и имат управителен и консултативен съвет. Консултативният съвет включва различни участници, като например директори на учебни единици, видни преподаватели и представители на ро-

дителите, както и на религиозни общности.

Местните областни администрации също играят важна роля в областта на образованието. Общините са отговорни, в сътрудничество с местните училищни инспекторати, за откриването на институциите за образование и грижи в ранна детска възраст. Тяхната отговорност се изразява във финансовата подкрепа и инфраструктурната координация, необходими за тези учреждения.

Осигуряване на качество

Министерството на образованието е отговорно за прилагане на законите, които гарантират високо качество на образователното съдържание, както и да описва методологията, която да се прилага в институциите.

Качеството се гарантира чрез голямо разнообразие от механизми. На национално ниво, националният финален изпит работи като система за определяне на минимума компетентност за педагозите. Този изпит гарантира, че преподавателите ще могат да предлагат набор от компетенции. Изпитът също така дава възможност за изравняване и осигуряване на минимално ниво на качество в цялата страна.

На ниво окръг, местните училищни инспекторати са отговорни за контрола на качеството в образователните институции. Това се извършва чрез надзор, който се изразява в посещения на служители от инспекторатите в образователните институции.

Вътрешното осигуряване на качеството се извършва в рамките на институцията. Педагозите получават годишна оценка за работата си, която се включва в личното им портфолио.

Финансиране

По силата на чл. 104 (1)-(2) от Закона за образованието от 2011 г. основното финансиране, например заплати, образователни материали, както и поддръжка, трябва да става от държавния бюджет. Местният административен орган (обикновено общината) отговаря за разпределението на държавния

бюджет, предоставян на образователните институции.

На годишна база правителството очертава методологията и структурата на извършване на финансирането, както и бюджетът, предоставян на местните административни органи. Съответствието на бюджета се извършва въз основа на стандарта за разходите на ученик в предучилищното образование. Този стандарт е резултат от сложно изчисление, включващо множество фактори, като например капацитета на институцията, дали тя се намира в селска, или градска среда, както и очакваните разходи. Правителствен указ 72 от 27 февруари 2013 г. определя стандартната сума, която за учебната 2013 г. възлиза на 2420 леу за дете (около 548 евро).

Въз основа на подобна структура детските ясли се финансират чрез държавния бюджет, както и от други източници на приходи, като например родителски вноски, дарения или спонсори.

Една от основните новости, въведени със Закона за образованието, е приемането на т.нар. „социален талон“. Целта е да се осигури правителствена подкрепа за образованието в ранна детска възраст, която се предоставя въз основа на семейния доход.

Вземане на решения по основни въпроси

Министерството на образованието взема решения по широк кръг от въпроси. Някои от аспектите се отнасят до разпределението на бюджета, определянето на стандартния разход за ученик в предучилищна институция, предоставянето на насоки за учебната програма и методология и до много други области.

Местният административен орган е отговорен за вземането на решения, свързани с отварянето на институция за образование и грижа за деца в ранна детска възраст, разпределението на държавния бюджет, както и други административни въпроси. Местните училищни инспекторати вземат решения, свързани с материалните и организационните аспекти.

Реформи в политиката и развитие в съответствие с насоките на ЕС

Румъния извършва последните свои образователни реформи в сътрудничество и в съответствие с насоките и целите на различните институции на ЕС. На Националната агенция за обществени програми в областта на образованието и професионалното развитие е възложена отговорността за управлението на различните европейски проекти на румънско ниво. Агенцията има за цел да възприема и подкрепя европейските ценности и да интегрира румънските ценности в европейския контекст. Това се осъществява чрез тясно сътрудничество с институциите на Съюза, както и чрез подкрепа на местни институции и организации.

Нагласи и значимост на политиката относно образованието и грижите за деца в ранна детска възраст

Политически цели

Централните политически цели в развитието на услугите за образование и грижа за децата в ранна възраст се изразяват в подобряване на образованието, повишаване на компетенциите и уменията през ранните етапи, както и насърчаване на хармонично развитие на личността. Тези цели са вписани в чл. 2-4 от Закона за образованието, което допълнително обогатява спектъра от цели съгласно приоритета за образователна интеграция и осигуряване на равен и недискриминационен достъп до учебни институции (чл. 2). Основните принципи за по-добра образователна система са предвидени в чл. 3 и включват обективност, качество, запазване на националната идентичност, признаване на правата на малцинствата (вкл. правото за запазване и изразяване на тяхната етническа, културна, езикова и религиозна идентичност), насочено към учащия образование, както и участие на родителите. Чл. 3 е всеобхватно и амбициозно усилие за създаване на стабилна основа на образователната система. Това амбициозно усилие се конкретизира в чл. 4, който има по-специфичен подход и постановява, че обучението на децата и младе-

жите обхваща развитие на компетенциите, многофункционални и прехвърлими умения, които ще допринесат за различни аспекти от живота на детето, вкл. стремеж към учене през целия живот, социална интеграция, възприемчивост и чувствителност към етническите и гражданските ценности, социалната и природната среда.

Предизвикателства пред развитието на политиката

Едно от основните предизвикателства пред развитието на образованието в ранна детска възраст представлява неравенството между селските райони и градските зони. Това неравенство се проявява чрез редица различия. Първо, в селските райони броят на квалифицираните преподаватели е значително по-малък. Това създава променливо и непоследователно ниво на образованието в цялата страна. Второ, социалният статут на семействата в селските райони е по-нисък. Това се отразява не само на образованието на децата, но също така и на социализацията и на достъпа до образователните процеси. Трето, могат да съществуват други бариери, като например неподходяща образователна инфраструктура или културни услуги.

Оказва се, че докато броят на децата, посещаващи детски градини, се увеличава, това е по-проблематично за детските ясли. Основната причина е спадът на броя на родителите, които се насочват към тези институции, особено в селските райони. Финансовите трудности на семействата, увеличаването на таксите за социални услуги, както и нарастването на броя на членовете на семейството, които прекарват времето си у дома (на основание липсата на заетост, отпуск по болест или наличие на баби и дядовци), са фактори, които допринасят за намаляване на ползването на услуги за гледане на деца на възраст от 0 до 3 години. Това явление е характерно най-вече за селските райони, докато в градските зони съществува обратен процес.

Изисквания към персонала на инсти-

туциите за образование и грижи в ранна детска възраст

Изискването към образованието на персонала се регулира от нормативна уредба (чл. 9 (2) от Наредба 5560 от 7 октомври 2011 г.), която предвижда образователните позиции в предучилищния цикъл да се заемат само от лица, които притежават определени квалификации. Обхватът на квалификациите е доста широк и варира от възпитаници на педагогически училища със специализация в областта на образованието в ранна детска възраст до лица с университетска степен по педагогика и специализации в началното или предучилищното образование. Общата черта на квалификациите е специализацията на кандидатите в образованието в ранна детска възраст, особено в предучилищното образование.

Компетенции на персонала

Обучаващият персонал може да участва в т. нар. национален финален изпит, който признава минималните компетенции на педагозите и гарантира тяхната подготвеност, както и възможността за изграждане на професионална кариера в тази област. Изпитът преминава на два етапа - писмен и проверка на място на възможностите на педагога в обучението на децата. При провеждането му се отдава голямо значение на capacitatea и квалификацията на педагога и се следва добре структуриран списък, който трябва да бъде изпълнен по време на проверките на място.

Педагозите са насърчавани да следват определени стратегии за обучение, които включват три подхода: активното участие, чрез което децата се насърчават да откриват и развиват независими интереси, способности и възможности; играта като образователен инструмент, в обхвата на която педагозите могат да наблюдават поведението на децата и по-късно да персонализират други дейности по начин, съобразен с нуждите и способностите на всяко дете; оценяването, което се разглежда като роля на педагозите да наблюдават детския нап-

редък на всички нива и редовно да обсъждат развитието и потребностите на детето.

Развитие на компетенциите на персонала

Законът за образованието поставя акцент върху насърчаването на професионалното развитие на педагозите. Националният финален изпит гарантира не само основните компетенции на педагога, но също така осигурява началната точка за кариера в областта на образованието. След преминаване на този изпит педагозите получават по-висок статут (т. нар. „степен“), който предполага значителен набор от компетенции и опит в областта. Тези степени служат като удостоверение за увеличаване на нивото на компетентност на педагозите и са предизвикателство към тях. Системата работи по следния начин: отправна точка е сертификатът от финалния изпит. Степен II изисква опит най-малко 4 години, както и сбор от изпити (писмен, устен и неочаквана проверка на място). Степен I може да се получи след натрупване на опит от още 4 години (след получаване на степен II), както и един по-сложен набор от изпити. Получаването на степен дава право на педагозите да заемат по-висока позиция и да получават по-голяма заплата, което действа като стимул за по-нататъшно усъвършенстване.

Наред с този механизъм, Камарата на преподавателите отговаря за организирането на събития с цел повишаване на компетентността на педагозите. Така нареченият „Педагогически кръг от преподаватели“ (Cerc Pedagogic al Educatoarelor) се провежда редовно и на него се срещат педагози, за да споделят опит и добри практики.

Националният финален изпит служи също като механизъм за мониторинг на качеството на персонала. Това изисква ясно определени стандарти, като същевременно налага неочаквани проверки на обучителната методология.

Заедно с националния финален изпит има и механизми за вътрешен мониторинг на качеството на ниво окръг, чрез който се контролира и подпомага правилната работа на

педагозите. При осъществяване на мониторинга на ниво окръг местните училищни инспекторати могат да инспектират програмите на институциите за образование и грижи в ранна детска възраст и да оценяват не само компетентността на преподавателя, но и образователната среда и работния механизъм на цялото учреждение.

Относно проверките на вътрешно ниво, образователните институции организират институционалния мониторинг на педагозите. Това включва избора на едно лице измежду педагозите (обикновено най-старшия), което посещава и наблюдава работата на колегата си. Резултатите от посещението се записват във формуляр за оценка, който се включва в портфолиото на педагога. В края на проверката се провежда обсъждане с педагога, което често е придружено от съвети и споделяне на добри практики.

Възприемане и нагласи към персонала

По отношение на заплащането позициите в обществените институции за образование и грижи в ранна детска възраст не се възприемат като позиции с високи доходи. Средният доход на един възпитател варира между 1000-1500 леи месечно (226-339 евро). Две възможности позволяват увеличаване на дохода: или чрез развитие на компетентността в съответствие със системата за степени, или чрез заетост в частните доставчици на образователната услуга.

Работните условия варират между институциите и зависят от множество фактори, като отпуснатия бюджет, инфраструктурата или географското местоположение. Поради тези широки вариации е трудно да се направи точна оценка на възприемането на персонала въз основа на условията на труд.

Баланс между половете в персонала

Не съществува полова дискриминация относно достъпа, квалификацията и заетостта на персонала в институциите за образование и грижа в ранна детска възраст. Въпреки това на практика възпитателите са почти изцяло жени. Освен това, не същес-

твуват инициативи за насърчаване на баланса между половете в тази област.

Изисквания за персонала, работещ с деца в риск

Изискването за персонала, работещ с деца в риск, включва наличието на психолози или медицински работници. Специализираният персонал осигурява на детето в риск повишено внимание и персонално обслужване. В повечето случаи специалистите имат отделна сесия със съответните деца на седмична база.

Освен това се прилага интегративен подход към децата с увреждания или със специални нужди. Това означава, че преподавателите са инструктирани да включват тези деца в дейностите по програмата, и ако е необходимо, да им отделят специално внимание. Според експерти това специално внимание може да означава, че едно дете с увреждания се отчита като две деца от гледна точка на времето, необходимо за неговото образование и грижи.

Цели и принципи на учебната програма

Целта на създаването на ясна рамка за учебната програма се основава на необходимостта от насърчаване на образованието, за да се даде възможност за изграждане и развитие на човешката личност. За постигане на тази широка цел образованието се възприема като организирана, систематична и институционализирана среда.

Чрез структурирано ранно образование се дава възможност на децата да се запознаят с широк спектър от знания, да развият социално-поведенчески умения и индивидуалните си възможности. Освен това, изпълването на добре проектирана учебна програма може да доведе до намаляване на социалните неравенства. Възможността за въвеждане на структурирана учебна програма е свързана с намаляване на дела на децата, изоставящи училищното образование на по-късен етап в живота си.

Възприета от една по-тясна перспектива, учебната програма е насочена към вся-

ка отделна възрастова група, като осигурява и подходящи предизвикателства. Работата на различните възрастови групи се подчинява на отделни принципи. Докато в началния етап (3-5 години) акцент се дава на запознаването на детето с основните социално-културни аспекти, в по-късния етап (от 5 до 6-7 години), акцентът пада върху подготовката на децата за следващата им образователна стъпка: училището.

Учебната програма се базира на няколко ръководни принципа, като всеобхватност (целта е да се включи широк кръг от области); равновесие (за да се гарантира, че всяка област се вписва добре в учебната програма като цяло); приложимост (интегриране на области и теми, които насърчават развитието на интелектуално решителен и уверен индивид, който притежава необходимите умения и инструменти, за да отговори на предизвикателствата на живота); диференциация (целта е да се позволи индивидуално развитие на всяко дете със собствени характеристики); напредък и приемственост (плавен преход от една образователна стъпка към друга).

Министерството на образованието предоставя на детските ясли подробни насоки за стимулиране на развитието на децата на възраст от 0 до 3 години. Насоките се основават на международното законодателство, което е в основата на структурирането на принципите, приети в детските ясли в Румъния. Освен това насоките определят не само целите и причините на структурирано образование в ранното детство, но и очертават структурата, която трябва да бъде следвана. Структурните очертавания съдържат също насоките за учебната програма.

Учебната програма е разделена на специфични „области“, които са свързани с физическото развитие, здравето и личната хигиена; социално-емоционалното развитие; езика и комуникативността; когнитивното развитие; подготвяването на капацитета за обучение.

За всяка една от тези области се очертават по-нататъшните насоки, като се пос-

тавят специфични цели за всяка възрастова група. Така например в областта на физическото развитие, здравето и личната хигиена, поставените цели за възрастова група от 0 до 18 месеца са развитие на способността на детето да контролира движението на своите глава и крайници, както и способността да стои на крака, докато се пригърва. Насоките предвиждат втори набор от цели за възрастовата група от 19 до 36 месеца. По този начин се гарантира хармонизиран подход в предучилищните институции, което позволява да се следва координирана и прозрачна учебна програма.

През 2000 г. е изготвена специална рамка на учебната програма, дефинираща набор от дейности, които да се прилагат в образователната програма на предучилищните институции. Категориите дейности са разделени между възрастовите групи 3-5-годишни и 5-6/7-годишни. Броят на дейностите за всяка група се определя на седмична база.

През 2008 г. Министерството на образованието започва осъществяването на проект за осъвременяване на учебната програма за предучилищно образование. Акцентът е поставен върху реструктуриране и модернизирание на учебната програма, особено в детските градини. Министерството предвижда редица области, обозначени като експериментални. Те включват: естетика и творчество; човек и общество; език и комуникация; наука; психомоторна област. Заедно с тези области се отделя голямо значение на насърчаването на познавателните способности. Учебната програма има за цел да даде възможност на детето да разбере отношенията между различни обекти, явления и хора чрез логическо мислене и нагласа за решаване на проблеми.

Качество на съдържанието на учебната програма

Качеството на учебните програми се осигурява чрез множество механизми. Един от тях се отнася до възможността за публични коментари по време на подготвителния период. След като проектът се изготви, той се публикува и обществеността мо-

же да изкаже становища и да направи предложения.

Правителството е приело документ за основните насоки в обучението и ранното развитие на децата от раждането до 7-годишна възраст. В съответствие с обхвата и визията на този документ, реформата от 2008 г. налага повишено внимание за реализиране на качествена учебна програма, като се спазват международните норми. Няколко области привличат вниманието и са включени в рамката, като развитие на здраво тяло, социално-емоционално развитие, когнитивно развитие, както и капацитет за учене.

Учебна програма за децата в риск

Румънската рамка на образованието и грижите в ранна детска възраст се основава на интегрирането на децата в риск в естествената среда на институциите. Тази интеграция означава, че децата с увреждания участват в обществото и дейността на институцията за образование и грижи в ранна детска възраст.

Рамката на образованието и грижите в ранна детска възраст признава специалните потребности на децата в риск. Създадена е специална учебна програма за децата с увреждания, като същевременно се насърчава интеграцията. Програмата също така определя методологията, която да се прилага по отношение на тази група деца, като се вземат под внимание техните нужди и възможности. Учебният план и методиката налагат постоянна намеса на специализиран персонал.

Що се отнася до отношението към децата от ромски произход, специално внимание се отделя за тяхната интеграция на различни нива. В райони, където населението се състои предимно от роми, дейността на детските градини се провежда на румънски и ромски език. Има и примери за проекти, чиято цел е да се протегне ръка и да се интегрират ромските деца в образованието в ранна детска възраст, за да се предоставят равни възможности за тези деца. Ромският фонд за образование е създаден през 2009 г. с цел

намаляване на образователните бариери за ромските деца. През юни 2012 г. стартира проектът „A Good Start“. Чрез тази инициатива детските градини в райони с многобройно ромско население са напълно реновирани и оборудвани. Проектът „Ромските деца се подготвят за детската градина“, финансиран от ЕС, се изпълнява от „Спасете децата на Румъния“ и Министерството на образованието между 2009 и 2011 г. Целта на проекта е да се подобри образованието на ромските деца в ранното детство.

Осигуряване на здраве и безопасност на децата

Доставчиците на публични и частни услуги са обект на строги изисквания за безопасност и хигиена. Наредба 1955 от 18 октомври 1995 г. представя подробен преглед на стандартите за учебните институции, участващи в грижите и обучението на децата и младежите. Освен това, разпоредбите за здравословни и безопасни условия са неразделна част от вътрешните правила на всяка институция за образование и грижа в ранна детска възраст.

Участие на родителите в образованието и грижите в ранна детска възраст

Участието на родителите е много важна част от образованието и грижите в ранна детска възраст. През 2008 г. при реструктурирането на учебната програма за предучилищно образование правителството изразява визия за промяна на участието на родителите. В този контекст родителите се възприемат като ключови партньори в образованието на детето, а връзката семейство-институция-общество е от решаващо значение за постигане на заложените цели. Родителите са насърчавани да участват активно в живота на детските градини, техните дейности и провеждани събития. Преди всичко те следят за напредъка на детето и неговите нужди; присъстват на срещи с персонала, които служат за обсъждане на въпроси от значение за класа като цяло; чес-

то участват и помагат при организирането на екскурзии и културни мероприятия.

Подготвителен клас

Концепцията за „подготвителен клас“ (clasa pregătitoare) е нововъведено допълнение към румънската образователна рамка чрез новоприетия Закон за образованието. Подготвителният клас е програма за една година, която има за цел да запълни празнините между детската градина и училището, като предлага на детето преходна година, в която то постепенно свиква с правилата и принципите на началното образование.

Въвеждането на подготвителен клас стартира официално през септември 2012 г.

Това е и датата на началото на първия подготвителен клас с 13 ученици в детската градина на село Борш, разположено в окръг Бихор, Северозападна Румъния.

Тази детска градина служи като отличен обект на анализ по две причини: първо, тя е сред първите институции с подготвителен клас, което довежда до редица промени на инфраструктурно, организационно и работно ниво; второ, тя се посещава от деца, принадлежащи към унгарската малцинствена група.

Обосновка на подготвителния клас

Преди въвеждането на подготвителния клас децата, които влизат в първата учебна година, се сблъскват с рязката промяна в образователната среда, педагозите и социалната общност. Подготвителният клас е създаден с цел децата да преминат плавно от „свободата“ на детската градина към ориентирания към правила свят на училището.

Около 80% от децата участват в предучилищното образование. Европейската цел за 2020 г. е да се достигнат 95%. Румъния обещава да постигне този процент и чрез въвеждането на подготвителен клас.

Структура, състав, учебни планове и включване на родителите

Формално подготвителният клас е първата стъпка на началното образование.

Структурно обаче класът действа като хибридна програма, включваща елементи от детската градина и училището. Игрите и приказките, които сега са структурирани в съответствие с разписанието в училището, остават епицентърът на образованието.

Подготвителният клас е задължителен за всички деца, които навършват 6 години до 31 август 2013 г.

Педагозите в подготвителния клас получават специализирано обучение, което да ги подготви за изпълнението на тази задача. Освен това, педагогът в подготвителния клас остава педагог и през следващите четири години на началното образование. Това му дава възможност да научи повече за всяко дете, неговите нужди и възможности и да гради върху тях през следващите години.

Учебният план е по-структуриран, отколкото в детските градини. Той описва целите, които трябва да бъдат постигнати, но на педагога е оставена значителна свобода при избора на начина, по който ще се реализират набелязаните цели. За да се помогне на педагога, правителството очертава методология, която може да бъде приложена.

В детската градина в Борш са замислени различни тематични области като румънски език, малцинствен език (унгарски), математика, изобразително изкуство и музика. Всеки ден се преподават средно четири дисциплини. Продължителността на един учебен час е 35 минути с 15-минутна почивка. Педагогът на този клас споделя, че това разделение е по-скоро условно и, в зависимост от интересите на децата продължителността на урока може да бъде удължена.

Участието на родителите е от решаващо значение при формулирането на контурите на подготвителния клас. В Борш са много доволни от инициативата за подготвителния клас. Общото мнение е, че се дава

възможност на децата да се интегрират в атмосферата на училището, а също така се намалява тежестта на родителите в процеса на интеграция.

Предизвикателства

Голямото предизвикателство, пред което са изправени местните областни администрации, е организирането и предоставянето на достатъчна материална база за подготвителните класове. Това предполага значителни инфраструктурни промени, за да се настанят допълнителните групи. Освен това, местните администрации, в сътрудничество с институциите за образование и грижи в ранна детска възраст и представителите на родителите, са отговорни при решаване дали подготвителният клас да остане в детската градина, или да се прехвърли в сградата на училището. В детската градина в Борш до септември 2012 г. стаята за подготвителния клас се използва като стая за обяд.

Има и други по-малки предизвикателства, например по отношение на оборудването. Правителството е осигурило за всяка институция определено оборудване, което е недостатъчно предвид насоките на учебната програма. Този въпрос се решава чрез споразумение между Министерството на образованието и учебните органи, както и представителите на родителите. Според споразумението ще бъдат положени усилия да продължат инвестициите в намирането на финансови решения за проблемите, свързани с оборудването на институциите.

В заключение, румънското образование и грижи в ранна детска възраст е динамично развиваща се област, която продължава да се радва на приоритет сред законодателите в духа на осигуряването на подходяща първа стъпка в кариерата на децата.

Източник:

Quality in Early Childhood Education and Care. European Union, 2013.

[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/495867/IPOL-CULT_ET\(2013\)495867\(ANN01\)_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/495867/IPOL-CULT_ET(2013)495867(ANN01)_EN.pdf)

Н. Колева

ФИНЛАНДИЯ

Структура на услугите за образование и грижи в ранна детска възраст

Във Финландия съществуват паралелно няколко вида услуги за образование и грижи в ранна детска възраст, понякога предлагани от едни и същи институции. Преди началото на задължителното образование (7-годишна възраст) родителите могат да запишат децата си в частни или общински институции или да се грижат сами за тях. Независимо от избора им, за тях е гарантирана финансова подкрепа (в зависимост от доходите на семейството) дори ако са решили сами да се грижат за децата си. От 1997 г. финландските деца под 7-годишна възраст имат „право на грижа“, независимо от доходите или работния статут на семейството. За 6-годишните деца съществува отделна специфична програма за предучилищно образование, която се предлага безплатно от училищата и/или институциите за дневна грижа.

Родителите могат да изберат да се грижат за детето си у дома и да получават надбавки от местната власт, ако най-малкото дете в семейството е под 3-годишна възраст. Правото за получаване на надбавки за грижа за дете у дома влиза в сила след края на периода на получаване на родителски надбавки. Родителите могат също да изберат да наемат човек, който да се грижи за детето у дома и да получават надбавка за частна грижа.

Ако родителите изберат да изпратят децата си в общинските центрове за дневна грижа, размерът на таксата зависи от големината на семейството и на дохода, като варира между 18 и 233 евро за дете на месец и се увеличава регресивно, ако семейството има повече от едно дете. Услугите на институциите за дневна грижа са безплатни за семействата с ниски доходи. Поради финландския интегрален подход към развитието на децата, храната и здравните

грижи се считат за част от услугите за детска грижа и са включени в споменатите цени.

Освен тези възможности съществуват и различни видове частни институции за дневна грижа. Например семейни грижи за деца се предлагат в дома на детегледача, който е независим служител със специална образователна квалификация и получава заплатата от общината. Детегледачът работи у дома си, който трябва да бъде одобрен от общината като дом за семейни грижи. Той/тя трябва да се придържа към регионалния план за образование и грижи в ранна детска възраст и съдействайки си с родителите, да изготви индивидуални планове за развитие на децата. Той/тя е под наблюдение на надзорника за дневна грижа или директора на центъра за дневна грижа. Надзорникът инструктира, подкрепя и наблюдава грижата и обучението, извършвани от детегледача.

Общините понякога купуват места в по-големите частни центрове за дневна грижа в някои райони. По този начин те могат по-добре да контролират съдържанието на програмата и размера на таксите на частните гоставчици и същевременно да осигурят достатъчен брой места.

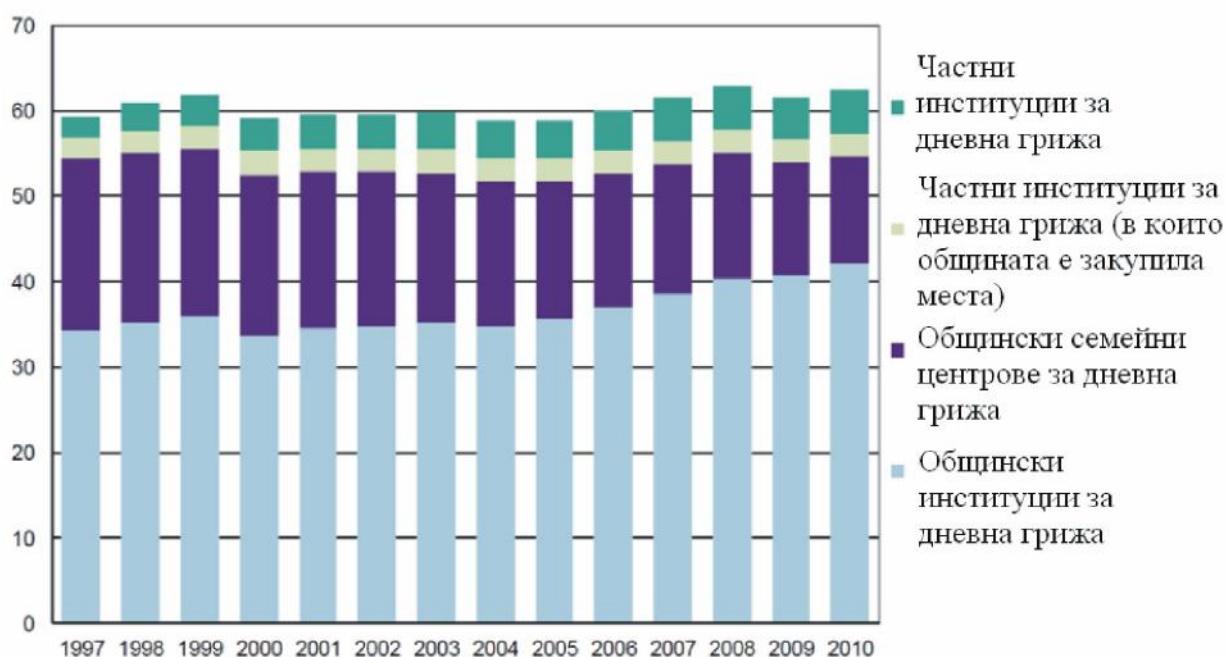
Само малък процент от институциите за дневна грижа са изцяло частни. Те обаче получават субсидии за основаване и родителите, които са избрали да използват услугите им, имат право на финансова подкрепа. Въпреки че този частен сектор е сравнително малък, очакванията са той да нарасне значително през следващите няколко години, особено в по-големите жилищни райони.

Фигурата по-долу показва средното разпределение на децата на възраст от 0 до 6 години между частни, общински и семейни услуги за дневна грижа. Повече от 60% от децата в тази възраст посещават общински програми за дневна грижа (включително семейни и центрове за дневна грижа), около 40%

се отглеждат у дома от своите родители (по-вероятно е детето да остане вкъщи до навършване на 3-годишна възраст – когато родителите, избрали да го гледат сами, могат да получават надбавка за домашна грижа от почти 300 евро на месец), а останалите посещават публично субсидирани частни центрове за дневна грижа.

дневна грижа. Понякога тези програми се организират в училищата, но в повечето случаи те се предлагат от централните за дневна грижа, за да може да се осигури грижа за детето през целия ден, която отговаря на нуждите на семействата. Изготвени са национални насоки за учебната програма на предучилищното образование, като по отноше-

Брой записани деца от 0 до 6-годишна възраст в различни типове институции за дневна грижа в периода 1997 - 2010 година (в проценти)

Източник: Национален институт за здраве и социално подпомагане (2010 г.), Lasten päivhoito 2010

Предучилищно образование

За 6-годишните съществуват специални полудневни програми за предучилищно образование, които наблягат малко повече на академичната подготовка и развиването на езика, отколкото типичните програми за

ние на съдържанието няма съществена разлика между предучилищното образование, предлагано в училищата и в институциите за дневна грижа. Над 99% от финландските деца на 6-годишна възраст посещават тези програми, както е показано на следната таблица.

Участие в предучилищното образование (в проценти)

	2005	2009
Предучилищно образование, организирано в училища, процент от всички деца на 6-годишна възраст	21,16	21,94
Предучилищно образование, организирано в центрове за дневна грижа, процент от всички деца на 6-годишна възраст	74,04	77,46
Общо участие на деца на 6-годишна възраст	95,20	99,40

Източник: Финландски национален борд за образование (FNBE)

Предучилищното образование е доброволно и се предлага безплатно, независимо от доходите или броя на децата в семейството, и включва храна, здравна грижа и средства за пътуване. По закон всяка община е длъжна да предлага предучилищно образование на 6-годишните в размер на поне 700 часа годишно при максимална натовареност от 4 часа дневно и 4 дни седмично. Въпреки високата посещаемост се правят опити за проучване на населението, което не се възползва от предучилищното образование, за да се разбере дали много деца в неравностойно социално положение са част от тази група и как може да се достигне до тях. Резултатите от това изследване ще повлияят на решението, дали предучилищното образование да се направи задължително.

Управление

От 01.01.2013 г. цялата политическа отговорност за образованието и грижите в ранна детска възраст преминава към Министерството на образованието. Преди това образованието и грижите в ранна детска възраст за деца от 0 до 6 години са отговорност на Министерството на социалните и здравните въпроси, а предучилищното образование – на Министерството на образованието и културата. Въпреки че отговорността е прехвърлена към Министерството на образованието, секторът все още се управлява от два национални борда – Националният институт за здраве и социално подпомагане (който преди това е част от Министерството на социалните и здравните въпроси) и Финландския национален борд за образование. Първият отговаря за националните насоки за учебната програма на институциите за дневна грижа, а вторият – за предучилищното образование.

Въпреки влиянието на тези два борда върху ръководните принципи на национално ниво, финландската политика за образование и грижи в ранна детска възраст е до голяма степен децентрализирана. Министерствата дават информативни насоки, а според закона общините (320 през 2013 г.) имат

право да организират образованието и грижите в ранна детска възраст по своя преценка. Те трябва да се съобразят с рамките на националната политика, като например универсалното право на достъп, нивото на таксите, необходимия персонал за определен брой деца, националните насоки за учебния план, минималните изисквания към персонала и изискването за участие на родителите в програмата.

Общините решават дали да създават центрове за дневна грижа самостоятелно, или в сътрудничество с центрoвете за предучилищно образование или началните училища. Възможно е общините да използват предвидените средства, за да платят за услугите на частни институции за дневна грижа или предучилищно образование. Централното правителство обаче постановява, че общините са отговорни за осигуряването на образование и грижи в ранна детска възраст, които да отговарят на ясно очертаните закони и разпоредби.

Значими политически реформи

През 2013 г. Министерството на образованието работи върху нов закон за образованието и грижите в ранна детска възраст, който ще измести фокуса от ползите за работещите родители към правата на децата.

Общините, които са основни доставчици на услуги за дневна грижа, трябва да се реорганизируют, за да предложат тези услуги поне в районите с население над 20 хил. Това има значителен ефект върху универсалното предлагане на образование и грижи в ранна детска възраст и е въпрос, за чието решаване ще следи правителството.

Общи нагласи и значимост на политиката за образованието и грижите в ранна детска възраст

Финландската образователна система е създадена така, че да подкрепя развитието на способността за мислене на учащия, уменията за работа, общуване, създаване и изразяване, участие и влияние, както и за

самопознание и отговорност. Тези цели засягат цялата образователна система, но образованието и грижите в ранна детска възраст са специално определени като първа стъпка към придобиване на тези граждански умения.

Основен принцип във финландското образование и грижи в ранна детска възраст е *educare* – комбинацията от грижа и образование. Новият закон също поддържа този обединяващ подход. Националните насоки за образование и грижи в ранна детска възраст дефинират тези услуги като едно цяло, което обхваща свързаните аспекти на грижа, образование и преподаване, като на тези аспекти се поставя различен акцент в зависимост от ситуацията и възрастта на детето. Колкото по-малко е то, толкова повече взаимодействие има между него и възпитателя при полагането на грижа. Такава ситуация включва също образование, преподаване и наставничество, които са важни за доброто на детето и за учението.

Формулираните специфични цели за системата за предоставяне на образование и грижи в ранна детска възраст са свързани със:

- социална политика (ранна превенция, равни възможности за всички);
- политика на заетостта (позволява на родителите да работят на пълно работно време);
- политика на образованието (допринася за резултатите от образованието);
- семейство (подкрепя за семействата и равенство между половете);
- равенство (равни възможности).

Всички политически цели са централни в политиката за образование и грижи в ранна детска възраст, но фокусът е променен. На базата на Плана за образование и изследвания за 2011 - 2016 г. фокусът пада върху първия аспект, въпреки че системата е разглеждана в перспективата на *educare*.

Въпреки двойния акцент върху *educare* и съществуването на национални насоки за дневна грижа и предучилищно образование, не са определени образователни цели и няма поставени цели за резултатите на децата

на изхода. Насоките се отнасят за гоставащите.

Образование на персонала

Финландските центрове за дневна грижа са по подразбиране мултидисциплинарни, тъй като са отворени за деца от 0 до 6-годишна възраст и трябва да задоволяват различните нужди на децата. Затова персоналът има различни квалификации и се изисква различна минимална образователна степен. Законът постановява, че персоналът в институция за дневна грижа трябва да има поне средно образование, като една трета да има завършено висше образование (бакалавър или магистър със специалност образование или бакалавър по социални науки). От 1995 г. специалността учител/възпитател на малки деца (*childcare teacher*) се предлага в институции за висше образование, като основна характеристика на тази програма е фокусът върху детското развитие.

Детегледачите от домовете за семейна грижа трябва да имат завършена специална практика в допълнение към изискването за професионална степен. Общините, които наемат персонал за образование и грижи в ранна детска възраст, имат право да поставят още изисквания.

Учителите в предучилищното образование трябва да имат поне бакалавърска степен. При превръщането на обучението за възпитатели в програма за висше образование се отделя повече внимание на ролята на образованието в допълнение към грижата за децата. Това дава възможност за по-добра връзка между обучението за възпитател и обучението за начален учител, която би облекчила интегрирането на двата вида обучение. Финландската интегрирана система за образование и грижи в ранна детска възраст позволява наличието на сходни изисквания към учителите и персонала. В много други страни има различни изисквания за образование при работа с различни възрастови групи.

Развитие на уменията на персонала

Служителите в сектора са задължени по закон да участват в продължаващо обучение

между 3 и 10 дни годишно (в зависимост от образованието и работната позиция). Тези дни за развитие на уменията в общия случай се организират от общините (които са основният работодател на персонала за сектора), но са отворени и за персонала на частни доставчици на такива услуги. Осъществяват се интересни партньорства по отношение на развитието на образованието и грижите в ранна детска възраст.

Законът задължава персонала, зает с образование и грижи в ранна детска възраст, да участва в такива дни за развитие на уменията, но не и персонала, зает с предучилищно образование. Въпреки че новият проектозакон може да промени ситуацията, в настоящия момент само персоналят на институции, които са под юрисдикцията на Закона за социално подпомагане (а това са единствено институциите за дневна грижа), са задължени да участват в такова обучение.

В много страни специалистите в сектора са длъжни да подновяват лиценза си (необходим, за да работят в този сектор) през редовни интервали от време, но във Финландия такъв лиценз не е необходим. След придобиване на необходимата квалификация, те могат да продължат да работят в сектора без допълнителна регистрация. Членове на персонала с професионално образование трябва да имат специализирана степен по социална педагогика. Общините, които са основни работодатели на персонала, зает с образование и грижи в ранна детска възраст, могат да поставят допълнителни изисквания в тази насока.

Финландската организация за оценяване на качеството на висшето образование планира да извърши оценяване на съществуващите степени и квалификации за персонала за образование и грижи в ранна детска възраст. Възможно е в бъдеще двете системи – за грижа и за образование, да бъдат интегрирани още повече и на ниво образователна програма, като това би наложило формулиране на сходни изисквания към персонала.

Обществени нагласи по отношение на персонала

Във Финландия учителската професия е високо ценена в сравнение с други страни. Тя е атрактивна възможност за кариера на студентите благодарение на високия статут и добрите условия на работа. За учители се назначават висококвалифицирани млади и амбициозни хора. В сравнение с други страни тези педагози са подпомагани от по-висококвалифициран поддържащ персонал.

Изисквания към персонала, работещ с деца в риск

Необходимата професионална квалификация за работа в центровете за дневна грижа трябва да отговаря на специалните изисквания за работа с деца в неравностойно положение. Изрично се посочва, че възпитателят трябва да знае как да подпомага развитието на самочувствието и положителната представа на детето за самото себе си. Той трябва да се обръща към семействата в тежка ситуация и да работи с тях, да може да бъде част от екип от различни специалисти.

Студентите могат да записват специални избираеми курсове, които да ги подготвят за работа в мултикултурна среда. В този контекст е важно законът да постановява в центровете за дневна грижа да се предлага образование поне на трите официални езика (финландски, шведски и саамски), за да бъдат достъпни за децата от малцинствата.

Специално внимание се обръща на децата от ромски произход. За да се предотврати социалното изключване на тези деца на по-късен етап, в националните насоки за учебната програма се отделя специално внимание на езиковото развитие (на финландски и ромски поотделно). Допълнително внимание се обръща на ромската култура (чрез песни и приказки), за да се засили усещането за идентичност у децата. Допълнително обучение може да подпомогне персонала, зает с образование и грижи в ранна детска възраст, да вникне по-добре в ромската култура. Съществуват доказателства, че включването на членове на персонала от ромски произход в центровете за дневна грижа

спомага за създаване на атмосфера на толерантност и позволява на децата с такъв произход да се почувстват като у дома.

Цели на учебната програма

По отношение на учебната програма е важно да се отличат националните насоки за центровете за дневна грижа от насоките за предучилищно образование. Първите се формулират от Националния институт за здраве и социално подпомагане, който преди промените е част от Министерството на социалните и здравните въпроси. Предучилищното образование се различава, тъй като е въведено по време на реформата от 2000 г. и насоките за него се формулират от Националния борд за образование. Целта е с преместването на тези две агенции към Министерството на образованието да се изгледят разликите.

Националната учебна програма за предучилищно образование постановява, че ролята му е да подпомага растежа на децата като отделни личности и морално отговорни членове на обществото; да улеснява порастването, развитието и възможностите за учене на децата и да подкрепя и наблюдава физическото, социалното, когнитивното и емоционалното развитие, както и да предотвратява възможни трудности. Ясно изразена цел е осъществяването на единна система за дневна грижа, предучилищно и начално образование, чийто фокус е цялостното развитие на детето.

На национално ниво са дефинирани няколко ключови насоки за учебната програма. На местно ниво обаче тези насоки са практически разработвани в по-специфично очертани стандарти за образование и грижи в ранна детска възраст. Те позволяват вместване на местните практики в рамките на национално определените насоки. Комбинацията от насоките на двете нива може да служи за оценяване на качеството на образованието и грижите в ранна детска възраст от местните власти.

Образователните цели и принципите на учебната програма са:

- насърчаване на лично благополучие;

- укрепване на внимателно поведение и действие спрямо другите;
- постепенно развиване на самостоятелност.

Финландските насоки за учебната програма не се фокусират върху изискванията за резултатите на децата, а се ограничават до учебния процес. Особеност на системата е липсата на инспекторат или агенция, която да следи за изпълняването на определените стандарти. Родителите имат възможност да се обръщат към регионалната административна агенция, ако считат, че институциите не се придържат към законите предписания. Тези агенции имат право да предприемат действия, но това не е обичайна практика.

Общинските власти могат да интерпретират националните разпоредби по различен начин спрямо изискванията към персонала и е възможно предписанията за съотношението на броя на персонала към броя на децата не винаги да бъдат изпълнени.

Предучилищно образование

Главната му цел, дефинирана в основната програма, е насърчаване на израстването на децата като отделни личности и морално устойчиви членове на обществото чрез насочването им към отговорни действия, съобразяване с общоприети правила и зачитане на другите.

Промените в националната основна програма за предучилищно и основно образование (от 2010 г.) включват нов систематичен метод за организиране на подкрепа за децата, които се нуждаят от специално внимание. Целта е подкрепата да се осигури възможно най-рано, за да се предотврати появяването и задълбочаването на проблеми. Подкрепата за израстване, учене и присъствие в училище се оформя в три категории: основна, интензивна и специална. Всеки има право на основна подкрепа. Тя е част от всекидневното преподаване и учебния процес. Интензивната и специалната подкрепа се основават на внимателно оценяване и дългосрочно планиране от екипи от различни специалисти и на ин-

дивидуални учебни планове за ученици в малките класове.

В допълнение към националната основна учебна програма, всяка община също създава собствена основна програма, базирана на принципите на министерството и на допълнителни насоки за институциите.

Участие на заинтересованите страни в разработването на учебната програма

Националната основна учебна програма за различни групи и типове образователни програми се изготвя от Финландския национален борд за образование. През 2000 г. той определя основната учебна програма за предучилищно образование след дълъг и широкообхватен процес на консултации. Основната учебна програма е съставена в сътрудничество с Министерството на социалните въпроси и здравето, Министерството на образованието, Националния център за развитие и проучване на здравето и социалното подпомагане, Финландската асоциация за местни и регионални дейности, търговски съюзи, свързани с образованието, както и с местните власти и техните центрове за дневна грижа и училища. В допълнение към националната учебна програма, общините, които разработват насоките, са окуражавани да включват в този процес други заинтересовани страни като професионалисти и родители. На микроноиво отделните доставчици на образование и грижи в ранна детска възраст, които също изготвят педагогически план под формата на учебна програма, обикновено включват родителите в този процес чрез редовни родителски срещи, като това обаче зависи от отделните институции.

Съдържание на учебната програма

Основната учебна програма се съсредоточава върху „активната роля на детето“ и изисква то да участва, като се учи чрез игра. Фокусът е поставен върху комбинацията от грижа и образование (educare), а образованието се осъществява основно по неформален начин и чрез игра. Затова предучилищното образование се състои от дейнос-

ти, които подпомагат ученето, растежа и развитието на детето. Децата говорят, играят, учат, експериментират, придобиват знания и решават задачи. Предучилищното образование има за цел да засили самочувствието на детето и да му даде позитивен опит в ученето, както и възможности за общуване с връстници по разнообразни начини.

Основната учебна програма за предучилищно образование специално подчертава важността на интегрираната система за образование. Целите ѝ се договарят съвместно от местните власти, централните за дневна грижа и/или институциите за предучилищно образование и родителите, като се признават от общностите, в които живеят децата. Основната учебна програма за предучилищно образование съдържа няколко „насоки за учебни предмети“. Подчертава се, че учителите трябва да гледат на програмата като на нещо цялостно и да не проявяват отделен подход към различните предмети.

Предучилищното образование може да бъде предоставяно на трите официални езика в страната - финландски, шведски и саами.

Качество на съдържанието на учебната програма

Съдържанието на учебната програма се определя съгласно местните и националните насоки за образование и грижи в ранна детска възраст. Тъй като тяхното предоставяне обикновено е обществена услуга, се оставя на общините да определят как да я осигурят и да гарантират качеството ѝ. Няма национално определени изисквания за резултати и цели за развитие. Правителството не следи за изпълнението на насоките за учебната програма, което на практика е отговорност на местната власт.

Детайлността на местните насоки варира между различните общини, но на свой ред те обикновено дават голяма свобода на отделните институции, особено в големите градове, където има голям избор от услуги в сферата на образованието и грижите в ранна детска възраст. Например в Хелзинки няма насоки за езика на преподаване в

центровете за образование и грижи в ранна детска възраст и съществуват центрове за дневна грижа, в които се говори на английски, френски, испански или шведски, а също и на руски, арабски и немски, както и такива с фокус върху спорта, музиката или изкуството. Въпреки това разнообразие, за да имат право да предлагат услуги за дневна грижа, всички институции трябва да предоставят на местната власт подробен план за учебна програма, заедно с предложени цели. Тези планове се използват и като рамка за оценяване при инспекциите, провеждани веднъж годишно от местната власт.

Учебна програма за децата от рисковите групи

Основната учебна програма предвижда осигуряване на специална подкрепа за децата от рисковите групи, като се прави разлика между децата с физически увреждания и децата, чието развитие включва рискови фактори за учебния потенциал. Всяко нуждаещо се дете получава индивидуален „план за специална подкрепа“, чиято цел е пълноценното му участие в групови дейности. Възможно е например деца със специални потребности да се включат в предучилищното образование година по-рано, тъй като основната цел на тези програми е преодоляването на индивидуалните разлики в готовността на децата да започнат училище.

Децата от ромски произход са специално споменати в основната учебна програма. Акцентира се върху необходимостта от преподаване на ромски език, доколкото е възможно, и да се насърчава използването на този език при общуването с другите деца. Същевременно основната програма подчертава нуждата децата да придобиват езикови умения по финландски или шведски език.

Изключително важна задача на възпитателите в институциите е да запълнят пропастта между ситуацията в институцията и в дома на детето. Изисква се положително взаимодействие между дома и класната стая и е необходимо детето да се справя добре в училище. За имигрантите също има специални разпоредби, базирани на същи-

те принципи както за ромите – ударението е поставено върху подкрепата за развитие на езиковите умения по финландски и/или шведски и доколкото е възможно – по майчиния им език.

Осигуряване на здравето и безопасността

Основната учебна програма за предучилищно образование съдържа изискване за здравословна учебна среда, чиято цел е по различни начини да поддържа безопасността и сигурността на децата и да е естетически приятна.

Разработването на тези стандарти в детайли зависи от отделните институции за образование и грижи в ранна детска възраст. Частните (включително и семейните) центрове за дневна грижа също трябва да отговарят на тези изисквания, като обикновено общините организират надзор и инспекции, за да проверят изпълнението им. Не съществуват национални механизми за проверка на качеството.

Участие на родителите

Родителите се считат за много важна заинтересована страна. Държавата им позволява сами да решават дали да се възползват от услугите за дневна грижа и къде и какъв тип услуга да използват. Освен това националните насоки за учебен план за образование и грижи в ранна детска възраст подчертават важността на партньорството с родителите. Такива партньорства позволяват съчетаване на знанията и опита на родителите и персонала, като по този начин допринасят за развитието на детето.

Национални политики за насърчаване на родителското участие

Основната учебна програма за предучилищно образование, зададена от националното правителство, включва специални предписания за сътрудничество между персонала на училището и родителите (или настой-

ниците) на децата. В началната фаза на предучилищното образование учителят е насърчаван да състави специален образователен план в сътрудничество с родителите и ако е възможно с детето, за да се определят най-добрите възможности за растеж и учене.

Конкретни инициативи за насърчаване на родителското участие

В предучилищното образование учителите са задължени редовно да информират родителите за напредъка на детето. Оценяване се извършва през цялото време на база на постигането на общите цели и целите, поставени в индивидуалния план за развитие.

Все още има значителни вариации в степента, до която институциите включват родителите в учебните дейности. Добър пример е „политиката на отворените врати“ на частен доставчик на услуги за дневна грижа. Родителите са поканени да посетят центъра, когато желаят, без определени часове за посещение. Тази възможност се ценя високо от тях.

Родителско участие при децата от рисковите групи

Участието на родителите е изключително важно за подобряване на възможностите за децата от рисковите групи. Необходимо е например да се засили доверието на родителите роми в училищата и учителите,

за да се увеличи посещаемостта на децата им, която се е подобрила през годините, но все още представлява проблем. Разработени са планове за достигане до родителите роми. Участието им в училищните дейности може да създаде усещане за сближаване и да намали вероятността учениците да чувстват конфликт между дома и училището.

В заключение, образованието и грижите в ранна детска възраст във Финландия се считат за важна част от детското развитие. Повечето семейства се възползват от публично субсидираните услуги, преди децата им да достигнат училищна възраст. Често родителите преминават през целия цикъл предвидени услуги, започвайки от гледане на детето у дома с надбавката за домашна грижа, след което то посещава общински или семейни центрове за дневна грижа, за което се заплаща малка такса. Друг вариант е семейството да уреди грижа за детето си с помощта на надбавката за частна грижа. При навършване на 6-годишна възраст на практика почти всички деца участват в програми за предучилищно образование, които са безплатни и често се предлагат от институции за дневна грижа. Това позволява да се комбинира грижата за детето през целия ден с 4-часовата програма за предучилищно образование. Така се улеснява преходът на децата към следващото образователно ниво.

Източник:

Quality in early childhood education and care

http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/495867/IPO-L-CULT_ET%282013%29495867%28ANN01%29_EN.pdf

В. Машуах

ХОЛАНДИЯ

Структура на сектора за образование и грижи в ранна детска възраст

Задължителното образование в Холандия започва на 5-годишна възраст, въпреки че повечето деца постъпват в началното училище на 4 години. Системата за образование и грижи в ранна детска възраст за деца от 0 до 4 години се характеризира със своята дуалност и се състои от обща грижа за децата и грижа, насочена към децата в риск.

Общата грижа за децата (kinderopvang) включва центровете за детски грижи (kinderdagverblijven) и домовете за семейни грижи (gastouders) за деца от няколко месеца до 4-годишна възраст. Този сектор обхваща и почасовата извънучилищна грижа (buitenschoolse opvang) за деца от 4 до 12 години, която не е изследвана в проучването.

Грижата, насочена към децата в риск, включва предучилищните групи за игра (peuterspeelzalen) и образователните програми за предучилищна и начална училищна въз-

имат гъвкаво работно време.

Доставчиците на грижи за децата се намират в частния сектор, но чрез закони и други нормативни уредби правителството регулира качеството, здравеопазването и безопасността на услугите, както и регистрацията им. Местната власт (общината) е отговорна за спазване на изискванията за качество като инспектирането е делегирано на общинските здравни органи.

Отговорността за финансирането е поделена между правителството, работодателите и родителите. Родителите плащат на доставчиците на грижи за децата съгласно почасова ставка, но правителството може да субсидира услугата в зависимост от доходите на родителите. Изискването за задължителния принос на работодателите е въведено през 1997 г. През последните години капацитетът на центровете за детски грижи постоянно нараства, което се дължи на повишеното търсене, стимулирано от увеличените държавни субсидии за родителите, които използват техните услуги.

Брой на децата от 0 до 4 години в системата за образование и грижи в ранна детска възраст през 2010 година

Вид на образованието и грижите в ранна детска възраст	Брой на децата	Процентен дял
Центрове за детски грижи (kinderdagverblijven)	376 хил.	51%
Домове за семейни грижи (gastouders)	75 хил.	10%
Групи за игра (peuterspeelzalen)	150 хил.	20%
Общ брой на децата от 0 до 4 години	737 359	100%

раст (voor- en vroegschoolse educatie - VVE).

• Обща грижа за децата

Центрове за детски грижи

В страната има около 5 хил. центъра за детски грижи за деца до 4-годишна възраст, които обикновено са отворени пет дни в седмицата в продължение на 10 - 11 часа (например от 7.30 до 18.15 ч.). Някои от тях

Домове за семейни грижи

В домовете за семейни грижи родителите домакини приемат деца на други родители срещу почасово заплащане. Родителите домакини трябва да отговарят на националните стандарти и регламенти, за да се регистрират. Регистрацията се изисква за всички видове доставчици на грижи за децата. При липсата ѝ родителите не се допускат до дър-

жавните субсидии за отглеждане на деца.

• Грижа, насочена към децата в риск - предучилищните групи за игра и образователните програми за предучилищна и начална училищна възраст

Групите за игра са достъпни за всички деца на възраст между 2-2½ и 4-годишна възраст. Децата обикновено играят два пъти седмично сутрин или следобед в продължение на общо 5 до 6 часа. Предучилищните групи за игра принадлежат към публичния сектор и се субсидират от общинските власти. Повечето групи за игра предлагат образователни програми за предучилищна и начална училищна възраст (програми VVE). Децата, които участват в програмите VVE, посещават групите за игра най-малко четири пъти в седмицата сутрин или следобед. През последните години в Холандия броят на местата в групите за игра намалява рязко от 230 хил. през 2007 г. до 150 хил. през 2010 г.

Политиката за въвеждане на програмите VVE е в сила от 2000 г. и има за цел да се намалят образователните дефицити на децата в риск на възраст между 2 и 6 години от семейства в неравностойно положение. Програмите са специално насочени към подобряване на индивидуалните възможности на децата с езикови нарушения.

Най-широко използваните програми VVE са предназначени за децата на възраст от 2 до 6 години и се използват в предучилищните групи за игра и през първите две години в началните училища. Общините отговарят за програмите в предучилищния период и в групите за игра. От 2006 г. училищните съвети са финансово отговорни за тази част от програмите, предназначена за децата в начална училищна възраст между 4 и 5 години.

Качество на образованието и грижите в ранна детска възраст

От 2010 г. чрез закон е въведен държа-

¹ Европейска квалификационна рамка.

вен стандарт за всички форми на образование в ранната детска възраст. В закона се съдържат следните аспекти на качеството:

- правила за безопасност и здраве;
- образователни изисквания към персонала;
- изисквания за съотношението персонал-деца;
- максимален размер на групите (16 малки деца или девет бебета);
- педагогически подход – всеки гоставчик разработва педагогически план;
- критерии за качество на жилищните условия, местата за сън и минимални изисквания за комунални пространства (3,5 кв. м. на дете).

В Холандия действат строги национални разпоредби относно съотношението персонал-деца при отглеждането на децата в предучилищния период. Съотношението варира от 1 към 4 за 0-годишните до 1 към 8 за 3-4-годишните деца. Максималният размер на групите варира от 12 до 16 деца. В началното училище няма изисквано съотношение персонал-деца. Понастоящем средният размер на един клас в началното образование е 22 - 23 ученици.

Образователни изисквания към персонала

Изискването за ОКС към персонала в групите за игра и в центровете за детски грижи е диплома за завършено средно професионално образование (ниво 3 или по-високо по ЕКР¹). Студентите първоначално се обучават в широка социална област, включително грижи за деца, хора с увреждания и възрастни хора. Грижата за децата е специализация за бъдеща педагогическа работа.

В началните училища програмите VVE са интегрирани в учебната програма и в работата на учителите, които работят с най-малките групи. Началните учители трябва да са с висше професионално образование (университети за приложни науки -

hogescholen), въпреки че могат в работата си да се подпомагат от педагогически работници със средно професионално образование (МВО 4), ниво 4 по ЕКР.

В рамките на средното и висшето професионално образование няма специални учебни програми или ОКС за работа с бебета, малки деца, групи в неравностойно положение или с деца в риск. Помощниците и възпитателите в групите за игра, които работят по образователните програми за предучилищна и начална училищна възраст, обикновено се подготвят за програмата, която се използва в съответната група. Общинските органи и училищните съвети определят статута ѝ на задължителност и нейната продължителност.

Качество на персонала

Спазването на изискванията по отношение на първоначалното обучение на персонала се контролира от общинските власти, доставчиците на грижи за деца и училищните съвети. Инспекторатите на общинските здравни органи проверяват качеството на персонала в сектора, като се ръководят от рамка за качеството, целяща да установява спазването на минималните изисквания за качество. Посещенията на инспекторите са ограничени в рамките на половин ден, в който те трябва да проверят необходимите документи и да посетят всички групи. Тази практика не дава възможност за провеждане на цялостна оценка на качеството на педагогическата работа, поради което в страната продължават дискусиите за подобряване на надзора в тази насока.

Някои доставчици на детски грижи работят със системи за вътрешно осигуряване на качеството или използват инструменти за валидиране, целящи наблюдението и подобряването на качеството на педагогическия персонал. Един от тези инструменти е разработен от академичен изследователски екип, който следи качеството на грижите за деца на национално ниво за Министерството

по социалните въпроси.

Развитие на компетенциите на персонала

През последните години в страната са проведени различни политики за подобряване на качеството на работата на персонала. През 2009 г. работодателите, синдикатите и организацията на родителите основават Комитет за качество в отглеждането на децата (Bureau Kwaliteit Kinderopvang), чиято дейност има за цел да се подобри качеството на педагогическата работа. Участниците в Комитета разработват педагогически рамки в сектора, подпомагат по-нататъшното развитие на компетенциите и обучението на персонала и подобряват сътрудничеството между училищата за професионално образование и работодателите. През периода 2009 - 2012 г. Министерството по социалните въпроси отделя 40 млн. евро за Комитета в подкрепа на по-нататъшното обучение на персонала. В резултат на тази инициатива се отделя по-голямо внимание на качеството в сектора и са постигнати следните конкретни резултати:

- разработена е педагогическата рамка, с която са запознати над 80% от работещите и управляващите в сектора;
- рамката се използва в повече от 60% от функциониращите места в сектора;
- рамката е пренесена в учебните програми за педагогически работници в 75% от институциите за професионално образование и обучение (ПОО);
- повечето доставчици имат план за по-нататъшно развитие на компетенциите;
- за 60% от работещите в сектора е проведено обучение, субсидирано от организацията;
- почти всички служители и мениджъри, които са обучени, докладват, че прилагат наученото в ежедневната работа;
- Комитетът подпомага регионалното сътрудничество между доставчиците и институциите за ПОО относно изготвянето на учебната програма, практи-

ческото обучение и по-нататъшното развитие на персонала.

За да се подобри качеството на персонала, зает в образователните програми за предучилищна и начална училищна възраст (VVE), през 2006 г. Министерството на образованието финансира национален проект за укрепване на VVE („VVersterk“), насочен към по-нататъшното обучение и подготовка. Проектът, чието действие продължава и през 2014 г., включва следните основни елементи:

- ✓ Базово и специализирано обучение за педагогически работници в групите за игра и центровете за детски грижи, както и за учители и училищен персонал.
- ✓ Допълнително обучение за мениджъри в същите сфери на дейност.
- ✓ Национални и регионални срещи на отговарящите в рамките на местното самоуправление за изготвянето на образователните програми VVE.
- ✓ Подкрепа за отделяне на специално внимание за образователните програми VVE в ПОО и висшето професионално обучение на учители.

През 2012 г. Министерството на образованието инвестира 100 млн. евро за подобряване на качеството на VVE. От тези средства 95% са насочени към 37-те най-големи града. Една от целите е да се увеличи броят на педагогическите работници с висше образование в групите за игра и центровете за детски грижи.

Изисквания към служители, работещи с деца в риск

Няма специален учебен план за работа с групи в неравностойно положение. Има изисквания за подготовка за работа с целевите VVE-програми и съществува тенденция за

увеличаване на образователните изисквания към персонала, работещ в субсидирана програма VVE, въпреки различията в отделните общини. В програмите VVE няма изисквания за специални квалификации при работа с деца в риск. Въпреки това служителите и учителите, които работят с образователните програми за деца в предучилищна и начална училищна възраст, обикновено получават обучение за програмата, по която се работи в групата. То е изготвено от разработчика на програмата, а общинските органи и училищните съвети определят дали е задължително и колко време трябва да продължи.

Цели на учебната програма

Целите на учебната програма за образованието и грижите в ранна детска възраст в Холандия са силно ориентирани към целия процес. Не са дефинирани специфични цели по отношение на желаните или очакваните резултати. Няма централни или определени от държавата учебни планове, както е за началното и средното образование в Холандия. Свободата на училищата да разработват собствена учебна програма е заложена в конституцията и е тясно свързана със силната позиция на непубличното образование в страната (*bijzonder onderwijs*).

През последните няколко години фокусът на политиката в областта на образованието и грижите в ранна детска възраст се измества от разширяване на достъпа до подобряване на качеството, което води до повишаване на изискванията за по-голяма яснота на резултатите и постигнатите ефекти. През периода между 1995 г. и 2008 г. тази тенденция е подхранена в резултат на забелязани признаци, че качеството на педагогиката в сектора е влошено. Същевременно международните и националните проучвания показват значението на високото качество на педагогическата работа за развитието на децата и тяхното благополучие.

В сферата на образователните програми VVE за предучилищна и начална училищна

възраст доставчиците са задължени да използват систематична и призната програма, за да имат достъп до финансиране. През 2013 г. има седем или осем признати от централните органи програми VVE и няколко допълнителни, фокусирани върху специфични аспекти, като например четене или стимулиране на родителите.

Учебни програми за деца в риск

Програмите VVE имат за цел да стимулират развитието на езиковата и математическата грамотност от най-ранна детска възраст, двигателните умения и социално-емоционалното развитие. Програмите се характеризират с:

- ясна методология;
- насоченост главно към езиковото развитие;
- гъвкавост, за да са приспособими към специфични видове ситуации в групите за игра;
- структурирани дейности, насочени към родителите с цел да подкрепят активно поведенческото развитие на детето;
- обучение и подкрепа за работници и учители.

Качеството на програмите VVE е все още силно определяно от процес на обучение и сертифицирани програми, брой на децата в риск, съотношение персонал-дете, брой на часовете в седмицата. Подходът, ориентиран към резултатите, се прилага на национално ниво, въпреки че доскоро само няколко общини поддържат изрично изисквания към доставчиците за очаквани резултати, като намаляване на дефицити или увеличаване на капацитета на отделните деца, които посъпват в началното образование.

Участие на родителите

Законът за грижа за детето (wet kinderopvang) от 2005 г. задължава всички центрове за грижи за деца да имат консултативен комитет на родителите (oudercommissie), който има право да обсъж-

да с частния доставчик всички въпроси, имащи отношение към родителите. Доставчиците на услуги за децата са длъжни да се обръщат към консултативния комитет на родителите по няколко ключови въпроса, като например педагогическия план, образователните дейности, безопасността, здравеопазването, цените и работното време. Доставчикът трябва да отговори на всички препоръки или при невъзможност да ги изпълни – да обоснове своята политика. При възникване на спор родителският комитет може да се обърне към Националната камара по жалбите (klachtenkamer oudercommissies kinderopvang). Тя обаче няма официални правомощия да издаде правно решение. Правните възможности на консултативния комитет на родителите не са много големи, в сравнение например с родителско-учителските комисии в началните училища. Годишно само няколко комитета на родителите се обръщат към Националната камара по жалбите, като спорът е почти винаги за цената.

Някои експерти посочват, че ролята на родителите като блюстители на качеството, която ги позиционира като „клиенти“ на частните доставчици на грижите за деца, не е добре отработена. Отделните родители, както и тези в родителските комитети, не разполагат с достатъчно познания за ежедневната педагогическа практика в централите за деца. Някои наблюдатели сочат, че родителите се фокусират повече върху цената, отколкото върху качеството. Това се дължи на субсидираната чрез данъчни отстъпки максимална цена на час. Това означава, че доставчиците не биха могли да си позволяват по-високо качество, което би намерило отражение в по-високи цени.

В сектора на общата грижа за децата участието на родителите е предимно ориентирано към централите за деца. Не съществува силна традиция за участието на родителите във възпитанието на децата вкъщи. Контактите между педагогическите ра-

ботници и родителите са неофициални и най-вече ограничени до „приемане и предаване“. Някои гоставчици работят с писмени дневни отчети или пазят информация за детето на бели дъски. Повечето центрове организират допълнително контакти между родителите и педагозите, където обсъждат развитието на детето. Част от тях провеждат през годината 10-минутни разговори и една или две вечерни родителски срещи за обсъждане или представяне на различни педагогически теми. Типични теми в центъра са здравословните проблеми, оказването на първа помощ, четенето въкъщи или „един ден от живота“.

В групите за игра, особено в тези, които работят с програми VVE, съществува силна традиция за включване на родителите. Навремето групите за игра се основават от родителите, участващи в бордовете, а понастоящем те се организират предимно от частни компании или полуообществени фондации. Повечето VVE групи за игра съчетават централизираната програма с един или повече елементи за въвеждане на отделните родители в програмата, както и за подобряване на родителските грижи у дома. Някои групи за игра и центрове се опитват да включват в по-голяма степен родителите в работата си, за да стимулират позитивното възпитание и контактите между самите родители. Други групи организират месечни срещи с родителите, в които те могат да играят с децата и да обсъждат с персонала темите и принадлежностите, с които групата ще работи през предстоящия период. Има групи, които редовно предоставят на родителите игрите и задачите, които те да използват у дома с детето си, за да се увеличи ефективността на обучението. Съществуват и такива групи, които организират седмични кафе-сутрини за родителите, за да обсъждат свободно всякакви въпроси, които биха могли да възникнат. Други средства са сътрудничеството с местните обществени организации, като например подпомагане на срещи на местните женски групи чрез грижи за децата.

В Холандия има около десет кооперативни детски центъра, в които самите родители работят последователно, като се грижат за децата.

Връзка на националните политики и европейския отворен метод на координация

Заинтересованите страни в сектора са еднородни, че влиянието на европейския отворен метод на координация върху националната политика е признато, но ограничено. Подчертава се, че по няколко ключови показателя Холандия има особена позиция, като се отчита, че във всяка страна членка на ЕС секторът на образованието и грижите в ранна детска възраст се различава.

В Холандия има, от една страна, систематичен подход, при който чрез политиката се прави опит да се подобри качеството и да се възприеме опитът на другите държави членки, предимно на скандинавските страни и Германия. От друга страна, общественото обсъждане и политиките се влияят до голяма степен от някои инциденти, като например тежък случай на злоупотреба в детски център в Амстердам, и ситуативни фактори, като например намаляване на държавния бюджет за финансова подкрепа на грижите за децата в резултат на общи мерки за икономии.

Властите, които вземат политическите решения, подчертават, че координацията на международно и европейско ниво осигурява най-лесен достъп до информацията за начина, по който другите държави или страни членки се справят с подобни проблеми. Всички страни членки на ЕС са изправени пред едни и същи проблеми в областта на образованието и грижите в ранна детска възраст - достъп, финансиране, безопасност и качество, въпреки че ситуацията в отделните страни се различава в голяма степен.

През периода 2006 - 2009 г. чрез Европейския социален фонд в сектора на грижи-

те за деца в Холандия са финансирани иновативни проекти за подобряване на достъпа и качеството на грижите за децата и за сът-

рудничество между детските центрове и групите за игра.

Източник:

Quality in early childhood education and care

http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/495867/IPOL-CULT_ET%282013%29495867%28ANN01%29_EN.pdf

М. Стоянова

ПРЕДСТАВЯМЕ ВИ

СЕМЕЙНИТЕ ЦЕНТРОВЕ И КАЧЕСТВОТО НА НЕФОРМАЛНИТЕ ДНЕВНИ ГРИЖИ В СЕВЕРЕН РЕЙН-ВЕСТФАЛИЯ, ГЕРМАНИЯ

През 2006 г. провинция Северен Рейн-Вестфалия, Германия, започва да развива т. нар. семейни центрове. С помощта на експерти правителството на провинцията разработва специален етикет за качество на центровете за дневни грижи. Тези от тях, които успешно прилагат необходимите стратегии за преход и отговарят на всички критерии, получават наименованието „семеен център“. След успеха на начинанието много други германски провинции започват да работят за въвеждането на подобна система. Инициативата се доказва като пример за добра практика, която заслужава внимание на европейско ниво.

Етикетът за качество „семеен център“ се присъжда, когато се извършват определен брой дейности, свързани с него. Центровете трябва да предлагат персонализиран пакет местна услуга, насочен към нуждите на населението в една община. Той включва разнообразни дейности като обучения, прояви на общината, както и родителски съвети. Целта на семейните центрове е всички заинтересовани страни, участващи в развитието на децата, да работят съвместно. Те се насърчават за сътрудничество в мрежи, за да могат да следват по-интегриран подход в работата си с децата. По този начин семейните центрове събират заедно децата, техните родители и специалистите педагози. Поради своята централна позиция в тази мрежа провинциалното управление на Северен Рейн-Вестфалия натоварва семейните центрове също и със задачата, да подобряват качеството на неформалните форми на дневни грижи, като например детегледачките да предоставят услугите

си на частен дом (семеини дневни грижи).

Семейните центрове във всяка община служат като информационни центрове за родителите относно офертите за детегледачки, но дават възможност и на самите детегледачки да посещават центъра – сами или с поверените им деца. Децата се интегрират по-добре и още по-важно, детегледачките могат да споделят не само опит и да се учат една от друга, но също и да се възползват от специализираните познания на центъра. В този смисъл семейните центрове имат практическа и организационна роля, която липсва на неформалните видове грижи за деца, а в същото време запазва неформалния им характер, който е ценен от родителите, ако те изберат семейни дневни грижи за децата си. Досега около 2000 заведения за дневни грижи са се адаптирали към изискванията за семейни центрове и са придобили такъв статут.

В допълнение към ежедневните практически грижи центровете често предлагат и курсове, насочени към детегледачките, така че те да могат да подобряват своите умения и квалификации. Те се провеждат на доброволен принцип, но от тях се възползват с готовност много детегледачки, които имат желание, но не разполагат със средства за продължаващо професионално обучение. За извършване на дейностите си семейните центрове получават допълнителна гържавна помощ. Освен курсовете за детегледачки те предлагат също и инициативи, предназначени да насърчават у родителите обсъждания за развитието на детето им. В зависимост от местните нужди на общината семейните центрове предлагат многобройни

други програми за семейства с малки деца. Целта отново е да се предоставя подкрепа на място, където лесно може да се достиг-

не до родителите, а именно детската градина, която те така или иначе посещават.

Източник:

Qualität in der frühkindlichen Betreuung und Bildung

[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/495867/IPOL-CULT_ET\(2013\)495867\(SUM01\)_DE.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/495867/IPOL-CULT_ET(2013)495867(SUM01)_DE.pdf)

Л. Дърмонова

НИВО НА УЧАСТИЕ НА ДЕЦАТА В СЕКТОРА НА ОБРАЗОВАНИЕТО И ГРИЖИТЕ В РАННА ДЕТСКА ВЪЗРАСТ В ЕВРОПА

В доклад на Евростат, публикуван през 2014 г., са представени основни статистически данни за образованието и грижите в ранната детска възраст в Европа и са анализирани редица въпроси относно качеството на услугите в този сектор и достъпността до него.

Все повече изследвания показват, че участието в процеса на образование и грижи в ранна детска възраст носи съществени ползи за децата. Доброто качество на този сектор е основа за успешно обучение през целия живот, за успешна социална интеграция и личностно развитие. Една от основните цели на образованието и грижите в ранна детска възраст е децата да се подготвят за задължителното образование, което е от особена важност за техния учебен процес, когато започват обучението си в началното училище. През 2011 г. ЕК подчертава значението на ранното въвеждане на системата за образование и обучение и установява стандарт на ЕС за участието в предучилищното образование.

В доклада са представени основни статистически данни за нивото на участие в сектора на образованието и грижите в ранната детска възраст, които са налични в момента за европейските страни. Данните се отнасят за всяка възрастова група на деца от 3 до 7 години. Предвиден е комбиниран показател за участие в образованието и грижите в ранна детска възраст на деца на въз-

раст между 4 години и началната възраст за задължително образование, за да се покаже напредъкът към европейските стандарти.

Друг набор от данни – статистическите данни на ЕС за доходите и условията на живот – се използва за придобиване на представа относно договореностите за гледане на деца под и над 3-годишна възраст. Броят на децата, посещаващи сектора на образованието и грижите в ранна детска възраст, и процентът на децата, които не са в този сектор, също са обект на разглеждане.

Данните се базират на две международни изследвания на ученическите постижения - Международно сравнително изследване на грамотността (PIRLS) и Програмата за международно оценяване на учениците (PISA). И двете проучвания ясно доказват ползите от услугите в областта на образованието и грижите в ранна детска възраст. Данните показват също така, че децата от семейства в неравностойно положение посещават по-малко центровете за образование и грижи в ранна детска възраст, отколкото децата от по-заможни семейства.

Според проучвания от 2011 г., приети в Европа еталон, че до 2020 г. най-малко 95% от децата на възраст между 4 години и началната възраст за задължителното образование би трябвало да участват в предучилищното образование, е почти постигнат.

Като цяло 93% от децата в тази възрастова група вече са в сектора на образованието и грижите в ранна детска възраст. В повече от една трета от европейските страни процентът на участие е по-висок от критерия на ЕС. Латвия, Австрия и Унгария са много близо до целта, с показатели между 90 и 95%.

Някои страни все още имат да изминат дълъг път, за да постигнат нужното ниво на участие. Участието на децата в Гърция, Хърватия, Полша, Словакия, Финландия и Швейцария в програмите за образование и грижи във възрастовата група, определена като ниво ISCED 0, е между 70% и 79%. Най-ниският процент на участие в този тип образование е в Турция - около 43%, но и там се наблюдава рязко увеличаване: в сравнение с 2001 г. покачването е с повече от 31%.

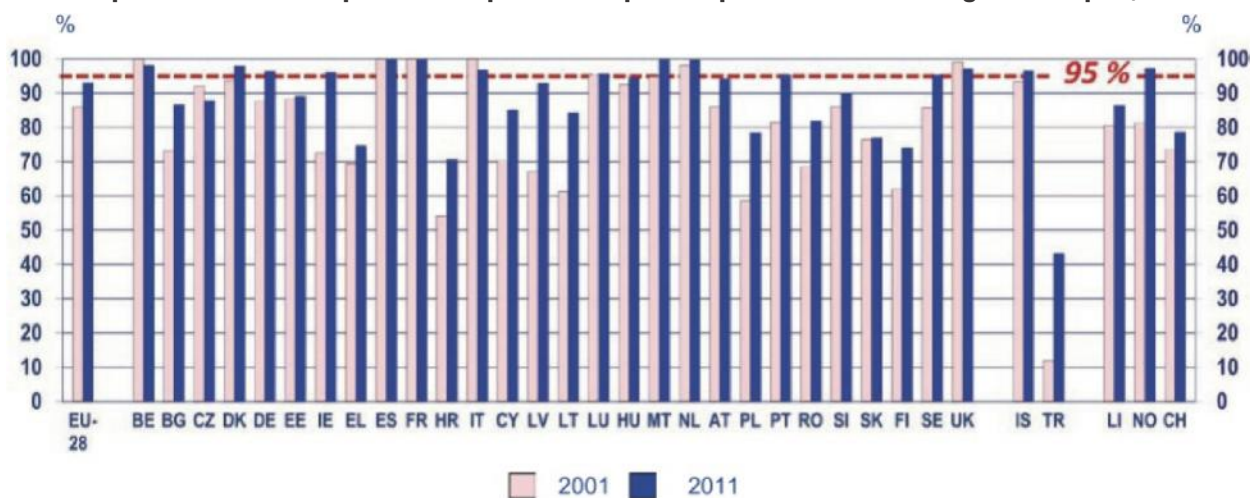
През периода от 2001 г. до 2011 г. делът на включване на децата в сектора на образо-

ванието и грижите в ранната детска възраст се увеличава със 7-процентни пункта.

В повечето страни между 2001 г. и 2011 г. има увеличение на участието в сектора на образованието и грижите в ранна детска възраст. Освен в Турция резки увеличения през периода се наблюдават в Ирландия, Латвия, Литва и Полша (в диапазона между 20-25%). В България, Хърватия, Кипър, Португалия, Румъния, Финландия и Норвегия нивото на участие се увеличава с 12-17%.

Има много малко страни, в които нивата на участие спадат. В Белгия и Италия намалението е незначително, което може да се дължи на „ефекта таван“, който е регистриран през 2001 г. – тогава участието на децата в сектора на образование и грижи в ранна детска възраст е 100%. В Чехия равнището на участие спада с 4% за разглеждания десетгодишен период.

Дял на участието на децата (от 4 години до началната училищна възраст) в сектора на образованието и грижите в ранна възраст през 2001 и 2011 година (в проценти)

	EU-28	BE	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU
2001	85.9	100.0	73.2	92.0	93.7	87.7	88.3	72.6	69.3	100.0	100.0	54.1	100.0	70.4	67.2	61.2	95.3
2011	92.9	98.1	86.6	87.8	97.9	96.4	89.1	96.1	74.6	100.0	100.0	70.6	96.8	85.0	92.7	84.2	95.6
	HU	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK	IS	TR	LI	NO	CH
2001	92.5	95.0	98.1	86.0	58.5	81.5	68.5	86.0	76.4	62.0	85.7	99.0	93.3	11.9	80.4	81.3	73.5
2011	94.5	100.0	99.6	94.3	78.4	95.4	82.0	89.8	76.9	74.0	95.3	97.0	96.5	43.1	86.3	97.2	78.7

Source: Eurostat, UOE (data extracted November 2013).

Източник:

Key Data on Early Childhood Education and Care in Europe

http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/key_data_series/166EN.pdf

П. Главеев

ЦИФРИ И ФАКТИ

ОБЩ ПРЕГЛЕД НА ОБРАЗОВАНИЕТО И ГРИЖИТЕ В РАННА ДЕТСКА ВЪЗРАСТ В ЕВРОПА

През 2014 г. е публикуван съвместен доклад на европейската образователна мрежа „Евридика“ и на статистическата агенция „Евростат“, озаглавен „Ключови данни относно образованието и грижите в ранна детска възраст в Европа“. За всяка страна информацията в доклада е организирана по следния начин:

Диаграма

Възпроизведени са основните елементи от структурата на образованието и грижите в ранна детска възраст, достъпни за всички деца.

Степен на участие

Показани са данните за участието на 3-7-годишните деца в предучилищното и началното образование (ISCED 0 и ISCED 1). При наличие на данни за децата под 3 години те също са приложени.

Организация

Представено е описание на основните типове образование и грижи в ранна детска възраст. Указано е кои централни органи за какъв тип услуги отговарят.

Такси

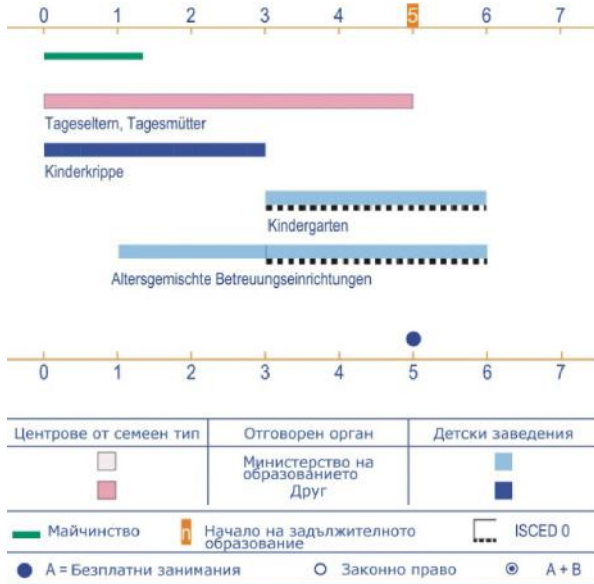
Описана е системата от такси, ако има информация за нея. Размерът на таксите е изчислен според покупателната способност на населението в съответната страна (Purchasing Power Standart – PPS), като е посочена стойността ѝ в националната валута.

Реформи

Изброени са основните реформи, предприети след 2012 – 2013 г.

АВСТРИЯ

Диаграма

Организация: До навършване на 3 години детски грижи се предоставят в детски учреждения (Kinderkrippen). Освен това съществуват регулирани детски центрове от семеен тип, които се обслужват през деня от родители/майки (Tageseltern/Tagesmütter). След навършване на 3-годишна възраст (понякога и малко по-рано) децата се записват в детска градина (Kindergarten). На 5-6 години, т. е. една година преди започване на начално образование (ISCED 1), посещението на детска градина е задължително и безплатно. В допълнение към тези основни структури, приблизително 13% от децата посещават смесени групи (Altersgemischte Betreuungseinrichtungen) за деца от 1 до 6 го-

Степен на участие

(%) за 2011/2012 година	под 1 год.	1 год.	2 год.	3 год.	4 год.	5 год.
Общо	1.3	14.9	43.1	80.2	94.2	96.3
Kinderkrippe	0.9	11.1	16.5	1.1	0.2	0.2
Kindergarten	(-)	0.3	17.5	68.9	86.0	88.1
Altersgemischte Einrichtungen	0.3	3.4	9.1	10.3	8.0	8.0

Източник: Statistik Austria, 2011/2012.

(%) за 2011 година	3 год.	4 год.	5 год.	6 год.	7 год.
ISCED 0	60.4	91.5	97.2	38.4	1.5
ISCED 1	(-)	(-)	0.0	58.2	96.7

Източник: Eurostat, UOE (data extracted November 2013).

дини, които се организират най-вече в детските градини.

Такси: Месечните такси в Kinderkrippen силно се различават, като варират от 135 до 306 PPS* (с включена храна). Тези за детските центрове от семеен тип варират от 321 до 362 PPS (с включена храна).

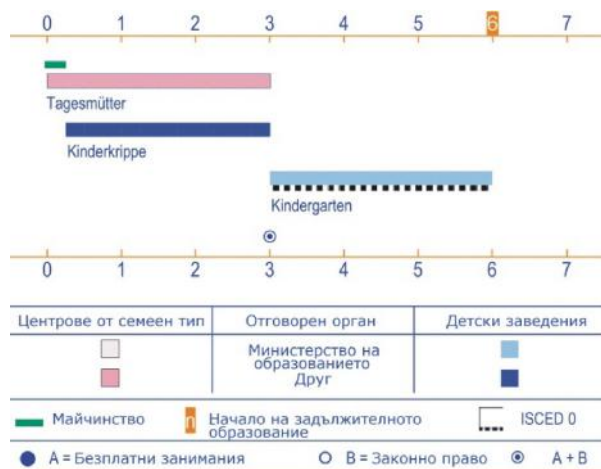
Има тенденция към понижаване на таксите в Kindergarten, а полудневните занимания за 5-годишните са безплатни. Някои федерални провинции (Länder) предлагат безплатно образование и обучение за по-широки възрастови групи.

Реформи: Няма.

* 1 PPS=1,095442 EUR

БЕЛГИЯ (ГЕРМАНСКА ОБЩНОСТ)

Диаграма

Организация: До навършване на 3-годишна възраст децата са записвани най-вече в детски центрове от семеен тип, където за тях се грижат гемегледачки (Tagesmütter), които работят или самостоятелно (Selbstständige Tagesmütter), или като част от организацията на гемегледачките (Tagesmütterdienst). Има и детски заведения, познати като Kinderkrippe. Образованието и грижите в ранна детска възраст са към Министерството на заетостта, здравеопазването и социалните въпроси. След навършване на 3-годишна възраст децата имат право на безплатна Kindergarten, за което е отговорно Министерството на образованието. Началното образование започва на 6-годишна възраст.

Степен на участие

(%) за 2011 година	под 3 год.
Tagesmütter (Selbstständige Tagesmutter or, Tagesmütterdiens – TMD)	31.9
Kinderkrippe	2.2

Източник: DKF, 2011.

(%) за 2011 година	3 год.	4 год.	5 год.	6 год.	7 год.
ISCED 0*	97.8	98.1	97.0	5.2	0.1
ISCED 1*	(-)	0.0	1.1	92.7	97.8

* Data for Belgium (all communities)

Източник: Eurostat, UOE (data extracted November 2013).

Такси: Таксите за деца до 3 години в държавни или държавно субсидирани центрове се регулират от 2,1 до 24,1 PPS* дневно (с включена храна), което прави 22 до 531 PPS месечно. Това е валидно за образованието и грижите в ранна детска възраст, предоставяни както в детски градини, така и в центрове от семеен тип.

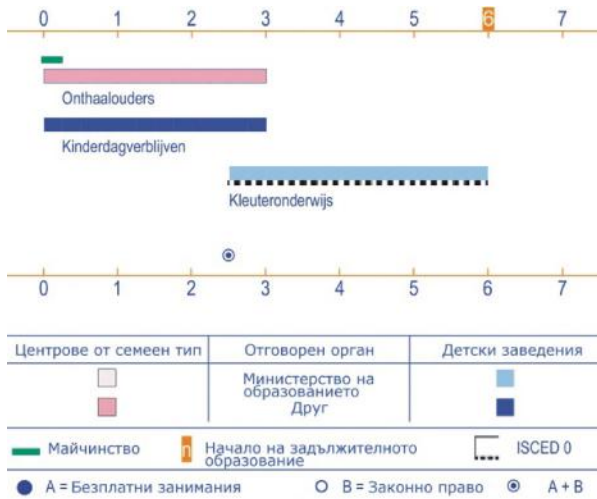
Децата над 3-годишна възраст посещават безплатно Kindergarten, но от родителите се очаква да помагат за покриването на разходите за храна и за обезпечаването на допълнителни часове занимания.

Реформи: Няма.

* 1 PPS=1,11881 EUR

БЕЛГИЯ (ФЛАМАНДСКА ОБЩНОСТ)

Диаграма

Организация: Образованието и грижите в ранна детска възраст са разделени в две главни сфери: грижи за деца от раждането до 3-годишна възраст – в центрове от семеен тип (Onthaalouders) или детски заведения (Kinderdagverblijven), и предучилищно образование (Kleuteronderwijs) – за деца над 2,5 години. Първата сфера е под отговорността на Фламандското министерство на социалните грижи, здравеопазването и семейството и се администрира от агенцията Kind en Gezin. Предучилищното образование е към Фламандското министерство на образованието и обучението. Децата над 2,5-годишна възраст имат право на безплатно предучилищно образование. Началното образование започва на 6-годишна възраст.

Степен на участие

(%) за 2010/2011 година	под 3 год.
Onthaalouders and Kinderdagverblijven*	48.4

*Източник: Kind en Gezin, 2011

(%) за 2010/2011 година	под 1 год.	1 год.	2 год.	3 год.	4 год.	5 год.
Onthaalouders and Kinderdagverblijven*	50.3	57.9	37.6	(-)	(-)	(-)
Kleuteronderwijs	(-)	(-)	57.0	98.7	98.8	97.7

*Източник: Kind en Gezin, 2011.

(%) за 2011 година	3 год.	4 год.	5 год.	6 год.	7 год.
ISCED 0	97.8	98.1	97.0	5.2	0.1
ISCED 1	(-)	0.0	1.1	92.7	97.8

* Данни за Белгия (всички общности)

Източник: Eurostat, UOE (data extracted November 2013).

Такси: Таксите за деца до 2,5 години в държавни институции се регулират. През 2011 г. те са между 1,4–24,5 PPS* на ден, или 30–585 PPS месечно, при средна стойност 268 PPS месечно.

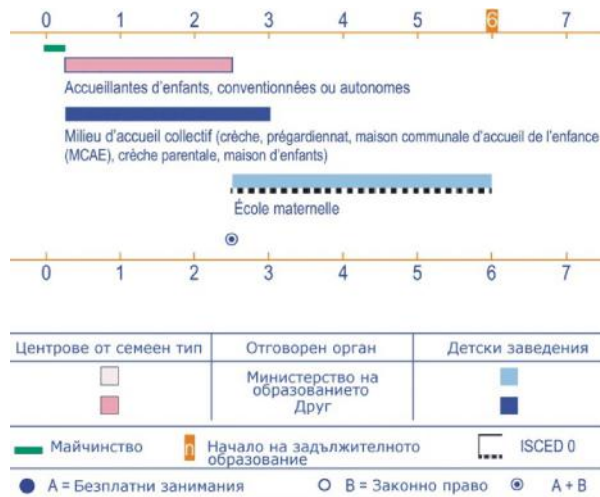
Образованието и грижите в Kleuteronderwijs за деца над 2,5 години е безплатно, но от родителите се очаква да доплащат за храна и допълнителни часове.

Реформи: От 1 април 2014 г. се въвежда нов закон за детската грижа (от 0 до 3 години) и правилник за прилагането му. Предвижда се процедурите по оценяването и акредитирането да са едни и същи за държавните и частните институции, с оглед унифициране на качеството. Очаква се въвеждането на единна система за субсидиране, като субсидиите се обвържат с определени отговорности.

* 1 PPS=1,1188 EUR

БЕЛГИЯ (ФРЕНСКА ОБЩНОСТ)

Диаграма

Организация: Децата на възраст от 3 месеца до 3 години могат да посещават различни детски градини (milieu d'accueil collectif), включително crèche, préguardiennat, maison communale d'accueil de l'enfance (MCAE) или maison d'enfants. В допълнение има и система от регулирани центрове от семеен тип, където грижите се предоставят от гетелегачи (accueillantes d'enfants), независимо (accueillantes d'enfants autonomes) или организирано (accueillantes d'enfants conventionnées). Центровете за най-малките деца са обединени в организацията ONE (Office de la Naissance et de l'Enfance), под юрисдикцията на министъра по въпросите на децата. След навършване на 2,5-годишна възраст децата имат законно право на безплатно образование в école maternelle. Осигуряването на това право е под отговорността на министъра на образованието.

Степен на участие

(%) за 2011 година	под 3 год.
Accueillantes d'enfants, conventionnées ou autonomes	29.2
Milieu d'accueil collectif (crèche, préguardiennat, maison communale d'accueil de l'enfance (MCAE), crèche parentale, maison d'enfants)	

Източник: ONE, 2011.

(%) за 2012 година	2 год.	3 год.	4 год.	5 год.
École maternelle	45.0	95.0	97.0	98.0

Източник: Indicateurs de l'enseignement, 2012.

(%) за 2011 година	3 год.	4 год.	5 год.	6 год.	7 год.
ISCED 0 *	97.8	98.1	97.0	5.2	0.1
ISCED 1 *	(-)	0.0	1.1	92.7	97.8

* Данни за Белгия (всички общности)

Източник: Eurostat, UOE (data extracted November 2013).

Началното училище започва на 6-годишна възраст.

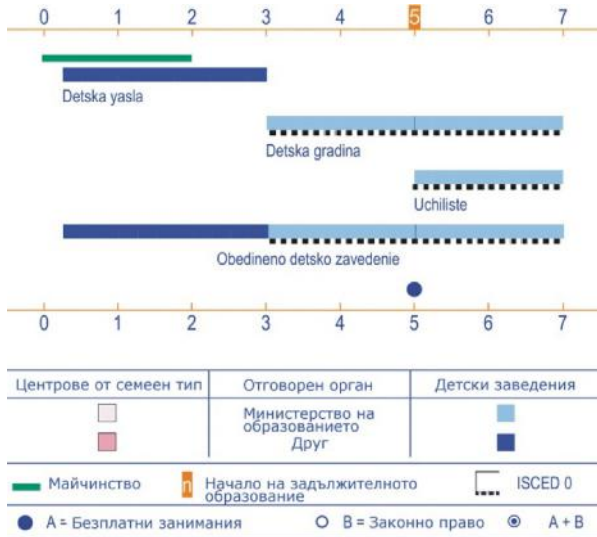
Таксу: Таксите се регулират за децата до 2,5-годишна възраст в държавни или държавно субсидирани центрове от минимум 2,1 до максимум 32,8 PPS на ден (с включена храна), което прави 45–644 PPS месечно. Същото е приложимо за детските центрове и тези от семеен тип. Таксите на частните (самофинансирани се) центрове не се регулират. Около 22% от accueillantes d'enfants и 32% от crèches не получават никакви държавни субсидии. Приемът на деца над 2,5 години в école maternelle е безплатен, но от родителите се очаква да помагат за покриването на разходите за храна и за обезпечаването на допълнителни часове в детска ясла (garderie).

Реформи: Няма.

* 1 PPS=1,11881 EUR

БЪЛГАРИЯ

Диаграма

Организация: Децата между 3 месеца и 3 години посещават детски ясли. Тези над 3 години се записват в детски градини, в които образователният процес се организира от Министерството на образованието и науката. Последните 2 години на предучилищното образование (5-7-годишна възраст) са задължителни за децата в детска градина или начално училище. Има също обединени детски заведения за деца между 10 месеца и 7 години. Занятията в тях са структурирани по същия начин (до 3 години, 3-5 години и 5-7 години).

Степен на участие

(%) за 2011 година	3 год.	4 год.	5 год.	6 год.	7 год.
ISCED 0	73.1	78.9	86.3	87.5	1.1
ISCED 1	(-)	(-)	0.0	7.2	96.9

Източник: Eurostat, UOE (data extracted November 2013).

Началното образование започва на 7-годишна възраст.

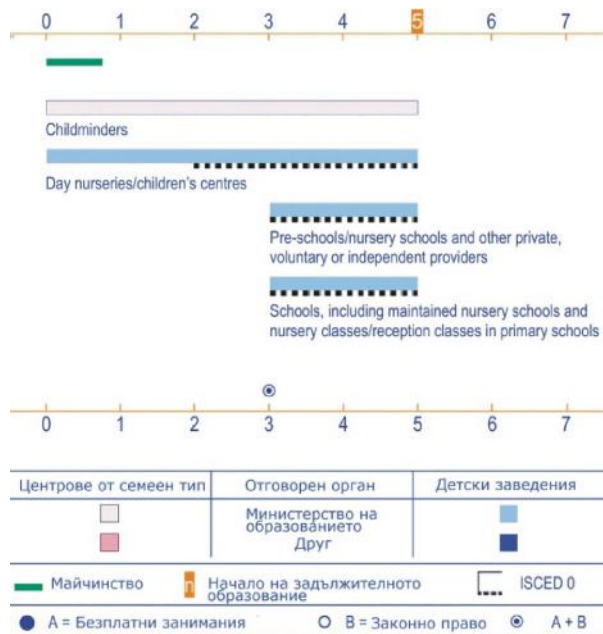
Такси: Таксите в държавните институции за образование и грижа в ранна детска възраст варират между 28–68 PPS*, при средна стойност 51 PPS месечно (с включена храна). Таксите в частните институции достигат 474 PPS. Няма такси за последните две години на предучилищното образование (5-7-годишна възраст), като учебните материали са безплатни.

Реформи: Няма.

* 1 PPS=0,878823 BGN

ВЕЛИКОБРИТАНИЯ (АНГЛИЯ)

Диаграма

Организация: От раждането си до 5-годишна възраст (когато започва задължителното образование) децата посещават дневни ясли и детски центрове или се наглеждат от дегегледачи. От 3-годишна възраст те имат законно право на безплатно образование и грижи в размер на 15 часа седмично, което може да се използва във всяка от институциите, представени на диаграмата. Децата на 2-годишна възраст в неравностойно положение получават безплатни занимания. Министерството на образованието определя стандартите за обучение, развитие и грижа за децата от раждането до 5 години във всички типове образование и грижи.

В допълнение към представените в диаграмата има различни други структури за образование и грижа в ранна детска възраст, включително групи за майки и малки деца (или групи за игра), детски ясли (creches) и клубове за дейности след училище.

Началното образование започва на 6-годишна възраст.

* 1 PPS=0,870992 GBP

Степен на участие

(%) за 2011 година	под 3 год.	3-4 год.
Childminders	5.0	4.0
Day nursery	17.0	13.0
Playgroup or pre-school	7.0	15.0
Nursery school	5.0	14.0
Nursery class attached to a primary or infants' school	1.0	17.0
Reception class	(-)	29.0

Източник: DfE, 2013.

(%) за 2011 година	3 год.	4 год.	5 год.	6 год.	7 год.
ISCED 0 *	85.7	67.4	1.2	0.0	(-)
ISCED 1 *	(-)	29.7	98.5	99.2	99

* Данни за Великобритания (общо).

Източник: Eurostat, UOE (data extracted November 2013).

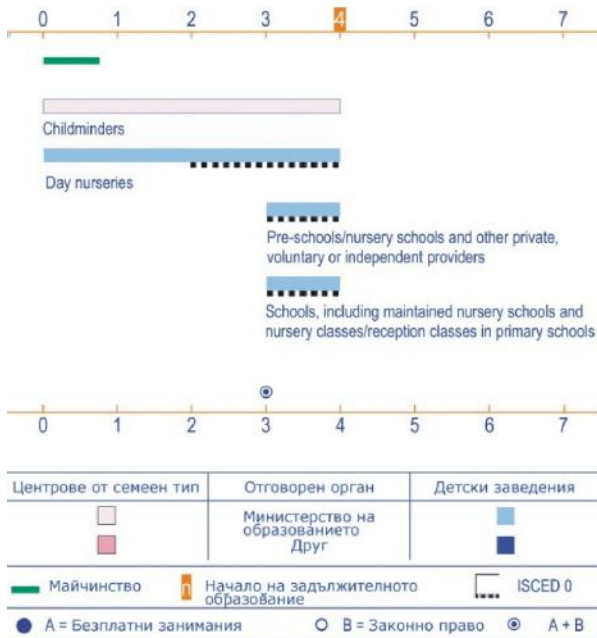
Таксу: Децата на 3 години (и 2-годишните в неравностойно положение) получават по 15 часа седмично безплатно образование и грижи за общо 38 седмици годишно.

Месечните такси за целодневно образование и грижи в ранна детска възраст при дегегледачи варират от 776 до 1046 PPS* в различните райони на страната. За деца до 3 години, възползващи се от безплатни занимания, таксите се редуцират до 486–641 PPS за допълнителни 25 часа. Месечните такси за целодневни ясли варират между 851 и 1063 PPS. За деца на 3 години с право на безплатни занимания таксите се редуцират до 532–622 PPS.

Реформи: От септември 2013 г. всички 2- и на 2-годишни деца от семейства, които отговарят на критериите за безплатна храна в училище (около 130 хил. деца), също имат право на ранно образование по 15 часа седмично. Предвижда се броят на местата за ранно обучение за 2-годишните да се разшири до 260 хил. деца (около 40% от всички 2-годишни).

ВЕЛИКОБРИТАНИЯ (СЕВЕРНА ИРЛАНДИЯ)

Диаграма

Организация: От раждането до 4-годишна възраст (когато започва задължителното начално образование) децата могат да посещават детски ясли или градини. Навършилите 3 години имат право на безплатно образование и грижи до 12,5 часа седмично, което може да се използва във всяка от институциите, представени на диаграмата. Безплатни занимания получават и 2-годишните деца в неравностойно положение. Министерството на образованието определя стандартите за обучение, развитие и грижи за децата от раждането им до 4-годишна възраст във всички видове институции за образование и грижи.

Освен представените в диаграмата има и други структури за образование и грижи в ранна детска възраст, сред които групи за майки и малки деца (или групи за игра), детски ясли (crèches) и клубове за дейности след училище.

Началното образование започва на 4-годишна възраст.

* 1 PPS=0,870992 GBP

Степен на участие

(%) за 2011 година	3 год.	4 год.	5 год.	6 год.	7 год.
ISCED 0 *	85.7	67.4	1.2	0.0	(-)
ISCED 1 *	(-)	29.7	98.5	99.2	99

Данни за Великобритания (общо)

Източник: Eurostat, UOE (data extracted November 2013).

Такси: Децата наг 3 години (и 2-годишните в неравностойно положение) получават до 12,5 часа седмично за общо 38 седмици безплатно образование и грижи.

Средният размер на месечните такси за целодневно образование и грижи при детегледачи е 627 PPS*. За деца наг 3 години, ползващи безплатни занимания, таксите се редуцират до 431 PPS за 27,5 допълнителни часа.

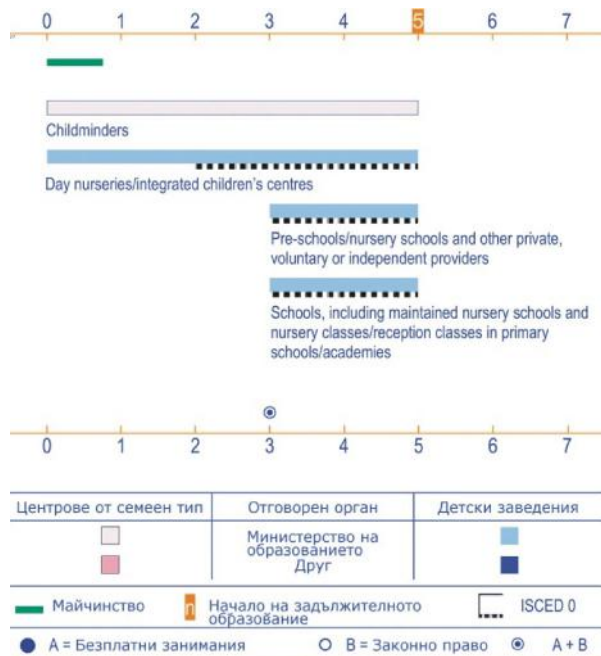
Средният размер на месечните такси за целодневни детски градини е 618 PPS. За деца наг 3 години, ползващи безплатни занимания, таксите се редуцират до 425 PPS срещу 27,5 допълнителни часа.

Реформи: През октомври 2013 г. Министерството на образованието публикува „Умения за учене: рамка за образование и обучение през ранните години“. В този документ е изложена основата на бъдещите планове за развитие на образователните услуги в ранна детска възраст.

ВЕЛИКОБРИТАНИЯ (УЕЛС)

Диаграма

Организация: От раждането до 5-годишна възраст (когато започва началното образование) децата посещават детски градини или центрове, ако не се отглеждат от дегтегледачи. При навършване на 3 години децата имат право на 10 часа седмично безплатно образование и грижи, което може да се използва във всяка от институциите, отбелязани на диаграмата. Безплатни занимания получават и 2-годишни деца от групи с неравностойно положение. Министерството на образованието и уменията определя стандартите за обучение, развитие и грижи за децата във всички видове институции за образование и грижи от раждането до навършването на 7 години.

Освен представените в диаграмата има и други структури за образование и грижи в ранна детска възраст, сред които групи за майки и малки деца (или групи за игра), детски ясли (crèches) и клубове за дейности след училище.

Степен на участие

(%) за 2009 година	под 3 год.	3-4 год.
Childminders	5.0	3.0
Day nurseries/integrated children's centres	22.8	8.0
Playgroup or pre-school	10.0	12.0
Reception class	(-)	30.0
Nursery school	2.0	7.0
Nursery class attached to primary or infants' school	(-)	35.0

Източник: Welsh Assembly Government, 2011.

(%) за 2011 година	3 год.	4 год.	5 год.	6 год.	7 год.
ISCED 0*	85.7	67.4	1.2	0.0	(-)
ISCED 1*	(-)	29.7	98.5	99.2	99

* Данни за Великобритания (общо)

Източник: Eurostat, UOE (data extracted November 2013).

Началното образование (ISCED 1) започва на 5-годишна възраст.

Такси: Децата над 3 години (и 2-годишните в неравностойно положение) получават до 12,5 часа седмично за общо 38 седмици безплатно образование и грижи.

Средният размер на месечните такси за целодневно образование и грижи при дегтегледачи е 763 PPS*. За деца над 3 години, ползващи безплатни занимания, таксите се редуцират до 521 PPS за 27,5 допълнителни часа.

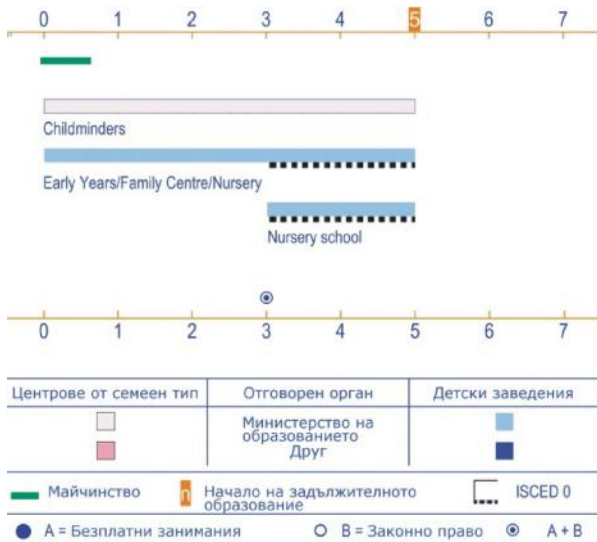
Средният размер на месечните такси за целодневни детски градини е 737 PPS. За деца над 3 години, ползващи безплатни занимания, таксите се редуцират до 496 PPS срещу 27,5 допълнителни часа.

Реформи: Няма.

* 1 PPS=0,870992 GBP

ВЕЛИКОБРИТАНИЯ (ШОТЛАНДИЯ)

Диаграма

Организация: До навършване на 5 години (когато започва задължителното начално образование) децата могат да посещават early years, family centres или nurseries. При навършване на 3 години те имат право на до 475 часа бесплатно предучилищно образование на година, което може да се използва във всички институции, отбелязани на диаграмата. Институциите се съобразяват с политики и ръководства, въведени чрез независими органи за регулиране (Инспекторат за детски грижи и Шотландски съвет за социални услуги). Тези органи са отговорни пред министрите и чрез тях – пред шотландския парламент. Шотландското правителство също предоставя насоки до местните власти относно предоставянето на бесплатно предучилищно образование.

Освен институциите, представени в диаграмата, има и други структури за образование и грижи в ранна детска възраст, като групи за игра, детски ясли (creèches) и клубове за дейности след училище.

Такси: Децата над 3 години имат право на 475 часа бесплатно образование и грижи го-

Степен на участие

(%) за 2011 година	под 1 год.	1 год.	2 год.	3 год.	4 год.	5 год.
Childminders	1.7	6.3	6.8	5.3		
Early Years/ Family Centre	0.7	1.6	3.4	2.5		
Nursery schools/ nursery classes	3.5	15.7	37.8	41.2		
Total	5.9	23.6	48.0	49.0		

Източник: Care Inspectorate, 2012.

(%) за 2011 година	3 год.	4 год.	5 год.	6 год.	7 год.
ISCED 0*	85.7	67.4	1.2	0.0	(-)
ISCED 1*	(-)	29.7	98.5	99.2	99

* Данни за Великобритания (общо)

Източник: Eurostat, UOE (data extracted November 2013).

дишно, обикновено провеждани на сесии от по 2,5 часа през учебното време. Това се равнява на 12,5 часа за 38 седмици. Могат да се използват във всяка от институциите за образование и грижи в ранна детска възраст, представени на диаграмата.

Средният размер на месечните такси за целодневно образование и грижи при childminders е 744 PPS* (с включена храна). За деца над 3 години с право на безплатни занимания таксите се редуцират до 510 PPS в замяна на 27,5 допълнителни часа.

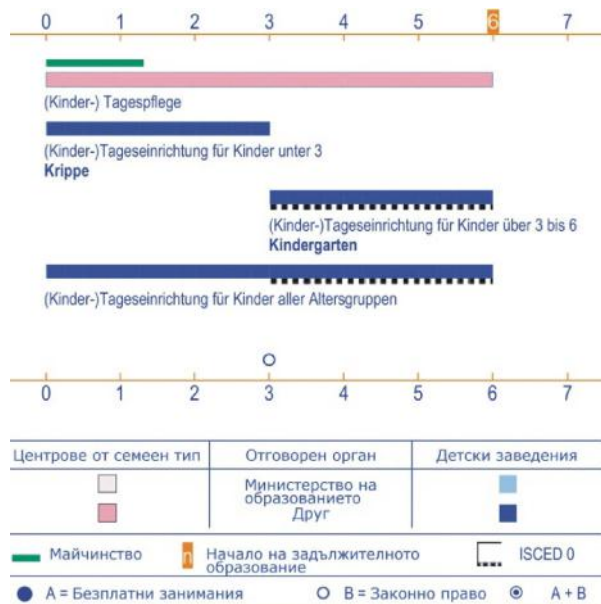
Средният размер на месечните такси за early years/family centre или nursery school е 808 PPS (с включена храна). За деца над 3-годишна възраст с право на безплатни занимания таксите се редуцират до 518 PPS срещу 27,5 допълнителни часа.

Реформи: От август 2014 г. безплатните занимания за 3- и 4-годишните (и някои от 2-годишните) деца се увеличават от 475 на 600 часа. От август 2015 г. се предвижда разширяване на групата на 2-годишните с право на безплатно образование и храна.

* 1 PPS=0,870992 GBP

ГЕРМАНИЯ

Диаграма

Организация: Системата за образование и грижи в ранна детска възраст е силно децентрализирана и обхваща няколко различни типа институции. Детски центрове (Tageseinrichtung) предоставят грижи за по-малки и по-големи деца поотделно (съответно означавани като Krippen и Kindergarten) или за цялата фаза на образованието и грижите в ранна детска възраст. Освен това съществува и система на регулирани и държавно субсидирани центрове от семеен тип (Tagespflege), които се грижат главно за най-малките деца (от 0 до 3 години), но също така могат да обучават частично и по-възрастни деца. Непосредствено преди началото на началното образование някои федерални провинции (Länder) осигуряват предучилищно образование (Vorschuleinrichtung). То обаче обхваща много малък дял от децата и поради това не е представено в диаграмата. На федерално/национално ниво за сферата на образованието и грижите в ранна детска възраст отговаря Федералното министерство по въпросите на семейството, възрастните хора, жените и младежите. На ниво фе-

Степен на участие

(%) за 2011 година	под 1 год.	1 год.	2 год.	3 год.	4 год.	5 год.
(Kinder-) Tagespflege	0.9	5.6	5.2	1.5	0.9	0.7
(Kinder-) Tageseinrichtung	1.6	20.2	42.0	86.4	95.6	96.6

Източник: Autorengruppe Bildungsberichterstattung, 2012.

(%) за 2011 година	3 год.	4 год.	5 год.	6 год.	7 год.
ISCED 0	89.9	95.6	96.7	35.4	0.9
ISCED 1	(-)	(-)	0.4	62.5	98.4

Източник: Eurostat, UOE (data extracted November 2013).

дерални провинции (Länder) отговорността е или на Министерството по въпросите на семейството, или на Министерството на образованието.

Началното образование започва на 6-годишна възраст.

Таксу: През 2009 г. средният размер на таксите е 187 PPS*, като минималната и максималната са съответно 23 и 817 PPS.

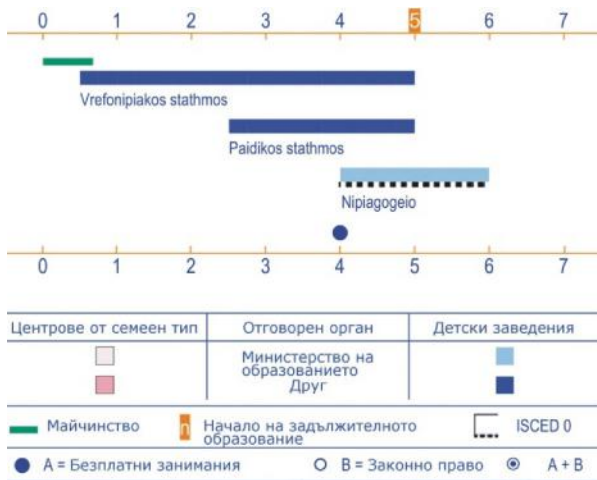
Някои федерални провинции отменят таксите за родители, съответно за годината преди постъпване в училище (Хамбург, Хесен, Долна Саксония, Северен Рейн-Вестфалия), за последните три години в детска градина (Берлин) или от 2-годишна възраст (Рейнланд-Пфалц).

Реформи: От август 2013 г. възрастта, даваща право на субсидия за образование и грижи в ранна детска възраст, е намалена с 1 година.

* 1 PPS=1,004077 EUR

ГЪРЦИЯ

Диаграма

Организация: Децата на възраст от 6 месеца до 5 години могат да се записват в центрове за малки деца (vrefonipiakos stathmos). Между 2,5 и 5 години родителите имат възможност да кандидатстват за място в детски център (paidikos stathmos). И двата типа центрове определят своите правила за дейност в съответствие с министерско постановление. Те се одобряват от съответния общински съвет. От 4-годишна възраст децата могат да посещават предучилищно образование (nipiagogeio), което е задължително за тези между 5 и 6 години. Този тип занимания попадат под отговорността на Министерството на образованието и религиозните въпроси.

Степен на участие

(%) за 2011 година	3 год.	4 год.	5 год.	6 год.	7 год.
ISCED 0	:	54.3	95.6	1.6	(-)
ISCED 1	(-)	(-)	(-)	97.2	99.2

Източник: Eurostat, UOE (data extracted November 2013).

Началното образование започва на 6-годишна възраст.

Такси: Таксите в държавните детски центрове и тези за малки деца варират между 56 и 134 PPS* месечно (с включена храна). В частния сектор таксите са между 233 и 746 PPS месечно.

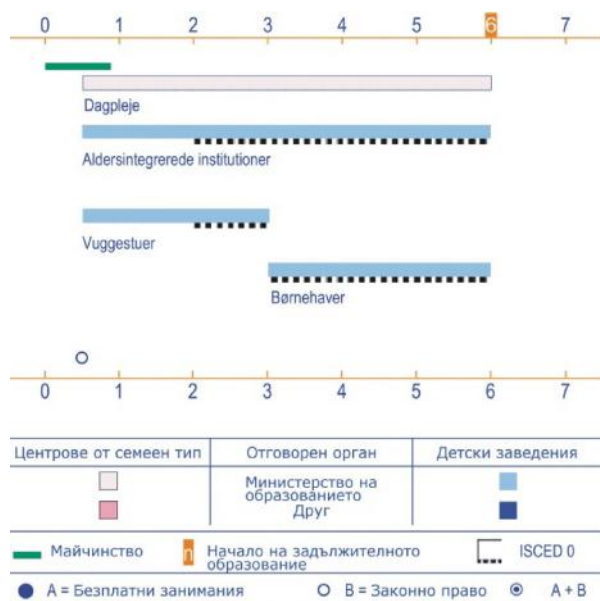
Предучилищните класове са безплатни за децата между 4 и 6 години.

Реформи: Няма.

* 1 PPS=0,893907 EUR

ДАНИЯ

Диаграма

Организация: Системата за образование и грижи в ранна детска възраст се състои от дневни центрове (daginstitutioner) под разпореджанието на Министерството на образованието. Това са възрастово ограничени центрове за деца между 26 седмици и 6 години (aldersintegrerede institutioner) или отделни центрове за по-малки или по-големи деца (съответно vuggestuer и børnehaver). Изградени са и центрове от семеен тип (dagpleje), като повечето от тях се финансират от гържавата. В тях са обхванати относително голям брой малки деца. Навършилите 26 седмици деца имат право на гържавно субсидирано образование и грижи.

Степен на участие

(%) за 2012 година	под 1 год.	1 год.	2 год.	3 год.	4 год.	5 год.
Dagpleje	9.7	39.1	33.1	0.4	0.2	0.2
Aldersintegrerede institutioner	8.9	49.6	59.8	96.1	96.6	79.7

Източник: Danmarks Statistik, 2012.

(%) за 2011 година	3 год.	4 год.	5 год.	6 год.	7 год.
ISCED 0	90.5	97.5	96.0	9.6	(-)
ISCED 1	(-)	0.0	2.3	89.3	99.6

Източник: Eurostat, UOE (data extracted November 2013).

Началното образование започва на 6-годишна възраст.

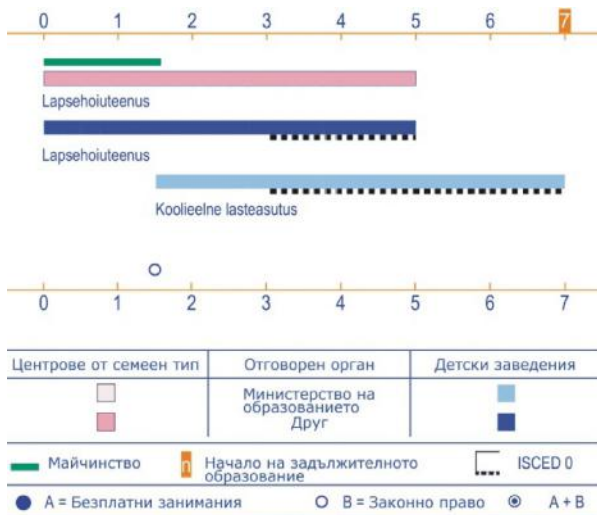
Такси: Таксите в централите от семеен тип са средно 226 PPS* месечно (с включена храна). Тези в дневните центрове зависят от възрастта на детето и са 270 PPS за деца от 0 до 2 години и 152 PPS за по-големите. Секторът на образованието и грижите в ранна детска възраст е преимуществено гържавен, като само 5% от дневните центрове са частни (гържавно субсидирани).

Реформи: Няма.

* 1 PPS=10,1993 DDK

ЕСТОНИЯ

Диаграма

Организация: Мнозинството от децата посещават единни институции за дневна грижа (koolieelne lasteasutus), предназначени за деца от 1,5 до 7 години. Тези институции са под юрисдикцията на Министерството на образованието и научните изследвания. Изградена е и система от учреждения (институционализирани или от семеен тип) за детска грижа (lapsehoiuteenus), предназначени за най-малките, на подчинение към Министерството на социалните въпроси. Съгласно Закона за предучилищните институции за детска грижа всички деца на възраст между 18 месеца и 7 години имат право на място в сектора на образованието и грижите в ранна детска възраст. Въпреки това местните

Степен на участие

(%) за 2013 година	3 год.	4 год.	5 год.	6 год.
Koolieelne lasteasutus	87.0	93.0	94.0	100*
Lapsehoiuteenus	5.0	3.0	(-)	(-)

* Включително ISCED 1.
Източник: EHIS, 2013.

(%) за 2011 година	3 год.	4 год.	5 год.	6 год.	7 год.
ISCED 0	84.6	89.1	89.4	75.3	1.9
ISCED 1	(-)	(-)	0.0	13.5	94.4

Източник: Eurostat, UOE (data extracted November 2013).

властни не винаги имат способност да изпълнят разпоредбата.

Началното образование започва на 7-годишна възраст.

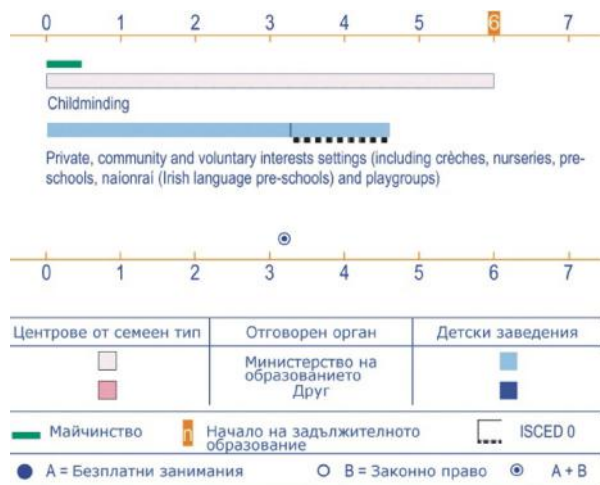
Такси: Таксите във всички учреждения за образование и грижи в ранна детска възраст се регулират и варират от 21 до 88 PPS*, при средна стойност 50 PPS месечно (с включена храна). Максималният размер не може да превишава 20% от минималната работна заплата.

Реформи: Няма.

* 1 PPS=0,725388 ЕЕК

ИРЛАНДИЯ

Диаграма

Организация: Образованието и грижите за децата до 4-годишна възраст са отговорност на Министерството на децата и младежта. Предоставят се от разнообразни частни, държавни и доброволчески организации в учреждения, познати като предучилищни центрове (crèches, nurseries, pre-schools, naíonraí), групи за игра и дневни центрове. Има и система от регулирани центрове от семеен тип (childminding).

Всички деца на възраст от 3 години и 2 месеца до 4 години и 7 месеца са обхванати в предучилищна година, провеждана или в центрове, или в домашна обстановка. При навършване на 4 години децата могат да бъдат записани в предварителни класове в начални училища, които формално се считат за начално образование (ISCED 1). Макар на-

Степен на участие

(%) за 2011 година	3 год.	4 год.	5 год.	6 год.	7 год.
ISCED 0	46.6	55.1	0.0	(-)	(-)
ISCED 1	(-)	38.8	98.3	100	100

Източник: Eurostat, UOE (data extracted November 2013).

чалното образование да започва на 4 години, задължителната училищна възраст е 6 години.

Таксу: Образованието и грижите за деца под 1 година възлизат средно на 702 PPS* месечно, за по-големи деца – 674 PPS (възможно е в някои учреждения да се събират допълнителни средства за храна).

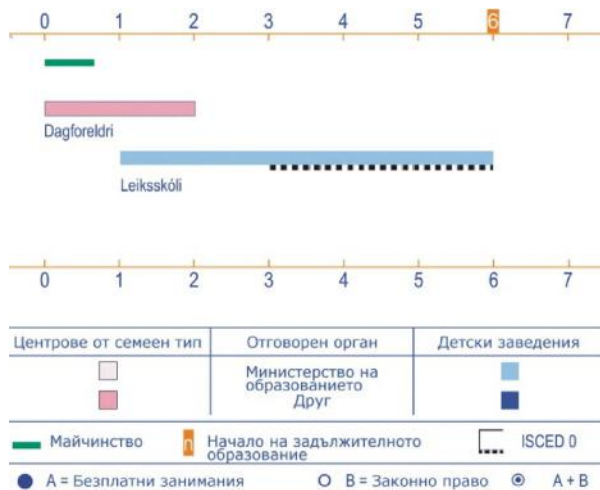
Всички деца на възраст от 3 години и 2 месеца до 4 години и 7 месеца се записват в безплатна предучилищна година, предоставяна в институции или центрове от семеен тип. Родителите доплащат за храна и допълнителни занимания.

Реформи: Няма.

* 1 PPS=1,07819 EUR

ИСЛАНДИЯ

Диаграма

Организация: Децата от 1 до 6 години посещават предучилищни центрове (Leiksskóli), които са под надзора на Министерството на образованието. Съществува и система от регулирани и гържавно финансирани детски центрове от семеен тип (Dagforeldri), предназначени за най-малките (от 0 до 2 години). Те са под разпореждането на Министерството на социалните грижи.

Началното образование започва на 6-годишна възраст.

Степен на участие

(%) за 2011 година	под 1 год.	1 год.	2 год.	3 год.	4 год.	5 год.
Dagforeldri	6.6	35.6	1.0			
Leiksskóli	1.0	29.0	97.0	99.0	98.0	97.0
Total	7.6	64.6	98.0	99.0	98.0	97.0

Източник: Hagstofa Islands, 2011.

(%) за 2011 година	3 год.	4 год.	5 год.	6 год.	7 год.
ISCED 0	95.5	96.8	95.8	0.1	(-)
ISCED 1	(-)	(-)	0.4	98.1	98.8

Източник: Eurostat, UOE (data extracted November 2013).

Такси: Таксите в сферата на образованието и грижите в ранна детска възраст не се регулират и се различават между отделните общини. В предучилищните центрове в най-голямата община (Рейкявик) таксата е около 140 PPS* за 8 часа дневно. Обичайната такса за центровете от семеен тип е приблизително 484 PPS (с включена храна).

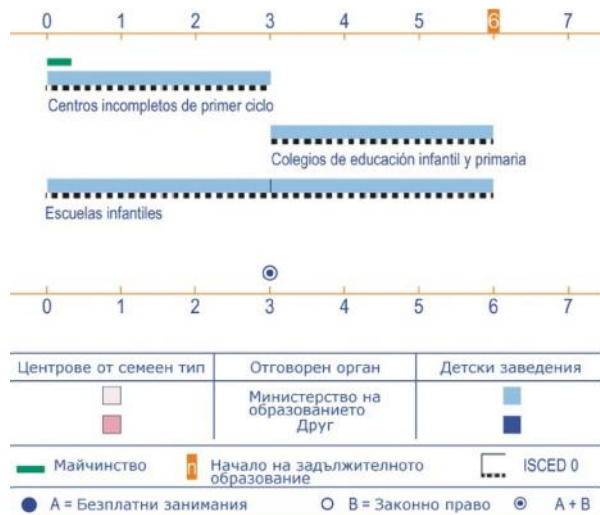
Реформи: Няма.

* 1 PPS=185,843 ISK

ИСПАНИЯ

Диаграма

Организация: Прегучилищното образование е разделено на два етапа: от 0 до 3 и от 3 до 6 години. Те могат да се провеждат в отделни (centros incompletos de primer ciclo and colegios de educación infantil y primaria) или комбинирани (escuelas infantiles) учреждения. Два етапа се различават най-вече по отношение на квалификацията на учителите, учебната програма и гарантирането на безплатни места за децата. Общите принципи и цели на политиката в прегучилищното образование са формулирани на централно ниво за целия период от 0 до 6 години. Първият етап е отговорност на автономните общности. За втория етап има национална учебна програма и правилници за организацията и управлението на училищата. При навършване на 3 години децата имат право на безплатно прегучилищно образование.

Началното образование започва на 6-годиш-

Степен на участие

(%) за 2010/2011 година	под 1 год.	1 год.	2 год.	3 год.	4 год.	5 год.
Escuelas Infantiles						
Centros incompletos de primer ciclo	8.6	29.0	48.1	(-)	(-)	(-)
Colegios de Educación Infantil y Primaria	(-)	(-)	(-)	96.6	100.0	99.9

Източник: MECD, 2013

(%) за 2011 година	3 год.	4 год.	5 год.	6 год.	7 год.
ISCED 0	96.6	100.0	99.3	1.0	(-)
ISCED 1	(-)	(-)	0.5	98.2	98.3

Източник: Eurostat, UOE (data extracted November 2013).

на възраст.

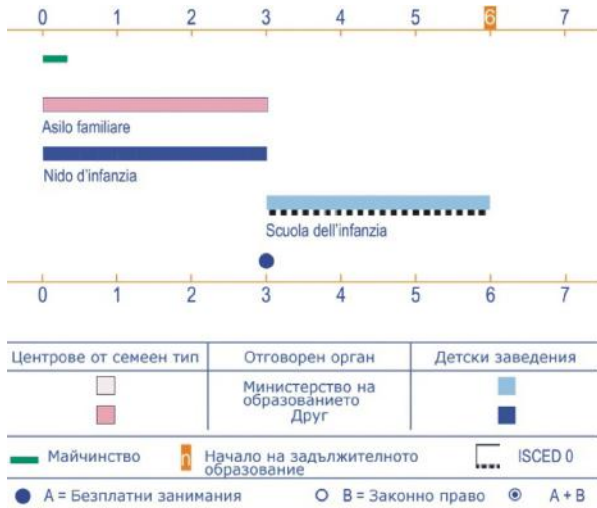
Таксу: За децата до 3 години максимално в държавните учреждения, където са записани 52% от децата, са регулирани. Максималният им размер е 349 PPS* (без включена храна). Образованието и грижите за деца над 3 години са безплатни, но от родителите се очаква да помагат за покриването на разходите за храна и обезпечаването на допълнителни часове.

Реформи: Няма.

* 1 PPS=0,916021 EUR

ИТАЛИЯ

Диаграма

Организация: Системата за образование и грижи включва учреждения за деца от 0 до 3 години (nido d'infanzia) и такива за деца от 3 до 6 години (scuola dell'infanzia). Последните са отговорност на Министерството на образованието, докато първите са силно децентрализирани и се управляват на местно ниво от общините съгласно техни собствени правила. Съществуват и центрове от семеен тип (asilo familiare), които все повече се увеличават. Те не се регулират на централно ниво и не се срещат навсякъде из страната. Освен представените в диаграмата има и други типове учреждения за малки деца, включително „пролетни секции“ (sezioni primaveri), насочени към деца на възраст от

Степен на участие

(%) за 2011 година	3 год.	4 год.	5 год.	6 год.	7 год.
ISCED 0	92.3	96.2	88.8	2.3	(-)
ISCED 1	(-)	(-)	8.5	96.9	98.4

Източник: Eurostat, UOE (data extracted November 2013).

2 до 3 години. Тази нова услуга е въведена, за да отговори на търсенето на семействата.

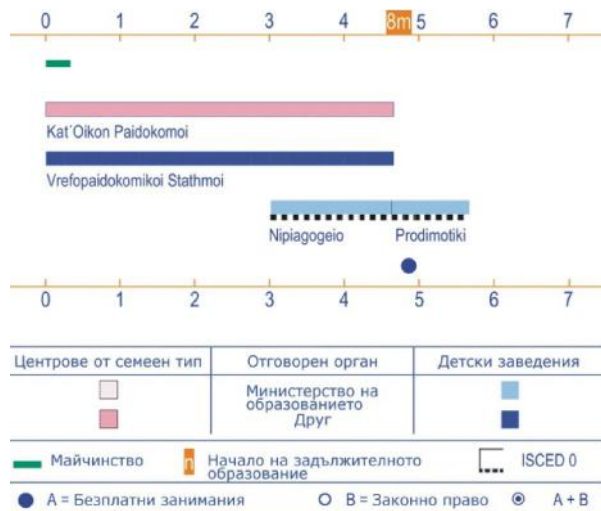
Началното образование започва на 6-годишна възраст.

Такси: Родителите плащат такси за образование и грижи на децата под 3 години, но няма налична информация за техния размер. За децата над 3 години образованието и грижите са безплатни, като няма данни за частните учреждения.

Реформи: Няма.

КИПЪР

Диаграма

Организация: Децата от 0 до 4 години и 8 месеца посещават детски ясли (vrefopaidokomikoi stathmoi) или центрове от семеен тип (kat Oikon Paidokomoi), под юрисдикцията на Министерството на труда и социалното осигуряване. При навършване на 3 години те могат да посещават детски градини (nipiagogia), които са под надзора на Министерството на образованието и културата. Децата от 3 години до 4 години и 8 месеца могат да посещават или детска градина, или център за дневни грижи. Прегучилищните класове (prodimitiki) в детските градини са задължителни и безплатни за децата на възраст от 4 години и 8 месеца до 5 години и 8 месеца.

Началното образование започва на 5 години и 8 месеца.

Такси: Месечните такси в частните (самофинансиращи се) детски ясли, където са обхванати 81% от децата, варират между 170 и 397 PPS*. В тези от тях, които получа-

Степен на участие

(%) за 2011 година	3 год.	4 год.	5 год.	6 год.	7 год.
ISCED 0	43.7	73.3	96.3	2.8	0.2
ISCED 1	(-)	(-)	1.0	96.4	98.3

Източник: Eurostat, UOE (data extracted November 2013).

ват държавна субсидия и в които са записани 17,2% от децата, максимите са между 68 и 193 PPS. В държавните детски ясли, посещавани от 1,9% от децата, максимите са 108 – 227 PPS.

Средният размер на месечните такси в държавните детски градини е 48 PPS. В тях са записани 51% от децата. В частните детски градини, получаващи държавна субсидия, които са посещавани от 24% от децата, средният размер на таксите е 91 PPS. В частните (самофинансиращи се) детски градини, в които са записани 25% от децата, таксите са 295 PPS.

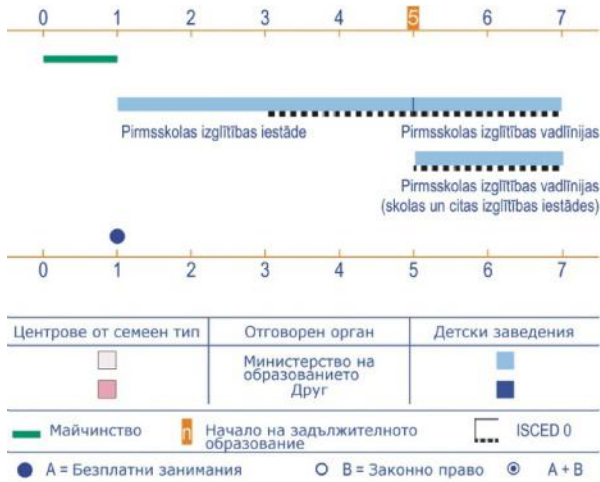
Прегучилищните класове са безплатни в държавните и частните учреждения, които получават държавна субсидия. Само 1% от децата посещават частни (самофинансиращи се) прегучилищни класове, където средният размер на месечните такси е 295 PPS.

Реформи: Няма.

* 1 PPS=0,882524 EUR

ЛАТВИЯ

Диаграма

Организация: Децата от 1 до 7 години посещават единни учреждения за предучилищно образование (pirmsskolas izglītības iestādes), които работят по учебен план, разработен от Министерството на образованието и науката. Образованието е задължително от 5-годишна възраст, макар че началното образование (ISCED 1) започва при навършване на 7 години. От тази възраст децата следват специална образователна програма (pirmsskolas izglītības vadlīnijas), която се провежда в предучилищни и други образователни институции, включително училища и други типове образователни центрове (skolas un citas izglītības iestādes).

Такси: В държавните учреждения за образование и грижи в ранна детска възраст не се събират такси, но родителите покриват разноските за храна (около 2 PPS дневно). Събират се такси за допълнителни услуги, ка-

Степен на участие

(%) за 2011/2012 година	под 1 год.	1 год.	2 год.	3 год.	4 год.	5 год.	6 год.
Pirmsskolas izglītības iestāde	0.1	10.9	49.7	79.5	87.1	95.7	92.4

Източник: Latvijas statistika, 2011/2012.

(%) за 2011 година	3 год.	4 год.	5 год.	6 год.	7 год.
ISCED 0	77.6	85.9	95.5	91.7	7.0
ISCED 1	(-)	(-)	(-)	5.5	90.4

Източник: Eurostat, UOE (data extracted November 2013).

то например обучение по чужд език. Децата от семейства в неравностойно положение получават безплатна храна (това зависи от местната власт).

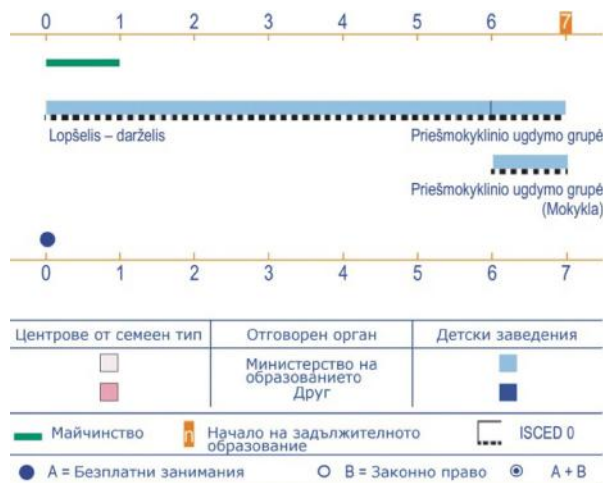
Месечните такси в субсидираните от държавата частни институции за образование и грижи в ранна детска възраст, където са записани 4,3% от децата, варират между 104 и 624 PPS* (при средна стойност 374 PPS). В някои общини родителите получават съфинансиране от 104 до 270 PPS, ако са принудени да запишат децата си в частна институция – поради липса на места в държавната.

Реформи: От септември 2013 г. се предлагат образование и грижи в ранна детска възраст в центрове от семеен тип. Държавна подкрепа могат да получат детегледачи (aukles), които нямат криминално досие и са посетили 40 часа специализирано обучение.

* 1 PPS=0,480921 LVL

ЛИТВА

Диаграма

Организация: Мнозинството от децата посещават обединени предучилищни учреждения (lopšelis-darželis) до навършване на 7 години, когато започва задължителното начално образование. Тези учреждения са сред отговорностите на Министерството на образованието и науката. През годината, предшестваща началото на задължителното образование, практически всички деца посещават предучилищни групи (priešmokyklinio ugdymo grupės), организирани в предучилищни учреждения или начални училища (mokykla). Освен представените в диаграмата, има и отделни учреждения за по-големи деца (darželis), но участието в тях е доста по-ниско в сравнение с обединените предучилищни учреждения. Също така, в райони с малък брой ученици, цялата фаза на образование-

Степен на участие

(%) за 2011/2012 година	под 1 год.	1 год.	2 год.	3 год.	4 год.	5 год.	6 год.
Lopšelis – darželis	0.1	5.4	43.0	58.9	60.7	60.4	56.0
Darželis	(-)	0.1	1.2	4.2	4.4	4.5	4.1
Mokykla	:	0.5	4.2	8.3	9.8	12.2	36.3
Total	0.1	6.0	48.4	71.4	74.9	77.1	96.4

Източник: Lietuvos statistikos departamentas, 2011/2012.

(%) за 2011 година	3 год.	4 год.	5 год.	6 год.	7 год.
ISCED 0	69.8	73.2	77.3	95.7	2.1
ISCED 1	(-)	(-)	0.0	6.5	99.5

Източник: Eurostat, UOE (data extracted November 2013).

то и грижите в ранна детска възраст може да се провежда в общи училища или в мултифункционални центрове.

Таксу: Няма месечни такси в държавните учреждения, където са обхванати 98,7% от децата. Родителите доплащат само за храна (94 PPS* месечно за деца под 3 години и 103 PPS за деца над 3 години). В някои общини се събира символична допълнителна такса за образователни материали.

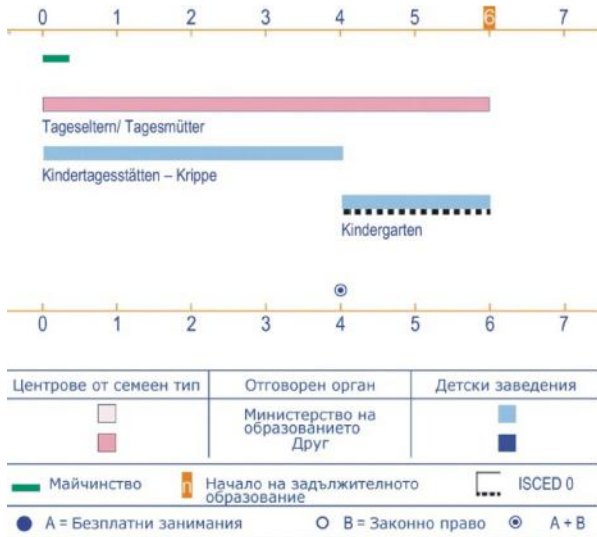
Месечните такси в държавно субсидираните частни институции за образование и грижи в ранна детска възраст достигат 843 PPS.

Реформи: Няма.

* 1 PPS=2,13334 LTL

ЛИХТЕНЩАЙН

Диаграма

Организация: Децата до 4-годишна възраст получават образование и грижи в детски ясли, познати като Kindertagesstätte/Kinderkrippe. За тях отговаря Министерството на образованието. Има и система от регулирани грижи в домашна обстановка, осигурявани през деня от родители/майки (Tageseltern/ Tagesmütter). При навършване на 4 години децата имат право на предимно безплатни занимания в детски градини (Kindergartens). Макар детските градини да съществуват като самостоятелни учреждения, има тенденция за интегрирането им в началните училища. В допълнение към основните учреждения, представени на диаграмата, има и учреждения за детски грижи в дневни центрове (Tagesstrukturen), за кратко време (Hütendienste) или в игрови групи (Spielgruppen). Тези занимания обикновено продължават 2-3 часа дневно и са насочени към по-големи деца, получаващи 28 часа седмично безплатно образование и грижи в детските градини.

Степен на участие

(%) за 2011 година	3 год.	4 год.	5 год.	6 год.	7 год.
ISCED 0	0.3	51.2	98.2	42.3	0.3
ISCED 1	(-)	(-)	(-)	56.6	96

Източник: Eurostat, UOE (data extracted November 2013).

Началното образование започва на 6 години.

Такси: Таксите за образованието и грижите в ранна детска възраст се регулират. Минималната месечна такса е 142 PPS*, докато максималната достига 786 PPS (с включена храна). Държавните детски градини обхващат 97% от децата и са безплатни, но родителите доплащат храната.

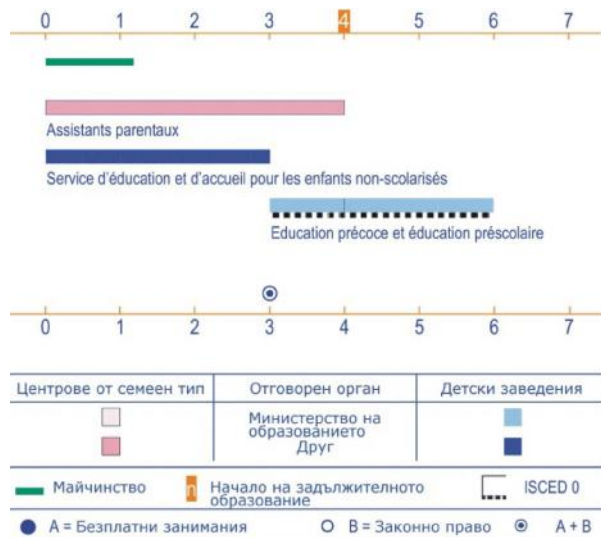
Почасовите такси за грижи в домашна обстановка са до 4 PPS, или 664 PPS на месец. За деца на 2 години се събира такса за храна (4 PPS). Родителите заплащат също еднократна такса от 66 PPS, както и годишна такса (27 PPS) за членство в организацията Eltern-Kind-Forum.

Реформи: Няма.

* 1 PPS=1,8312 CHF

ЛЮКСЕМБУРГ

Диаграма

Организация: До навършване на 3-годишна възраст децата могат да посещават service d'éducation et d'accueil pour les enfants non-scolarisés, предоставяни в crèches или foyer de jour. Има и система от регулирани грижи в семейна обстановка, предоставяни от гетегледачи (assistants parentaux). Децата между 3 и 4 години имат право на безплатно образование и грижи (éducation précoce), а от 4-годишна възраст предучилищното образование (éducation préscolaire) става задължително. Всички занимания се провеждат в училищата и са отговорност на Министерството на образованието. В допълнение към представените на диаграмата, родителите на по-големи деца (над 3 години) могат да се възползват от допълнителни почасови услуги за образование и грижи (service d'éducation et d'accueil pour les enfants scolarisés).

Началното образование започва на 6 години.

Степен на участие

(%) за 2011 година	3 год.	4 год.	5 год.	6 год.	7 год.
ISCED 0	72.0	94.6	91.4	4.0	0.1
ISCED 1	(-)	(-)	5.3	89.2	97.6

Източник: Eurostat, UOE (data extracted November 2013).

Такси: Месечните такси за домашни гетегледачи достигат 580 PPS (без включена храна). Няма държавно или субсидирано от държавата предоставяне на услуги от семеен тип, но родителите, ползващи образование и услуги в ранна детска възраст, получават субсидии под формата на ваучери.

Месечните такси в частните учреждения (service d'éducation et d'accueil pour les enfants non-scolarisés), които обхващат 62% от децата, варират от 319 до 1244 PPS*. В държавните или държавно субсидираните учреждения максималните са между 41 и 966 PPS.

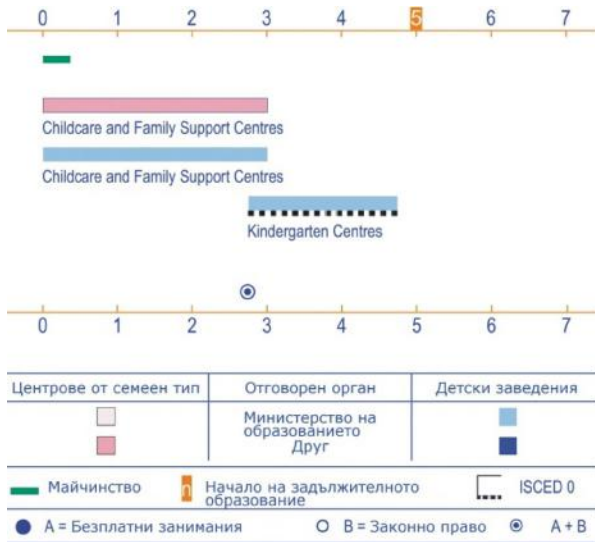
Образованието и грижите в ранна детска възраст в éducation précoce са безплатни за деца над 3 години, но родителите може да доплащат разходите за храна и допълнителни занимания.

Реформи: Няма.

* 1 PPS=2,20592 EUR

МАЛТА

Диаграма

Организация: Образованието и грижите в ранна детска възраст се предоставят главно в kindergarten centres, предназначени за деца от 2 години и 9 месеца до 4 години и 9 месеца. За тези центрове отговаря Министерството на образованието и заетостта. Родителите имат законно право на безплатни занимания за своите деца в държавни и църковни учреждения.

По-малките деца (до 3 години) се записват в центрове за детски грижи и семейна подкрепа (childcare and family support centres), които отскоро са сред образователните учреждения и могат да са институционални или от семеен тип. Освен представените на диаграмата учреждения, родителите могат да се възползват и от допълнителни услуги (след училище) за деца между 3 и 16 години, които се заплащат.

Деца постъпват в началното образование при навършване на 5-годишна възраст, но е допустимо да започнат задължителното си образование на 4 години и 9 месеца.

Такси: Средният размер на таксите е приблизително 365 PPS*. Таксите за децата под 3 години, посещаващи несубсидирани от държавата учреждения (66% от всички деца), са

* 1 PPS=0,738884 EUR

Степен на участие

(%) за 2011 година	под 1 год.	1 год.	2 год.	3 год.	4 год.
Childcare and Family Support Centres	0.99	10.6	25.7	(-)	(-)

Източник: DSWS, 2011.

(%) за 2012/2013 година	под 1 год.	1 год.	2 год.	3 год.	4 год.
Kindergarten Centres	(-)	(-)	(-)	98.0	100.0

Източник: Ministry for Education and Employment, 2012/2013.

(%) за 2011 година	3 год.	4 год.	5 год.	6 год.	7 год.
ISCED 0	45.5	100.0	72.0	0.8	(-)
ISCED 1	(-)	(-)	29.1	99.5	96.8

Източник: Eurostat, UOE (data extracted November 2013).

от 2 до 7 PPS на час (в зависимост от броя на часовете, които децата посещават на седмица или на месец). Максималната месечна такса, при 40 часа седмично, е 631 PPS. Държавните учреждения (посещавани от 27% от децата) са безплатни за родители с ниски доходи, но въпреки това е възможно от тях да се изисква доплащане до 203 PPS месечно. В трите държавно субсидирани центъра месечните такси са от 108 до 379 PPS.

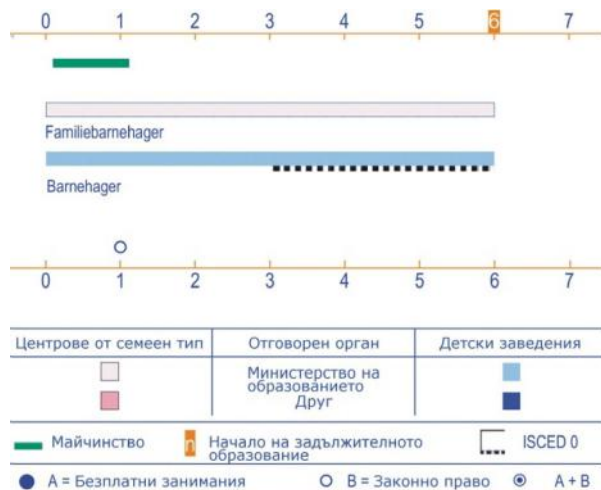
Държавните kindergarten centres (обхващащи 70% от децата) са безплатни и дори предлагат безплатно чаша мляко и порция плодове или зеленчуци на всяко дете.

Реформи: Предвижда се от 2015–2016 г. необходимото ниво на квалификация за персонала в kindergarten centres да се повиши до бакалавърска степен с 4-годишен период на обучение или 2-годишен – за притежаващите MCAST-BTEC Higher National Diploma in Advanced Studies in Early Years. От април 2014 г. децата на родителите от сферите на образованието или заетостта имат право на безплатно образование и грижи в ранна детска възраст, за което правителството плаща на центрoвете за детски грижи 4,06 PPS на час за всяко дете.

НОРВЕГИЯ

Диаграма

Организация: Повечето от децата посещават обединени предучилищни центрове (barnehager), за които отговаря Министерството на образованието и обучението. Има също семейни детски градини (familiebarnehager), които предоставят образование и грижи в семейна обстановка. И двата вида институции се регулират от Закона за детските градини. Освен представените в диаграмата, има и свободни детски градини (årpe barnehager), регулирани до известна степен също от горепосочения закон и предназначени за деца, които по някаква причина не посещават обикновените дет-

Степен на участие

(%) за 2012/2013 година	под 1 год.	1 год.	2 год.	3 год.	4 год.	5 год.
Barnehager	3.5	65.6	87.4	94.1	96.2	96.9
Familiebarnehager	0.3	4.0	3.1	1.2	0.9	0.7

Източник: BASIL, 2012/13.

(%) за 2011 година	3 год.	4 год.	5 год.	6 год.	7 год.
ISCED 0	95.1	97.1	97.4	0.8	(-)
ISCED 1	(-)	(-)	(-)	99.9	99.5

Източник: Eurostat, UOE (data extracted November 2013).

ски градини. С навършването на 1 година децата получават право на гържавно субсидирани занимания. Началното образование започва на 6-годишна възраст.

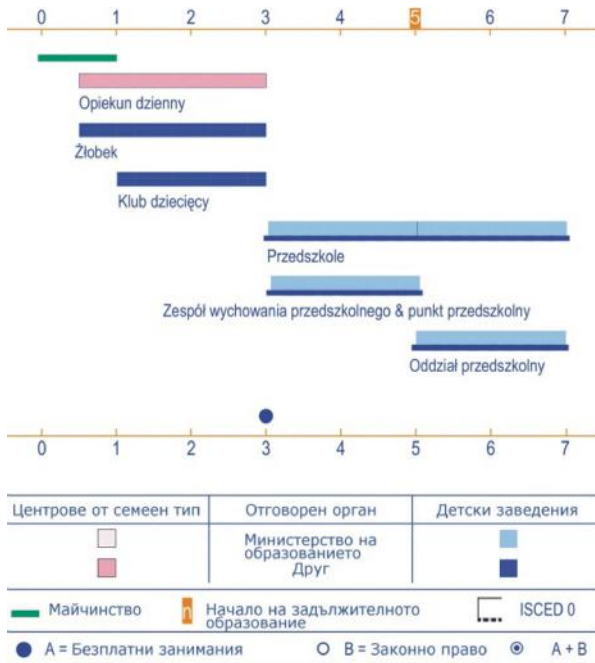
Такси: За целия сектор на образованието и грижите в ранна детска възраст са валидни еднакви правила. Максималният размер на месечните такси е ограничен до 200 PPS* (разходите за храна се определят на местно ниво). Това е най-често заплащаната такса.

Реформи: Няма.

* 1 PPS=11,6324 NOK

ПОЛША

Диаграма

Организация: Образованието и грижите в ранна детска възраст са разделени на два етапа. Първият, за деца до 3 години, се ръководи от Министерството на труда и социалната политика. Вторият, предучилищното образование за деца над 3 години, попада сред отговорностите на Министерството на образованието.

Деца под 3 години посещават żłobki или kluby dziecięce. В нормативната уредба между тях няма различие, с изключение на това, че żłobki са достъпни по 10 часа дневно за деца от 6 месеца до 3 години, докато kluby dziecięce – само за 5 часа дневно и не се приемат деца под 1 година. От юни 2013 г. отпусъкът по майчинство е увеличен до 1 година.

Деца между 3 и 6 години се записват в przedszkole, а тези на 5-6 години – в предучилищни класове (oddział przedszkolny) в начално училище. За справяне с недостига на места за образование и грижи в ранна детска възраст се предлагат почасови занимания (минимум 3 часа дневно, 12 часа седмично). Те са предназначени за 3-5-годишните. Предлагат се в учрежденията zespoły wychowania

Степен на участие

(%) за 2012 година	под 3 год.
Niania i opiekun dzienny	0.01
Żłobek & klub dziecięcy	4.5

Източник: MPIPS, 2012.

(%) за 2012 година	2 год.	3 год.	4 год.	5 год.	6 год.
Przedszkole	5.5	47.7	59.0	64.2	42.9
Oddział przedszkolny	0.2	2.1	4.3	26.5	34.6
Zespół wychowania przedszkolnego & punkt przedszkolny	0.5	2.5	3.1	1.3	0.1

Източник: SIO, 2012/2013.

(%) за 2011 година	3 год.	4 год.	5 год.	6 год.	7 год.
ISCED 0	47.6	62.2	79.3	85.5	2.2
ISCED 1	(-)	(-)	(-)	9.3	94.4

Източник: Eurostat, UOE (data extracted November 2013).

przedszkolnego, наричани и punkty przedszkolne. Предучилищното образование за период от 1 година е задължително за 5-годишните деца. Законодателството допуска образование и грижи в центрове от семеен тип, но засега са регистрирани само няколко opiekunowie dzienni.

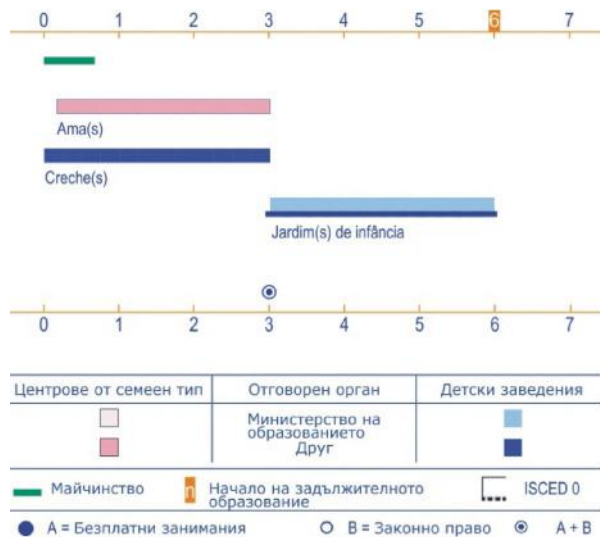
Таксу: Месечните такси (с включена храна) в държавните żłobki са 92 PPS* и 205 PPS в субсидираните от държавата частни żłobki. Przedszkole са безплатни за 5 часа дневно, но родителите доплащат за храна и допълнителни часове. От септември 2013 г. родителите заплащат допълнителни часове с максимална стойност 0,41 PPS на час.

Реформи: През периода 2009–2014 г. възрастта за приемане в началното образование постепенно се намалява от 7 на 6 години. През 2015 г. всички 6-годишни са задължени да започнат началното си образование. От същата година всички 4-годишни имат законно право на предучилищно образование, като от 2017 г. възрастта се намалява на 3 години.

* 1 PPS=2,46209 PLN

ПОРТУГАЛИЯ

Диаграма

Организация: До 3-годишна възраст детските грижи се предоставят в институционализирани учреждения, наричани creches. Има и система от регулирани центрове от семеен тип за деца от 3 месеца до 3 години, обслужвани от бабачки (amas), които работят самостоятелно или като част от формални групи (family creches). За тези два вида учреждения отговаря Министерството на солидарността, заетостта и социалната сигурност. При навършване на 3 години децата имат право на ранно образование в jardim de infância. Тази дейност е отговорност на Министерството на образованието и науката. Освен представените на диагра-

Степен на участие

(%) за 2010/2011 година	под 1 год.	1 год.	2 год.	3 год.	4 год.	5 год.
Ama(s) *	1.0	2.2	2.0	0.1	(-)	(-)
Creche(s) *	16.7	31.3	42.0	3.4	(-)	(-)
Jardim(s)-de-infância **	(-)	(-)	(-)	75.4	87.6	93.2
Total	17.6	33.5	44.0	79.0	87.6	93.2

Източници: * Ministério da Solidariedade, Emprego e Segurança Social, 2011; ** DGEEC – MEC, 2010/2011.

(%) за 2011 година	3 год.	4 год.	5 год.	6 год.	7 год.
ISCED 0	79.4	92.6	97.5	5.2	(-)
ISCED 1	(-)	(-)	0.6	100	100

Източник: Eurostat, UOE (data extracted November 2013).

мата има и пътуваща предучилищна образователна система (educação pré-escolar itinerante), насочена към децата между 3 и 5 години, живеещи в селските райони.

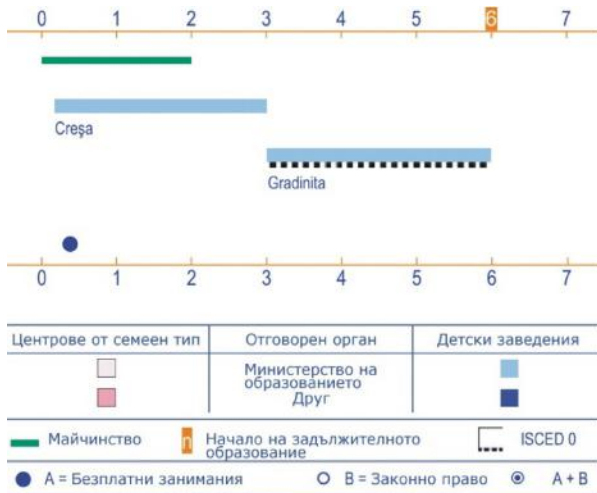
Началното образование започва на 6 години.

Такси: Липсва информация за таксите в amas и creches. За 5-часови занимания на ден в jardim de infância не се събират такси, като родителите доплащат разходите за храна и допълнителни часове.

Реформи: Няма.

РУМЪНИЯ

Диаграма

Организация: До 3-годишна възраст децата получават ранни грижи в институционализираните учреждения, наричани creşa. От 3 (понякога дори от 2) до 6 години децата посещават gradinița. Министерството на националното образование е изцяло отговорно за образованието и грижите за децата над 3 години. За тези до 3 години отговорността се споделя между него, Министерството на здравеопазването и Министерството на труда, семейството и социалната сигурност.

Началното образование започва на 6 години.

Степен на участие

(%) за 2011 година	3 год.	4 год.	5 год.	6 год.	7 год.
ISCED 0	66.7	78.4	85.7	77.3	5.8
ISCED 1	(-)	(-)	(-)	18.7	89.4

Източник: Eurostat, UOE (data extracted November 2013).

Такси: В държавните институции за образование и грижи в ранна детска възраст не се заплащат такси. Родителите доплащат разноските за храна, които са до 60 PPS* в creşa и между 82 и 127 PPS в gradinița.

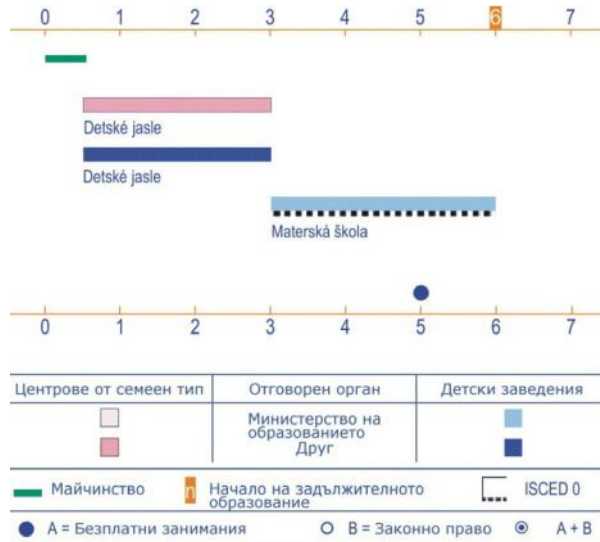
Родителите на 2,5% от децата, които предпочитат частни gradinița, заплащат такси между 127 и 1137 PPS.

Реформи: От септември 2014 г. децата на възраст от 5 до 6 години имат законно право на място в gradinița.

* 1 PPS=2,19865 RON

СЛОВАКИЯ

Диаграма

Организация: До навършване на 3 години децата посещават институционализирани или семейни центрове detské jasle. Между 3 и 6 години (понякога дори малко по-рано) децата посещават институционализирани materske školy, за които отговаря Министерството на образованието. Освен представените в диаграмата има и учреждения за майки и деца (materské/detské centrá), предназначени за най-малките (до 3 години) и техните родители. Те се организират от родителски асоциации и не получават държавна субсидия. Началното образование започва на 6-годишна възраст.

Степен на участие

(%) за 2011/2012 година	1 год.	2 год.	3 год.	4 год.	5 год.	6 год.
Materská škola	(-)	10.3	62.2	72.3	80.5	35.9

Източник: UIPS, 2011/2012.

(%) за 2011 година	3 год.	4 год.	5 год.	6 год.	7 год.
ISCED 0	60.1	72.3	81.5	39.9	2.9
ISCED 1	(-)	(-)	0.0	50.2	92.7

Източник: Eurostat, UOE (data extracted November 2013).

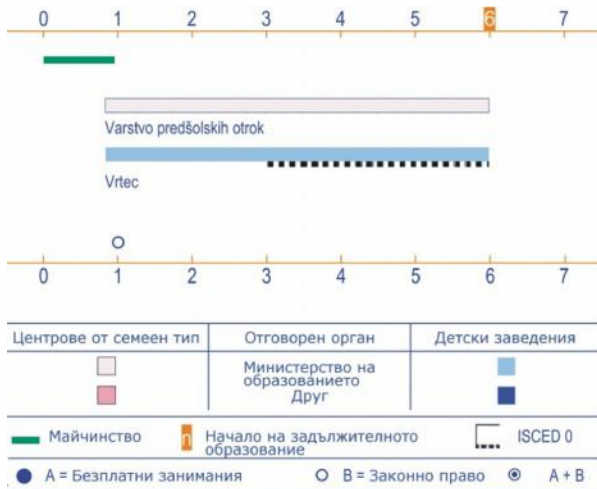
Такси: Липсва информация за таксите в detske jasle. Месечната такса в държавната materská škola, където са обхванати 96% от децата, е 22-29 PPS* (без включена храна). Последната година от образованието и грижите в ранна детска възраст е безплатна, като родителите доплащат разходите за храна.

Реформи: Няма.

* 1 PPS=0,688163 EUR

СЛОВЕНИЯ

Диаграма

Организация: Има единна система за образование и грижи в ранна детска възраст, предназначена за децата от 11 месеца до 6 години (когато започва задължителното начално образование). Образованието и грижите за деца се осъществяват в институционализирани центрове като vrтci, които са под юрисдикцията на Министерството на образованието, науката и спорта. Има също и система от регулирани центрове от семеен тип (varstvo predšolskih otrok), насочени също към децата в тази възрастова група. В тях участва много малък дял от децата. При навършване на 11 месеца децата получават право на гържавно субсидирано мяс-

Степен на участие

(%) за 2012/2013 година	1 год.	2 год.	3 год.	4 год.	5 год.
Varstvo predšolskih otrok *	0.7	0.5	0.1	<0.1	<0.1
Vrtec **	42.1	69.2	83.6	93.6	92.9

Източници: * MIZS; ** Statistični urad RS, 2012/2013.

(%) за 2011 година	3 год.	4 год.	5 год.	6 год.	7 год.
ISCED 0	82.8	88.9	90.7	6.3	(-)
ISCED 1	(-)	(-)	(-)	93.2	97.5

Източник: Eurostat, UOE (data extracted November 2013).

то за образование и грижи в ранна детска възраст. Местните власти обаче не винаги са в състояние да отговорят на търсенето на места за най-малките деца.

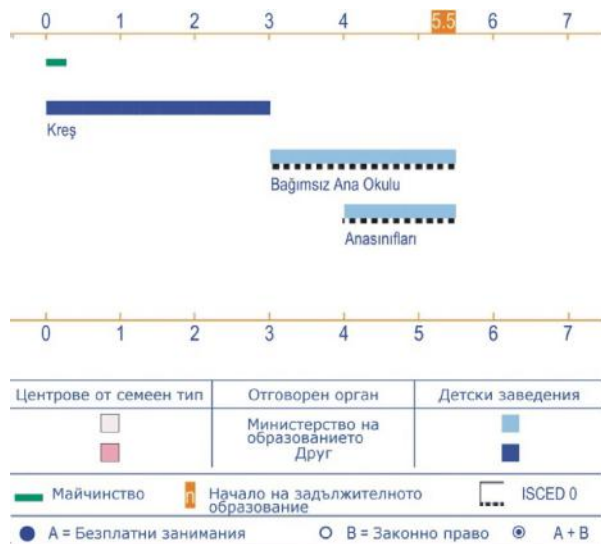
Такси: Средните месечни такси за занимания в семейна среда (varstvo predšolskih otrok), предлагани само от частни гоставчици, са 364 PPS* (с включена храна). Средните месечни такси за vrтec са 168 PPS, но могат да достигнат 505 PPS за децата под 3 години и до 446 PPS за по-големите. Безплатна детска градина посещават 3% от децата.

Реформи: Няма.

* 1 PPS=0,823427 EUR

ТУРЦИЯ

Диаграма

Организация: Децата до 3 години посещават ясли и дневни центрове (Kres), които са подчинени на Министерството на семейството и социалните политики. Тези от 3 до 5½ години посещават Bağımsız Ana Okulu. Освен това децата между 4 и 5½ години могат да се записват в предучилищни класове (Anasınıfları). Последните два типа институции са отговорност на Министерството на образованието.

Степен на участие

(%) за 2011 година	3 год.	4 год.	5 год.	6 год.	7 год.
ISCED 0	4.2	19.2	67.3	(-)	(-)
ISCED 1	(-)	(-)	0.1	96.5	100

Източник: Eurostat, UOE (data extracted November 2013).

Началното образование започва на 5½ години.

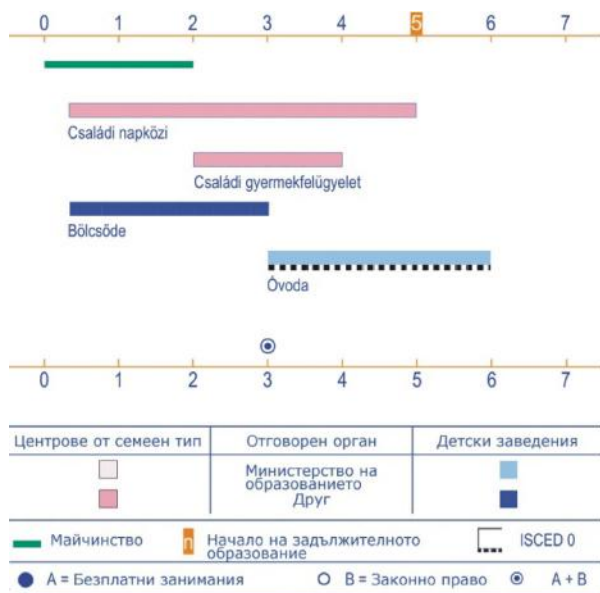
Такси: За целия сектор на образованието и грижите в ранна детска възраст са валидни едни и същи правила. Минималната месечна такса е 11 PPS*, докато максималната е фиксирана на 218 PPS (с включена храна).

Реформи: Няма.

* 1 PPS=1,37571 TL

УНГАРИЯ

Диаграма

Организация: Институционализираните центрове включват ясли за деца от 20 седмици до 3 години (bölcsődék) и детски градини за деца от 3 до 6 години (óvodák). Детските ясли са отговорност на Държавния секретариат по социалните въпроси, а детските градини – на Държавния секретариат по образованието; и двата секретариата са част от Министерството на човешките ресурси. В страната има и две системи от центрове за детски грижи от семеен тип (családi gyermekfelügyelet и családi napközi), които се различават най-вече по отношение на възрастовите групи и съотношението персонал – деца. Навършилите 3 години имат право на безплатно образование и грижи. Освен представените в диаграмата, в слабо населените области има и обединени учреждения (egységes óvoda és bölcsőde), които не приемат деца под 2 години. Образованието е задължително от 5-годишна възраст, т. е. една година преди започване на началното образование.

Степен на участие

(%) за 2012/2013 година	под 1 год.	1 год.	2 год.	3 год.	4 год.	5 год.	6 год.	7 год.
Családi napközi*	0.03	0.8	2.9	1.5		0.4		(-)
Bölcsőde*	0.1	3.7	23.2	13.3		(-)	(-)	(-)
Óvoda**	(-)	(-)	8.4	75.3	93.1	96.2	68.8	3.1

Забележка: 0,6 % от 2-годишните са записани в egységes óvoda és bölcsőde. Няма данни за családi gyermekfelügyelet.

Източници: * KSH, 2013; ** Köznevelés- statisztikai adatgyűjtés 2012/13.

(%) за 2011 година	3 год.	4 год.	5 год.	6 год.	7 год.
ISCED 0	74.1	92.9	96.2	71.5	3.7
ISCED 1	(-)	(-)	(-)	21.9	93.8

Източник: Eurostat, UOE (data extracted November 2013).

Такси: Месечните такси се регулират. В детските ясли те (с включена храна) не могат да надвишават 25% от нетните доходи на член от семейството. В центровете от семеен тип ограничението е до 50% от нетните доходи на член от семейството. Някои общини предлагат безплатно образование и грижи за деца над 4 месеца, като се доплаща само храната.

В държавните детски градини няма такси, но родителите доплащат за храна. Месечните такси в субсидираните от държавата частни учреждения (обхващащи 2,7% от децата) са приблизително 413 PPS* (без включена храна).

Реформи: Съгласно Закона за националното обществено образование (2011) считано от 1 септември 2015 г. посещението на детска градина е задължително за децата, навършили 3 години.

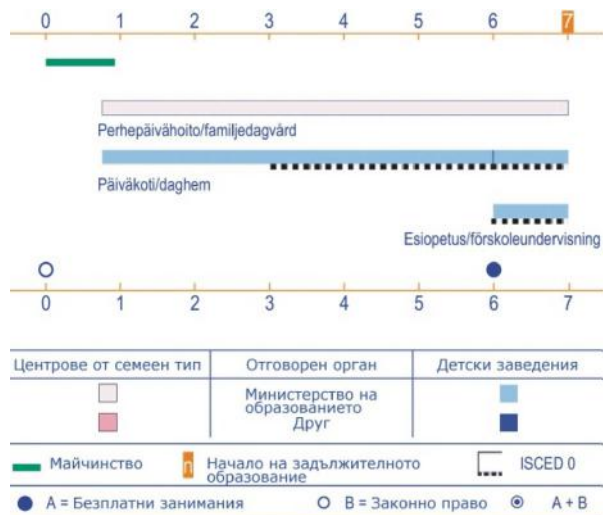
От 1 януари 2013 г. се осигурява един асистент педагог на всеки три групи деца и един психолог на всеки 500 деца.

* 1 PPS=169,345 HUF

ФИНЛАНДИЯ

Диаграма

Организация: Децата имат право на място в държавно субсидиран център за образование и грижи от края на майчинството. Мнозинството от тях посещават дневни центрове (päiväkoti/daghem), предназначени за 0–7-годишните, за които отговаря Министерството на образованието и културата. Значителен дял от децата посещават и центрове от семеен тип (perhepäivähoito/familjedagverd). През годината, предхождаща началото на задължителното образование, на практика всички деца участват в предучилищно образование. То включва дневни центрове (päiväkoti/daghem) или училища (perusopetus/grundläggande utbildning).

Много местни власти също предлагат услуги в сектора на образованието и грижите в ранна детска възраст, които не са представени в диаграмата, като достъпни за всички детски площадки или отворени детски центрове. Църквата и неправителствени организации също предоставят подобни услуги, достъпни за всички.

Началното образование (ISCED 1) започва през месец август на годината, през която съответното дете навършва 7 години.

Такси: Валидни са еднакви правила за институционализираните центрове и тези от се-

Степен на участие

(%) за 2011 година	под 1 год.	1 год.	2 год.	3 год.	4 год.	5 год.	6 год.
Päiväkoti/daghem	0.4	17.8	34.9	50.8	59.2	66.5	66.5
Perhepäivähoito/familjedagvård	0.5	12.0	16.7	17.0	14.3	11.0	3.2
Esiopetus/förskoleundervisning	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)	98.4
Общо	1.0	29.7	51.6	67.7	73.5	77.7	98.4

Източник: THL, 2011.

(%) за 2011 година	3 год.	4 год.	5 год.	6 год.	7 год.
ISCED 0	48.7	57.4	66.7	97.8	1.6
ISCED 1	(-)	(-)	(-)	0.4	96.2

Източник: Eurostat, UOE (data extracted November 2013).

меен тип. Максималният размер на таксите с включена храна е фиксиран на 216 PPS*. Такава такса заплащат родителите на 27% от децата. Такси не се дължат за 16% от децата. Полудневните предучилищни занимания (esiopetus/förskoleundervisning) са безплатни през последната година от образованието и грижите в ранна детска възраст. По-голямата част от децата в предучилищното образование посещават и платени грижи след училище. Ежедневно в предучилищното образование се осигурява безплатен обяд.

Реформи: В ход е мащабна законодателна реформа. През декември 2012 г. Министерството на образованието и културата определя работна група за подготовката на предложение за нов закон относно образованието и грижите в ранна детска възраст.

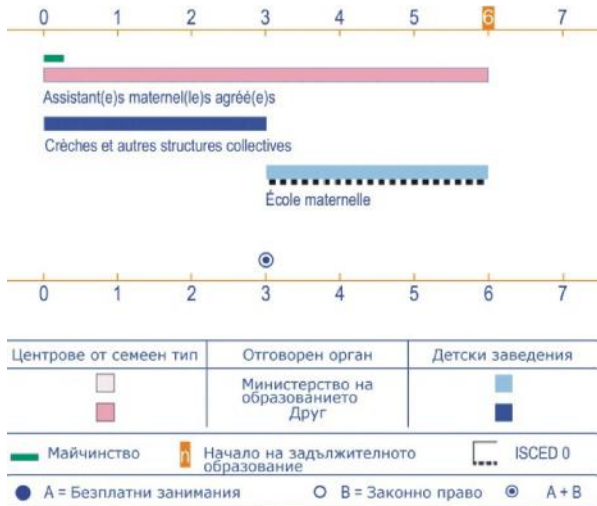
Правителствено решение от ноември 2013 г. приема програма за структурна политика, включваща задължително предучилищно образование.

Националната учебна програма за предучилищно образование понастоящем се обновява в контекста на по-широка реформа на учебните програми в общото образование. Очаква се към края на 2014 г. новата учебна програма да е готова и да се въведе от август 2016 г.

* 1 PPS=1,22499 EUR

ФРАНЦИЯ

Диаграма

Организация: Системата на образованието и грижите в ранна детска възраст включва различни типове занимания, особено за най-малките. Децата под 3 години посещават институционализирани (crèches) и други групови (structures collectives) учреждения (напр. jardins d'éveil, classes passerelles и др.), допълвани от центрове от семеен тип, в които образованието и грижите се предоставят от assistant(e)s maternel(le)s agréé(e)s. Политиките и субсидиите в сектора целят осигуряването на избор и гъвкавост за родителите, като им позволяват да се възползват от повече от един тип услуга по едно и също време. Статистическите данни показват само основните форми. Центровете от семеен тип често се използват като допълнение на образованието и грижите в институционализираните центрове.

При навършване на 3 години всички деца постъпват в предучилищно образование (écoles maternelles), координирано от Министерството на образованието. Повечето деца посещават безплатни държавни училища в своя район на местоживееене, докато по-малко от 1/3 се записват в платени (макар и субсидирани) частни училища.

Степен на участие

(%) за 2011 година	под 3 год.
Assistant(e)s maternel(le)s agréé(e)s	28.2
Crèches et autres structures collectives	15.1
Écoles maternelles *	4.6
Общо	49.9

* При извънредни обстоятелства се приемат деца на 2 години, живеещи в неблагоприятна среда въз основа на социално-икономически критерии.
Източник: CNAF, 2011.

(%) за 2011 година	3 год.	4 год.	5 год.	6 год.	7 год.
ISCED 0	99.6	100.0	99.1	1.3	0.3
ISCED 1	(-)	0.0	1.0	99.0	100

Източник: Eurostat, UOE (data extracted November 2013).

Началното образование започва на 6-годишна възраст.

Такси: Месечните такси за грижи от семеен тип, посещавани от мнозинството деца под 3 години, варират около 221–531 PPS*, при средна стойност 358 PPS (с включена храна). Таксите в институционализирани детски ясли са 89–336 PPS.

За децата наг 3 години в école maternelle няма такси, но от родителите се очаква да доплащат разходите за храна и допълнителни часове в halte-garderie.

Реформи: От 2013–2014 г. децата, навършили 2 години, могат да постъпят в предучилищна институция (écoles maternelles). Тази мярка се въвежда постепенно, като приоритет се дава на децата от социално слаби райони. Съотношението педагогически персонал – деца за 2-годишните е по-ниско от това за по-големите деца.

* 1 PPS=1,12957 EUR

ХЪРВАТИЯ

Диаграма

Организация: Има единна система за предоставяне на образование и грижи за деца от 6 месеца до 6 (7) години. Те се осигуряват в институционализирани учреждения като дječji vrtić, за които отговаря Министерството на науката, образованието и спорта. Освен това има и изключени от диаграмата групи за игра (igraonica), предлагани от различни организации, за които образованието и грижите в ранна детска възраст не са основна дейност (напр. библиотеки, спортни клубове, културни институции и благотворителни организации). Тези учреждения подлежат на акредитация от Министерството на науката, образованието и спорта. Предлаганите от тях занимания се фокусират върху различни кратки програми. Системата от регулирани центрове от семеен тип е в процес на въвеждане. Официално началното образование започва на 6 години, но

Степен на участие

(%) за 2011 година	под 1 год.	1 год.	2 год.	3 год.	4 год.	5 год.	6 год.
Общо	0.5	19.0	29.0	52.0	59.0	62.0	73.0

Източник: CROSTAT, 2011.

(%) за 2011 година	3 год.	4 год.	5 год.	6 год.	7 год.
ISCED 0	51.8	57.4	62.0	72.1	1.2
ISCED 1	(-)	(-)	(-)	20.8	97.8

Източник: Eurostat, UOE (data extracted November 2013).

много деца остават в сектора на образованието и грижите в ранна детска възраст до навършване на 7 години.

Таксу: Таксите се определят от местните власти, поради което се различават значително. На национално ниво приблизителната горна граница на месечните такси в държавните детски градини е 120 PPS* (с включена храна).

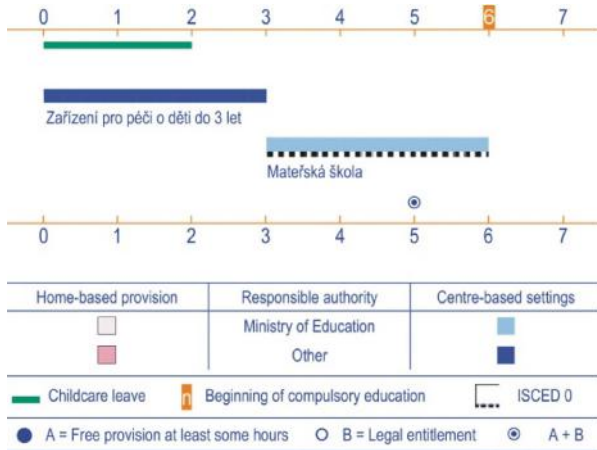
Реформи: От 2014–2015 г. всички деца се заглаждат да посещават предучилищни програми за една година преди започване на училище.

През април 2013 г. е прието законодателство, регулиращо предоставянето на услуги от семеен тип.

* 1 PPS=4,96925 HRK

ЧЕХИЯ

Диаграма

Организация: Системата за образование и грижи в ранна детска възраст се състои от две главни структури. Едните са учреждения за деца под 3-годишна възраст (zařízení pro péči o děti do 3 let), за които е отговорно Министерството на индустрията и търговията. Те функционират съгласно Закона за търговското лицензиране и общи законодателни разпоредби. Сред тях има и малък брой центрове от семеен тип. Другите са детски градини (mateřské školy) под юрисдикцията на Министерството на образованието, младежта и спорта. Те са предназначени за деца между 3 и 6 години. Освен тях има и други учреждения за деца на същата възраст, но те не се субсидират от държавата и не са представени тук. При навършване на 5-годишна възраст децата имат право на предучилищно образование. Началното образование започва на 6 години.

Степен на участие

(%) за 2012/2013 година	2 год.	3 год.	4 год.	5 год.
Mateřská škola	26.7	75.2	86.9	88.2

Източник: CSU & MEYS, 2013.

(%) за 2011 година	3 год.	4 год.	5 год.	6 год.	7 год.
ISCED 0	58.5	83.7	91.6	46.1	7.5
ISCED 1	(-)	(-)	0.6	50.7	91.7

Източник: Eurostat, UOE (data extracted November 2013).

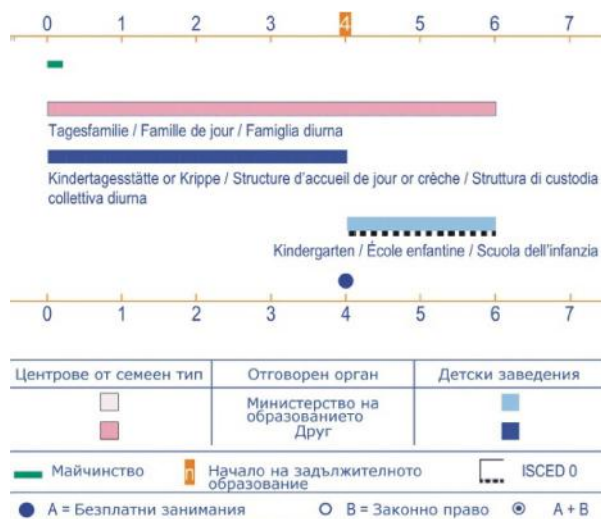
Такси: Таксите за деца под 3-годишна възраст в държавните детски учреждения възлизат на 138 PPS* месечно плюс разходите за храна. Месечните такси в mateřské školy са 14 PPS, без включени разходи за храна.

Реформи: Законодателството, покриващо традиционните учреждения за деца под 3-годишна възраст (jesle), е отменено в края на 2013 г. Някои от бившите jesle все още работят въз основа на Закона за търговското лицензиране. В процес на подготовка е нов закон за предоставянето на грижи на деца между 6 месеца и началото на задължителната училищна възраст.

* 1 PPS=18,0615 CZK

ШВЕЙЦАРИЯ

Диаграма

Организация: Поради устройството на страната структурата на системата за образование и грижи в ранна детска възраст е силно децентрализирана и различна между 26-те кантона. Има обаче и някои общи характеристики.

Институционализирано образование и грижи (в Kindertagesstätten, Krippen/Structures d'accueil collectif de jour или creches/Strutture di custodia collettiva diurne) е достъпно за деца от 3,5 месеца до 4 години, когато започва задължителното образование. В някои кантони то е достъпно и за деца до 5-6 години. Има и центрове от семеен тип (Tagesfamilie/Famille de jour/Famiglia diurna), които обикновено предлагат грижи за деца от 3,5 месеца до навършване на задължителната училищна възраст, но те са отворени и за по-големи деца. Повечето учреждения за най-малките са отговорност на кантоналните министри по социалните въпроси, а в няколко – на кантоналните министри на образованието.

При навършване на задължителната училищна възраст, която за повечето кантони е 4 години, а за няколко – 5 или 6 години, децата се записват в предучилищни институции (Kindergärten/Ecoles enfantines/Scuole dell'infanzia), за които отговарят кантоналните министри на образованието.

* 1 PPS=1,8312 CHF

Степен на участие

(%) за 2011 година	3 год.	4 год.	5 год.	6 год.	7 год.
ISCED 0	3.4	40.3	93.9	54.8	0.9
ISCED 1	(-)	0.3	1.2	44.1	98.3

Източник: Eurostat, UOE (data extracted November 2013).

Началното образование започва на 6 години. В допълнение към задължителното образование в повечето кантони се предлагат платени извънучилищни занимания (Schulergänzende Betreuung/Accueil parascolaire/Strutture di custodia parascolastiche).

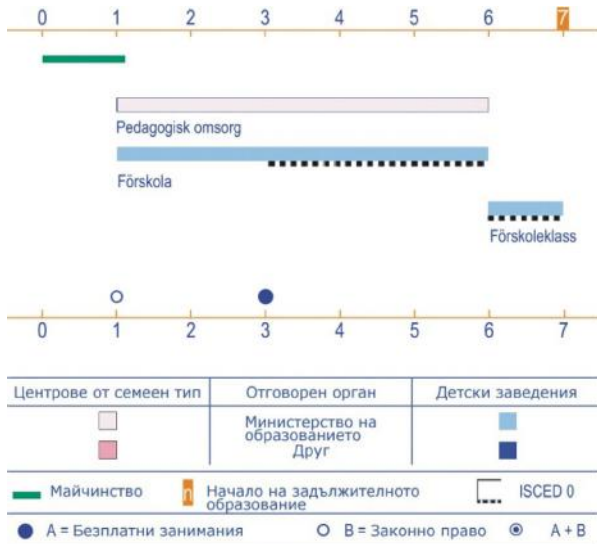
Таксу: Таксите за образование и услуги в ранна детска възраст в центрове от семеен тип се регулират в 10 кантона за субсидирани с обществени средства гоставчици и в 3 кантона – за частни учреждения. Таксите варират от 109 до 1365 PPS*. Те се регулират в 9 кантона за обществените учреждения, в 11 кантона – за субсидирани с обществени средства учреждения и в 3 кантона – за частни учреждения. Размерът им варира от 109 до 1 398 PPS.

При средно 20 часа седмично образованието и грижите в Kindergarten/Ecole enfantine/Scuola dell'infanzia са безплатни.

Реформи: Междукантонално споразумение за хармонизиране на задължителното образование (HarmoS Agreement) е подписано от 15 от 26-те кантона. То цели да осигури хармонизирано регулиране на определени еталони в образованието. По отношение на образованието и грижите в ранна детска възраст това се изразява във въвеждането на задължително предучилищно образование от 4-годишна възраст и такси за извънучилищни дейности, съобразно местните условия от началото на 2015–2016 учебна година.

ШВЕЦИЯ

Диаграма

Организация: Системата на образованието и грижите в ранна детска възраст се състои от обединени предучилищни центрове (förskola), предназначени за деца от 1 до 6 години. Децата между 6 и 7 години посещават предучилищни класове (förskoleklass), които са тясно свързани с училищата, където те продължават образованието си. За всичко това отговаря Националната агенция за образование. Има и отделна система, позната като педагогическа грижа (pedagogisk omsorg), която е изградена от регистрирани гетегледачи, организирани по различен начин (в семейна обстановка или в групата). Педагогическата грижа се управлява според Закона за образованието и попада под същата правна рамка, както предучилищните центрове. Освен представените в диаграмата, много местни власти също предлагат услуги в сферата на образованието и грижите в ранна детска възраст в отворени предучилищни институции (öppna förskolan), където

Степен на участие

(%)	1 год.	2 год.	3 год.	4 год.	5 год.	6 год.
Förskola*	49.3	88.5	93.1	94.6	94.7	1.3
Pedagogisk omsorg**	2.1	3.7	3.6	3.3	3.0	(-)
Förskoleklass***	(-)	(-)	(-)	(-)	0.8	95.1
Общо	51.4	92.2	96.7	97.9	98.5	96.4

* Данни за 2012 г. ** Данни за 2011 г. *** Данни за 2012/2013 г.
Източник: Skolverket, 2013.

(%) за 2011 година	3 год.	4 год.	5 год.	6 год.	7 год.
ISCED 0	92.0	94.0	95.3	95.4	1.3
ISCED 1	(-)	(-)	(-)	1.2	96.8

Източник: Eurostat, UOE (data extracted November 2013).

родителите (или гетегледачи) придружават своите деца. При навършване на 1 година децата имат право на субсидирано образование и грижи, а при навършване на 3 години то е безплатно. Началното образование започва на 7 години.

Такси: За целия сектор са валидни едни и същи правила. Максималната месечна такса е 110 PPS* (с включена храна). При навършване на 3 години децата получават право на минимум 525 безплатни часа образование и грижи на година (allmän förskola). Това на практика означава, че месечните такси за целодневно място са пропорционално по-ниски за децата под 3 години. Посещението на Förskoleklass е безплатно. Децата, чиито родители работят или учат, имат право на държавно субсидирано място в центрове след училище (fritidshem).

Реформи: Няма.

Източник:

Key Data on Early Childhood Education and Care in Europe. Eurydice and Eurostat Report, 2014 edition.
http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/key_data_series/166EN.pdf

Й. Илиев

КОД НА СТРАНИТЕ

Код	Страна	Код	Страна
AT	Австрия	LU	Люксембург
UK-ENG	Англия	MT	Малта
BE	Белгия	UK	Великобритания
BE de	Белгия - германска общност	PL	Полша
BE nl	Белгия - фламандска общност	PT	Португалия
BE fr	Белгия - френска общност	RO	Румъния
BG	България	UK-NIR	Северна Ирландия
DE	Германия	SK	Словакия
EL	Гърция	SI	Словения
DK	Дания	UK-WLS	Уелс
EE	Естония	HU	Унгария
IE	Ирландия	FI	Финландия
ES	Испания	FR	Франция
IT	Италия	NL	Холандия
CY	Кипър	CZ	Чехия
LV	Латвия	SE	Швеция
LT	Литва	CH	Швейцария
		UK-SCT	Шотландия
ES	Испания	EFTA/EEA countries	трите държави от Европейска зона за свободна търговия (ЕФТА), част от Европейското икономическо пространство
IS	Исландия	NO	Норвегия
LI	Лихтенщайн		